83

Batılılaşma Hareketleri II

Prof Dr. Tarık Zafer Tunaya

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.
Cumhuriyet
Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır.
Parayla satılmaz.
Levent Şahverdi Arşivi

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Ocak 1999

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRKİYE'NİN SİYASİ HAYATINDA
BATILILAŞMA HAREKETLERİ
II

Prof. Dr.
TARIK ZAFER TUNAYA

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ REJİMİNDE BATILILAŞMA OLAYLARI VE FİKİRLERİ

I- Batılılaşma Olayları 9
1- "Türkiye"nin Kuruluşu 9
Batı ile Doğu Arasında 10
Yeni Unsurlar 13
Eski ile Yeni Çarpışması 16
2- Batı Medeniyetine Geçiş Kararı 18
Kesin Karar 18
İnkılap Halka Karşı Bir Gidiş midir? 21
"Milli Rönesans Formülü" Üçüncü Kuvvet 23
Müşterek Medeniyet 25
İnkılaplar ve Demokrasi 27
Son Görünüşler 33
3- Hukuk Düzeninde Batılılaşma 34
Devrim Kanunlarının Dayandığı Temel Prensip 36
Batı Kanunlarının Kabulü 37
İktibas Hareketlerinin Değerlendirilmesi 42
Hareketin Lehinde Olan Fikirlerin
Dayandıkları Esaslar 43

Levent Şahverdi Arşivi

İktibas Hareketini Yeter Bulmayan Görüşler 47
Laiklik Prensibi 49
Laiklik Prensibinin Bugünkü Şeklini Savunanlar 49
Laiklik Prensibini Yetersiz Bulan Görüşler 53
II- Batılılaşma Fikirleri 57
1- Bütüncüler 57
Bütüncülerin Genel Olarak İşlemiş
Oldukları Bazı Temalar 58
Batılılaşmanın Gerçekleşmesi 62
Türk Düşüncesinin Tezi 67
Forum'un tezi 72
2- Kısmici görüşler 78
Kadronun Tezi 79
Gelenekçi Görüşler 84
Yasama Alanında Gelenekçiler 91
Nurculuk Cereyanı 93
Gelenekçi Sentez teklifleri 97
Yeni Bir Ayırım: "Memleketçiler ve Garpçılar" ..98
3- Garplılaşmanın Neresindeyiz? 99
Temel Fikirler 100
Tenkitçi Görüşler 100
Türkiye'nin Durumu 102
Devrimler Meselesi 103
Aydınların Sorumluluğu 105
Teklifler 107

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

MÜŞAHEDELER VE TEZLER 111

I- Osmanlı Tarihinin Oluşları Işığında 112
II- Bugünün Oluşları Işığında 117
III- Dünya Olaylarının Işığında 132
BİBLİYOGRAFYA 141

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ REJİMİNDE BATILILAŞMA OLAYLARI VE FİKİRLERİ

I

BATILILAŞMA OLAYLARI

1- "Türkiye"nin Kuruluşu

Modern bir toplum olmak ve modern bir devlet kurmak alanında sarfedilmiş olan gayretlerin iki yüz yılı kapsayan şeması, Batılılaşmak meselesinin anahatlarını da ortaya çıkarmaktadır. Daha doğrusu bu gelişmenin adı "Batılılaşmak"tır. Başka memleketlerin tarihlerinde olduğu gibi, bu çabaların varmak istedikleri gaye, yaşanılan zamanın şartlarına göre, hürriyetçi bir nizamın kurulmasıydı. Hürriyetçi rejim. Batı'da mutlak iktidarla savaşarak kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu tarz bir çatışmaya hayli geç bir tarihte rastlanmıştır. Oysa hürriyetçi bir düzenin kuruluşu, Batılılaşma probleminin büyük mikyasta çözümü demektir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İmparatorluk Sevres Antlaşması'yla, hukuken ve fiilen ölüme mahkûm edilmişti. Türkler için yeni, milli bir devlet kurmaktan başka realist bir

Levent Şahverdi Arşivi

çare kalmamıştı. Bu devlet bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'dir. Ve kuruluşunda, şemasını çizmeye çalıştığımız tarih olaylarının, derinlemesine tesirini görmek mümkündür ve lazımdır da... Zira başka bir açıklama ile Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı ideolojik prensipleri, hatta Türklerin hangi amillerin etkisiyle bu devleti kurduklarını anlamaya imkân yoktur.

Batı ile Doğu Arasında

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti devresinde aramak gerekir (1). 1920 yılında başlamış olan bu devre, bir geçit safhasının bütün özelliklerine sahip olmuştur. İmparatorluğun hâkim unsuru olan bir kitle tamamen yalnız, kendi kaderiyle baş başa kalmıştı. Mutlakiyet'e karşı savaşın helecanı ve İkinci Meşrutiyet'in tecrübeleriyle oldurduğu bir kitle, işgal baskısından kurtulmanın imkânlarını aramak ödeviyle karşılaşmıştır. TBMM'yi teşkil eden mebuslar, önce de belirtildiği gibi, sırf bu iş için yetiştirilmiş bir neslin mensupları değildirler. Meşrutiyet'in siyasi olayları ve fikir hayatı içinde yetişmişlerdi. Çeşitli partilere, fikir cere-

(1) Türkiye'nin kuruluşu bakımından fevkalade önemli bir devre hakkında bk. Samet Ağaoğlu: Kuvayı Milliye Ruhu (İstanbul 1944) - Ayrıca şu etütlerimize bk. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş (Ord. Prof. Muammer Raşit Sevig'e Armağan'dan ayrı bası, İstanbul 1956) - Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri (İstanbul Hukuk Fakültesi mecmuası, C XXIII. No: 3-4'ten ayrı bası) - Tarık Z. Tunaya: İdeolojik İstiklal (Cumhuriyet, 10 Kasım 1959) - Bu bahse ait açıklamalarda sözü geçen etütlerimizden faydalandık. Gene bak. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi (Vatan, 23.4.1950) - Ellaine Diana Smith: Turkey: Origins of the Kemalist Movement and the Government of the Grand National Assembly (1919- 1923), (1959) - Tevfik Bıyıkoğlu: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuki Statüsü ve İhtilalci Karakteri (Belleten C. XX, No: 95, Temmuz 1960'tan ayrı bası).

Levent Şahverdi Arşivi

yanlarına mensuptular. TBMM çeşitli fikirler ve tezatları barındıran bir Meclis olmuştur. Kısaca belirtmek gerekirse, bu Meclis bir inkılap organı olarak Doğu ile Batı arasında, eski ile yeni çatışmasını çözmeye savaşmıştır. Doğu-Batı arasında, her iki blokun ideolojik çarpışmaları içinde, TBMM'nin hareket tarzı Batılılaşmak problemi bakımından birinci derecede önemi haizdir. Türkler, milli bir devletin kurulmasını istiyorlardı. Başlangıçta ne Doğu ne de Batı, bu tip bir devletin kurulmasına taraftardılar. İki hasım dünya arasında, TBMM Hükümetinin tutumu konumuzu yakından ilgilendirir. Batı'yı temsil edenler Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleriydi, Batı adına hareket ettiklerini daima tekrarlamışlardır. Loyd George ve Georges Clémenceau, bütün XIX. yüzyılı kaplamış olan Türkler aleyhindeki propaganda bu başvekillerin imzalarını taşıyan metinlerde resmileşmiştir. Lloyd George Türkleri Kızılderililere benzetmiştir, Müttefiklere Osmanlı ülkesini işgal etmek hakkını bu kıyaslamaya istinat ettiriyordu. Georges Clémenceau'nun iddiaları ise "On'lar Konseyi"nin adına Osmanlı delegasyonuna gönderdiği bir memorandumda son haddini buluyordu. Kısaca, Türkler müstakil bir devlet kuracak kabiliyete sahip değildiler. Orta Anadolu'nun birkaç vilayetinden ibaret, yarı müstemleke halinde idare edilmeye laiktirler. Resmi metinlerin bu ifadeleri yanında geniş bir Türk aleyhtarı edebiyat almış yürümüştü: Türkler Avrupa'dan (Batı'dan) eski yerleri olan Asya'ya kovulmalıydılar. Avrupa'da bulunmaları Batı'nın ahlakını bozuyordu. Zaten bu fikirlerin gerçekleştiricisi olarak işgal orduları Anadolu'ya çıkarılmışlardı. Batı adına hareket edenler, bağımsız bir Türkiye'nin kurulması bir tarafa, onlara devlet kurmak hakkını dahi çok görüyorlardı. Batı emperyalist bir gaye ile, milliyetçi hareketleri ve inkılapçıları desteklemiyordu.

Doğu, değişik bir gaye ile milliyetçi hareketleri destekli-

Levent Şahverdi Arşivi

yordu. Doğu'yu Sovyet Rusya temsil ediyordu. Gayesi, bilhassa Asya'daki halk kitlelerinin milliyetlerini idrak etmelerini sağlamaktı. Bu merhaleye ulaşıldıktan sonra, milletleşen kitleler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne ilhak edilecekti. Milliyetçi hareketler bu sebeple destekleniyordu. Aslında böyle bir davranış milli bir devletin kurulmasını desteklemekten farklıydı. Kaldı ki Türkiye, Batı ile Doğu arasında tampon durumunda idi.

TBMM bu iki ateş arasında çalışmıştır. İki hasım dünya arasında bağımsız bir yol bulmak, kolay olmamıştır (2). Türkler ne bir Sovyet peyki olmak istiyordu ne de bir yarı müstemleke olmayı. TBMM'nin istediği, bağımsız bir Türkiye'nin kurulmasıydı. Yeni devlet Batı demokrasisi örneğinde vücuda getirilmek isteniyor, Batı camiasına katılmak gayesini güdüyordu. Tarihin bu safhasında, Türkler Batılı olmak için Batı ile savaşmışlardır. Bu olay, Batılılaşma problemi bakımından atılmış kesin bir adımdır. İmparatorluğun başaramamış olduğu bir harekettir. Anadolu hareketine inkılap vasfını verdiren amillerden en kuvvetlisi "ideolojik istiklal" olarak böylece ortaya çıkmaktadır (3).

---

(2) TBMM'nin 11 Mayıs 1920 İçtimaındaki şu konuşma dikkati çekicidir: "Besim Atalay Bey (Kütahya): Arkadaşlarım, bugün Osmanlı âlemi,. Anadolu, iki mühim seylâbenin noktai telâkkisinde bulunuyor. Bunun birisi akidelerin, dinlerin doğduğu Şark'tır. Birisi zulmün, kahrın, tahakkümün tebarüz ettiği Garp'tan geliyor.

"Celâl Bey (Bayar) (Saruhan): Medeniyet namıyla (Bravo sedaları).

"Besim Atalay Bey (Kütahya) - (devamla) Biz zayıf kollarımızla, bu yığın teşkilatımızla bu iki seylâbenin içinde sarılıp kaldık. Hangisine iltihak edeceğiz? Mutlaka bu iki kuvvet çarpışacak... Gladstone'un ahfadının süngüleri altına mı gireceksiniz? Yoksa Şark'tan bize ellerini açan kuvvete mi koşacaksınız. (Şark'a Şark'a sesleri) (TBMM Zabıt Ceridesi, Yeni Seri, C. 1, s. 258).

(3) E. H. Carr: The Bolshevik Revolution (London 1953), s. 476. (ideolojik İstiklal" terimini bu tarihçinin "İdeological Independance karşılığı olarak aldık. Remzi Oğuz Arık da aynı fikirdedir bk. Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz (Ankara, 1958, s. 44).

Levent Şahverdi Arşivi

Yeni Unsurlar...

TBMM Hükümeti'nin giriştiği hareketin genişliğini tamamen müdrik (kavramış) olduğu da anlaşılmaktadır. Gerçi, varılacak gaye bakımından çeşitli görüşlerden bahsetmek mümkündür. İmparatorluğun devamını düşünenler muhafazakâr, yeni bir devletin kurulmasını isteyenler inkılapçı idiler. Fakat her iki grubun da mensupları mazinin olduğu gibi devamını asla terviç etmemişlerdir. İmparatorluğun devamını özleyenler bile, onun suçlarını, sorumluluğunu kabul etmişlerdir. Bunların bir daha yapılmamasını istemişlerdir. Meclis müzakereleri bu hususta birçok örnek vermektedir. Mesela, hangi gruptan olursa olsun, mebuslar imparatorluğun gerileme sebeplerinden birisi olarak hükümet edenlerin ehliyetsizliğini ileri sürmüşlerdir. İkinci Meşrutiyet'in, "Hürriyeti ilan" etmesine rağmen, istibdadı nasıl geri getirdiğini belirtmişlerdir. Bu tarz tartışmalar mebusları Batı'nın hükümet şekillerini anlamaya, araştırmaya, kıyaslamaya götürmüştür. Muhafazakârlar, bu şekillerin İslami olup olmadığını incelemişlerdir. Fakat Batı daima göz önünde tutulmuştur. Siyasi müesseselerin Batı'dan alınması bir zaruret olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, alınacak olanların "memleketin ruhuna uygun olması" bir şart olarak ileri sürülmüştür. Karahisarı Şarkî mebusu, 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun Batı'da kabul edilmemiş olduğunu söyleyen arkadaşına şu sözlerle mukabele etmiştir: "Bu esas memleketin ruhundan doğmuştur. Garp'ta yok diye reddetmek manasızdır. Evvela biz tatbik ile örnek olalım cihana" (4).

"Memleketin ruhuna uygun kanunlaştırma faaliyeti" TBMM Hükümeti'nin yeni gayesi, yeni bir devletin kaidesi olmuş-

(4) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 6, s. 151 (Yeni Seri, 1943).

Levent Şahverdi Arşivi

tur. Ve "Şeriata uygunluk" prensibinin yerine geçmiştir. Belki bu yeni prensip içinde, memleket ruhuna uygun olarak şeriatın da yer aldığı ileri sürülebilir. Fakat teokrasinin tam manasıyla hâkim olduğu imparatorlukta, hiçbir suretle aktif bir değer verilmemiş olan yeni bir unsur devlet hayatında yer almıştır: Halk. Şer'i şerifin yüzde yüz hâkim olduğu devrelerde, halk (millet) pasif bir unsurdu. Devletin idaresinde hiçbir rolü yoktu. Meşrutiyet'te girdiği yere kısmen yerleşmişti. 1920'de ise, asıl ev sahibi, hâkimiyetin gerçek sahibi olacaktır. O kadar ki, halk siyasi hayatın sadece bir unsuru olarak kalmıyor, her türlü iktidarın kaynağı, sahibi oluyordu. Sırf bu esası sağlamak için, TBMM'nin en gerçek bir şekilde, şu veya bu müessesenin Batı'da bulunup bulunmamasıyla meşgul olmayarak, bir temsil esasını (seçim sistemini) araştırdığını görürüz. Mahmut Esat (Bozkurt) İntihabı Mebusan Kanunu'nun memleketi temsil etmeyen bir seçim sistemini tanzim ettiğine kâni idi ve fikirlerini ünlü idealist Fransız sosyalisti Saint Simon'un "Parabole"ünü hatırlatan bir üslupla ifade etmiştir: "Memleket demek siyasiyat, edebiyat, münevverler demek değildir. Bir memleket iktisadiyatından teşekkül eder. Çiftçiliği, mimarisi, demirciliği, saraçlığı ilah.. Birtakım meslek erbabı o memleketi kurar, yaparlar. Bu meslekler yapılmadığı gün memleketten eser kalmaz.. Meclisi Âli'ye bu memleketi asırlardan beri kılıçlarıyla, sapanlarıyla müdafaa eden çiftçiler girecektir... Bunlara cahil demek bütün bir mukaddesatı tahkir etmektir..." (5). Milli hâkimiyet prensibinin tam bir şekilde kullanılabilmesini sağlamak için değil yalnız seçim sisteminin değiştirilmesi, yarı doğrudan demokrasi müesseselerinin kabulü dahi müzakere konusu olmuştur (referandum gibi). TBMM Hükümeti "vatan-

(5) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 7, s. 306 (Yeni Seri, 1944)

Levent Şahverdi Arşivi

daşın saltanatını" Osmanlı tahtına tercih ediyordu. Bu alanda fikirler kesindi. Karahisarı Şarkî mebusu Mesut Bey'e göre, "Sahte halkçılık olamazdı... Kanun yapmak hakkını ahaliye vermek yerinde" olurdu (6). Beliren ve genelleşen kanaat o idi ki "millet hâkim olmalıydı. Vekilleri değil..." (7). Dersim mebusu Tevfik Bey'e göre, "Köylü Hasan idare istiyor"du (8). Balıkesir mebusu Vehbi Hoca, "biz köylünün iradesiyle buraya gelmişizdir" diyordu (9). Halkın veya milletin, her çeşit iktidarın sahibi olarak ortaya çıkması, milli hâkimiyet prensibinin ne derece kuvvetle yeni Türk devletinin ideolojik temeli olduğunu göstermektedir. "Tanzimattan beri hükümetten nefret etmiş ve ezilmiş olan halkın" saltanatıydı bu... Ve Osmanlı sisteminden tamamen farklı, Batılı bir demokratik düzenin kurulması demekti. Böylece, sırf milli hâkimiyet prensibinin kabulü, onu gerçekleştirecek bir hukuk nizamının ve müesseselerinin araştırılmasını gerektirmiştir. Bu müesseseler ise sadece Batı' davardı ve oradan alınabilirdi. Çünkü İslam hukuku bu alanda boşluklara sahipti. Bu oluşlardan sonra 1921 Teşkilâtı Esasiyesi'ni ilan eden Halkçılık Beyannamesi (13 Eylül 1920) daha iyi anlaşılabilir. Türkiye'nin İkinci Anayasası olan 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun müzakerelerinde de aynı mahiyette fikirlere rastlanacaktır. İlk defa olarak, siyasi müesseselerin İslami değerleri hakkındaki tartışmalara 27 Mayıs 1960 hareketinden sonra kurulmuş olan Anayasa Komisyonu'nda yer verilmemiştir. Bu gerçek bir yeniliktir. TBMM Hükümeti'nin bu yolu bulması Batılılaşma probleminin bir çözümünü daha keşfetmesi demek oluyordu.

---

(6) Aynı Eser, C. 6, s. 261.
(7) Aynı Eser, C. 7, s. 264.
(8) Aynı Eser, C. 6, s. 362.
(9) Aynı Eser C. 6, s. 363.

Levent Şahverdi Arşivi

Eski ile Yeni Çarpışması

Asıl ve önemli mesele, Meclis içindeki İnkılapçı - Muhafazakâr grupların doğrudan doğruya Batılılaşmak konusundaki çatışmaları olmuştur. Durumu canlandırmak için başvurabileceğimiz örnek TBMM Hükümeti'nin son bulduğu , yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden birkaç yıl sonraya rastlar. Böylece eski-yeni davasının yılların ağırlaştırdığı bir heyecanla tartışılmasına şahit olunacaktır. Her iki hatip te, TBMM Hükümeti devresinin mebuslarıdırlar: Erzurum mebusu Ziya Hoca ile İstanbul mebusu Hamdullah Suphi (Tanrıöver) (10). Ziya Hoca Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma, doğmatik bir zihniyeti ve muhafazakâr bir çevreyi, medreseyle ilmiye sınıfını temsil etmekteydi. Bu zihniyet eski tezlere dayanmayı, 1925 yılında da ihmal etmemiştir. Hamdullah Suphi Bey karşı tarafın fikirlerini şöyle özetlemiştir: "İslam kadınlarını fuhşa sürüklüyorlar, sarhoşluğu himaye ediyorlar, ahlakı tereddiye uğratıyorlar, mukaddesatı diniye ihmal ediliyor... Tehlike var, tehlike var." "Garp medeniyetini fezahatleri (rezaletleri) devsiyatı (murdarlıkları) ile beraber alıyoruz." Yeni bir neslin, laik devlet kurucuları neslinin mümessili olan İstanbul mebusunun bu iddialara vermiş olduğu cevabın tamamını bu sayfalara almak gerekirdi. Cevap o derece manalıdır, yeni bir devri temsil edecek kadar önemlidir. Biz özetlemekle yetineceğiz. "Karşımızdakiler zannediyorlar ki, medeniyet, bir kıtadan diğer bir kıtaya geçerken gümrüklere uğrar. Ziya Efendi Hazeratı ile beraber bir komisyon teşkil ederiz. Önlerine kâğıtlarını alırlar ve dışardan içeriye ne gelirse madde madde görürler. O gelen ne? Lokomotif. Buyursun içeri. Bu gelen ne? Dans. Kabul etmiyo-

(10) Bu konuşmanın tam metni için bk. Hamdullah Suphi: Teceddüt Nedir? (Dağ Yolu, Birinci Kitap. Ankara 1928) s. 65-85.

Levent Şahverdi Arşivi

ruz, kapı dışarı... Medeniyetler bir memlekete girerken gümrüklere uğramaz. Şunun bunun mütalaasını almaz, tasvibini beklemez. Gelenler eğer birtakım ihtiyaçların, birtakım zaruretlerin neticei tabiiyesi ise, mutlak içeri girer, mani olamayız." Hamdullah Suphi Bey'e göre, sanayileşmek mecburiyetinde olan Türkiye'ye fabrikalar getirdiğimizi düşünelim. Amele-patron mücadelesi zaruri olarak beraber gelecektir. "Hocam böyle olmaz. Fabrika girdi mi, sosyalist akideleri de içeri girer. O akideler makinenin bünyesine dahildir." Yerde yatan sarhoş, Türk Devrimi'nin getirdiği yenilikleri temsil edemez: "Dinen memnu olan müskirat, din zuhur ettiği gün de mevcut idi. Toprağın üstünde asmalar salkım verdiği günden beri, sarhoş meydandadır." Hamdullah Suphi Bey'e göre yenilik, Batılı gibi düşünmemiz, bu düşünce sistemini veren müesseselerin varlığı demektir: "Türk toprağında yabancılar yerleşemedi. Çünkü, Harbiyeniz var, Tıbbiyeniz var... sebebi budur." Yenilik müşahhas bir tarifle, nedir? "Askerliği bir buçuk seneye indiren kanundur. Aşârın ilgasıdır, uzun bir geceden sonra memleketin ufkunda doğan Hâkimiyeti Milliye'dir." Ve nihayet şu sonuca varılabilir: "... Zulümlere karşı isyan eden nesillerdir ki -ahlakım vardiye bağırmak hakkını kazanmışlardır... Yeni nesiller eski nesillerden daha yüksek bir ahlaka maliktirler." Yeni nesil İlmiye sınıfını da, dayandığı medrese zihniyetini de mahkûm edecek, Türk Devrimi'ni imparatorluğun ıslahatçı gelişmelerine bağlayacaktır. Bir buçuk asırlık bir müddetten beri "... Türkiye'nin sahnesinden benimle hemfikir olan kimse yoktu. Ben içtimai yeni bir örnek olarak ancak seksen seneden beri mevcudum... Seksen, nihayet yüz seneden beridir ki, zavallı Türk milleti yeni rehberlerinin arkasında kurtuluş mücadelelerini yapıyor. Tanzimatını yapıyor, Meşrutiyeti'ni ilan ediyor. Cumhuriyeti'ni tesis ediyor. Bunları yapanlar kimlerdir? Bakınız, aralarında Ziya Efendiler var mıdır?.. O insanlar bizim neslimizdir. Yüz se-

Levent Şahverdi Arşivi

neden beri hürriyeti, tekâmülü, teceddüdü arayanlar onlardır ve nihayet memleketi muzaffer edenler de onlardır." Hamdullah Suphi Bey, Ziya Hoca'nın fikrinin karikatürünü yapmıştır: "Türk devletinin inhitat sebepleri, Florya'da kadın, erkek beraber suya girmek ve Beyoğlu'nda dans etmek. Bu ikisi kalkarsa memleket kurtulacaktır. Bu iftiradır. İrticadır."

2- Batı Medeniyetine Geçiş Kararı

Kesin Karar

1920'den beri açıklanan tez, modern (asri) ve medeni bir toplum haline gelmektir. Türk İnkılabı'nın bir numaralı adamı olarak, TBMM Reisi, İcra Vekilleri Heyeti'nin tabii reisi, Başkumandan, CHP Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'e göre, "Millet ve memleketin irfan ve medeniyetini sağlamak", "asri ve medeni bir idare olmak", "medeniyetle mütenasip medeni hakların" vücudunu sağlamak, bir hükümetin normal ödevleri arasındadır. Türk İnkılabı'nın mahiyeti ise "Cenkçilik ve maceraperestlik değil, insani ve medeni mefkûrecilik"tir. Türklerin giriştikleri inkılap hareketi, dünyanın hürriyetçi oluşlarından ve fikir hareketlerinden ayrılamaz: Milli kurtuluş hamlelerini dile getiren büyük fikir hareketleri, şahsi saltanatların ve köhnemiş müesseselerin düşmanıdır. "Yeni Türkiye Devleti, cihana hâkim o büyük ve kadir fikrin Türkiye'de tecellisidir, tahakkukudur." Milli hâkimiyet prensibi, çağdaş medeniyetin ortaya çıkardığı "en ulvi, en necip" fikirlerin ve iştiyakların bir sonucudur (11).

Bu fikirler gelişerek tabii sonuca varılmıştır: Batı mede-

(11) Atatürk'ün belirtilen fikirleri için bk. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1919- 1938 (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları: 1, İstanbul 1945), C. I, s. 161, 217, 223, 224, 274, 291, 307, 308. 314, 315.

Levent Şahverdi Arşivi

niyetini kabul etmek. Başka bir deyişle medeniyet alanının değiştirilmesi. En ileri medeniyet seviyesi Batı medeniyeti olduğuna göre, Türkiye'nin gayesi bu seviyeye ulaşmak olmalıydı. Türkiye'nin yaşama davası bu suretle formüle edilmiş oluyordu. Bunun dışında, ancak geriliklerle beslenen bir hayat telakkisi kalıyordu. Bir devletin gerçek idarecileri olan aydınlar bu davanın gerçekleştiricileri olmalıydılar.

Batılı bir hayatın kurulabilmesi için, evvela siyasi hayata hâkim olan prensip ve müesseselerin değiştirilmesi, sonra da yeni hayat tarzının yeni bir hukuk düzeniyle korunması gerekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalmış, onu dahi yaşatmakta aciz göstermiş statik bir hukuk nizamı ile yeni bir devletin yapısını kurmaya imkân yoktu. Bu safhada Türkiye yepyeni bir yola girmiştir. Bu alandaki topyekûn değişiklikleri, Devlet Başkanı, Medenî Kanun projesinin sona erdiği sırada, Ankara Hukuk Fakültesi'ni açarken açıkça ilan etmiştir (5 Kasım 1925): Hukuk değişikliğinin temeli laiklik prensibi olacaktır. Cumhuriyet Türkiye'sinde eski hayat kaideleri yeni hayat kaidelerinin, eski hukuk yerine yeni bir hukukun kaim olması söz götürmez bir "emrivakidir". "Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski hukuk esaslarını temelinden yıkmak teşebbüsündeyiz..." (12).

Devlet Başkanının bu alandaki fikirleri Meclisin toplantı yılını açış konuşmalarında, hükümetin icraatını özetler, gelecek yıllarda yapılacak işleri bildirirken daima tekrarlanmıştır (13). Fakat 1934 yılında, Mussolini'nin Batı Anadolu'ya karşı açıklandığı iştihalarına cevap olarak tertiplenen askeri manevralar sırasında, Atatürk'ün not edilen bazı fikirleri, Ba-

(12) Aynı Eser, C. II, s. 240 (Ankara 1952).

(13) TBMM İkinci İntihap Devresi 4. İçtima yılını açış nutku bir örnektir. (Aynı Eser, C. I, s. 330-338)

Levent Şahverdi Arşivi

tılaşmamak meselesine doğrudan doğruya temas etmeleri bakımından önemlidir: "Uysal ve asyai itikatlara bağlı, sinsi ve sindirici hurâfeler, köstekleyici yanlış itiyatlarla inhisarcı kuvvetlerin tesirine sürüklenebilecek yığınlarda iyi inkılaplar için phebisit yapılamaz... Esasen millet iradesiyle milleti temsil edenler münevverler olacaktır. Bunlar, yaptığımız ne yapacağımız kanunlarla inkılaplarımızı kökleştirecek ve muasır medeniyet seviyesine ulaştıracaklardır... Bugün iki kere sekiz onaltıdır... Bunu on kişi böyle dese ve yüz kişi de on diye ısrar etse yüz kişinin dediğini mi kabul edeceğiz?.. Biz artık Garplıyız, eski dünyaya hâkim eski medeniyetimizle sadece övünerek değil, bütün zincirleri kırarak, son asır medeniyetinin gittiği yollardan yürüyerek, bu seviyenin de üstüne çıkmaya çalışacağız... Hurâfeleri atacağız. İlimde, irfanda, san'atta, her iyi şeyde, nurlu insanlar büyük, asil ve uysal milletimizi nurlarıyla, bilgileriyle, azimli icra ve iradeleriyle birlikte bu yola götüreceklerdir... Şüphesiz ve mutlak olarak hedefe ulaşacağız" (14).

Özetlemeye çalıştığımız bu fikirler Batı medeniyetinin bir bütün olarak kabul edildiğini kesin bir karar halinde açıklamak bakımından önemlidirler. Daha sonra da görüleceği gibi, Atatürk bu tezin savunulmasında yalnız kalmamıştır. Bu fikirler, milli ve siyasi hayata hâkim bir çevrenin gerçekleştirmek istediği sosyal ve siyasi bir tez, Türk İnkılâbı adı verilmiş olan fikir ve hareketler bütününün gelişmesini üzerine almış bir ekibin programı olmak bakımından ilgi çekicidir.

---

(14) Bu sözler Emekli Korgeneral Baki Vandemir tarafından tutulmuştur: Atatürk'e Ait Yeni Bir Hatıra (Cumhuriyet, 31 Temmuz 1952, s. 1, 5) - Sami N. Özerdim: Devrimci Atatürk (Varlık, No: 400, 1 Kasım 1953, s. 5)

Levent Şahverdi Arşivi

İnkılap, halka karşı bir gidiş midir?

Klasik tarifler, ihtilal ve inkılabı çok defa birbirine karıştırmakta, her ikisinin müşterek vasfı olarak hukuk dışında ortaya çıkan siyasi bir şiddet ameliyesi oluşunu göstermektedirler (15). Daha sonra, bu hareketlerin çeşitleri üzerinde durulur. Ortadoğu'da cereyan eden olaylar, tarih ve coğrafyanın verdiği bir özellik taşırlar. Ortadoğu'nun ihtilalci hareketlerini, bazı bakımlardan dünyanın başka yerlerindeki benzer hareketlere bağlamak mümkündür. Büyük dinlerin doğduğu ve sayısız kollara ayrıldığı, büyük medeniyetlerin dört yol ağzı bu bölgede, ihtilal hareketleri ağır baskılara maruzdurlar. Türkiye'nin milli kurtuluş hareketinde görüldüğü gibi, sırf yabancı boyunduruğundan kurtulmak için yapılan hareket tam sayılamaz. Kalıntı ve harabe halindeki bir medeniyet alanından üstün bir medeniyet seviyesine geçiş problemini çözmek gerektir. Bu zaruri değişme, bağımsız, milli, Batı örneğinde bir demokratik sisteme varmayı mı gaye edinmiştir? Yoksa, milli ihtilalin gerçekleşmesi bir gaye değil de, Sovyet blokuna katılmak için bir vasıta mı sayılacaktır? Ortadoğu milletleri iki ateş arasından geçmek zorundadırlar. Baskıların şiddeti bu bölgede, her yerden fazla hissedilecektir. Batı'ya karşı savaşarak, Batı medeniyetini kabul etmek isteyen memleketlerde, durum hayli zorluklarla karşılaşılmasını gerektirmektedir. Bu tarz bir program geniş ve muhafazakâr kitleye tatbik edilecektir. Ve bu uygulamayı aydınlar, ya da inkılapçılar deruhte edeceklerdir. Rasyonel, çağdaş bir sosyal ve siyasi programın uygulanması, muhakkak ki muhafazakâr çevreleri memnun etmeyecektir. Türk

(15) J. Laferrière: Manuel de droit Constitutionnel (Paris 1947), s. 302, - Dorothy M Pickles: Introduction to Politics (London 1951), s. 84-85

Levent Şahverdi Arşivi

sistemi, bir medeniyet programının benimsenmesi için icabında geniş kitleye karşı durulabileceği prensibinden hareket etmiştir. Bu suretle, bir mecburi kültür değişmesi hareketine girişilmiştir. Fakat, siyaset ilmi alanında, halka karşı, icabında zorla gidişten maksut olan nedir? Umumi efkâr mekanizmasının tahlilinden elde edilen sonuç odur ki, bir kitlenin herhangi bir şeyi istemesi, o şeyin o kitleye istetilmesidir. Bu ameliye, çeşitli siyasi kuvvetlerin umumi efkâra tesir vasıtalarıyla tekemmül eder (olgunlaşır). Devrimci bir memlekette, inkılap yapan bir memlekette, belli bir pogramın halka rağmen yürütülmesi, muhafazakâr kuvvetlerin baskısı altında bulunan bir kitleyi o kuvvetlerin tesirinden, tahakkümünden (baskısından) kurtarmak anlamını kazanmaktadır. Şu halde ortaya hamleci ve gerici kuvvetlerin çarpışması çıkmaktadır. Türkiye, işte bu ince ve derin toplum meselelerini devrim hareketleriyle, çözmeye çalışmıştır. İnkılap, prensip itibarıyla geri kuvvetlere karşı yapılmıştır. Niçin geri idiler? Hangi sebeple, bunlara bu sıfat verilmiştir? Türk İnkılabı'nın kurucuları, bu hakkı tarihin içinden almışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesine amil olanlara başka bir sıfat izafe etmeye imkân yoktur. Bunların başında aslında liberal olan bir dini, mutlakiyeti meşrulama vasıtası yapan, onu statik bir hüviyete sokan ilmiye sınıfı geliyordu. İnkılapçılar bu açık tezlerine dayanarak, muhafazakâr çevrelerle mücadele hakkını kendilerinde bulmuşlardır. Bu çarpışma sadece şiddete dayanmamıştır. Halkın seviyesini yükseltmeye matuf eğitim ve öğretim seferberliğine geçilmiştir. Devrim, halkı muayyen bir medeni seviyeye çıkarmayı gaye edinmiştir. Bu merhaleye varılıncaya kadar da, devrim tansiyonu muhafaza edilmiştir. Bu noktada, inkılap metodunun, demokratik bir sistemin icaplarıyla karşılaştığı görülmüştür. İleride bu meseleye temas edilecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

"Milli Rönesans" Formülü: Üçüncü Kuvvet

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir devlet olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunmayan özellikleriyle delillendirmek gerekir. Türkiye, milli bir devlettir. Onun etik temelini vücuda getirmiş olan Müdafaa-i Hukuk hareketi, ferdi haklardan ziyade, Wilson Prensipleri'ne dayanarak, milli hakların savunulmasını gaye edinmiştir. Yalnız, Türkiye'nin imparatorluk ve her türlü şahsi hükümet şeklinin reddine dayanan bir doktrin gereğince kurulması isteği, ona Batı düzeninde demokratik bir yapıya sahip olmak ödevini de yüklemişti. Bu devlet, teokratik değildir. Şöyle ki, ne devlet, ne de fertler dini temsil eden ve onu yorumladıklarını iddia eden organların vesayeti altında değildirler. Bu olay, Türklerin Batılılaşmak uğruna dinlerini değiştirdikleri anlamına gelmez. Zaten böyle bir iddia ilmi bakımdan çürüktür. Fakat, teokrasiyi reddeden bu devlet, yüzyıllardır, modern bir toplum olmayı önleyen engellerle, İslamın asla tecviz etmediği (uygun görmediği) şekilde, kendilerini ilmi bir üstünlüğe sahip gören bu yegâne, tabii idareci sınıf sayan muhafazakâr çevreye ve dayandığı zihniyete karşı mücadele edilerek kurulmuştur.

Osmanlı devleti, teokratik (aynı zamanda siyasi, yani monarşik) yapısını, vaktiyle bedevi bir kavmi dünyanın en büyük medeni toplulklarından birisi yapmış olan İslam dininin mazisine ve faziletlerine bağlamıştı. Bu uzak ve yapıcı bir maziydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları bunu inkâr etmemişlerdir. Bir örnek olmak üzere Halifeliğin İlgası Kanunu'nun I. maddesi gösterilebilir: "Halife hal'edilmiştir. Hilafet, hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan Hilafet makamı mülgadır."

Levent Şahverdi Arşivi

(16). Maddenin özü olan tez üzerinde muhafazakâr çevreler tarafından hayli şey söylenmiştir. Fakat yalnız bu örnek, gelişmeleri İslamcı bir yoruma tabi göstermek bakımından zikre değer. Cumhuriyetçiler yeni devletin mazisini tarihin daha da içerilerine doğru götürmüşlerdir. İslamın medeni bir mazisi olduğu muhakkaktı. Fakat Türklerin daha eski ve medeniyetin hayli ileri seviyesine çıkmış bir mazisi vardı. Türkler, İslam'dan önceki mazileriyle, medeniyetleriyle övünmeliydiler. İslam, Türkleri "bedeviyyet" halinde bulmamıştı. Türkler, Müslümanlığı esir bir kavim olarak kabul etmemiştiler. Kendi törelerine, devlet şekillerine, teamüllerine sahip idareci bir kavim olarak bu dini benimsemişlerdi. İslamiyet'e şekil vermişler, İslam devlet sistemini zamanın icaplarına göre geliştirmişlerdi. İslam dünyasını ilerletmişlerdi (17). Bu mazi, Türkler için bir kuvvetti. Bir taraftan, İslamlığı bozuk düzen yorumlayan hocaların karşısına, bir taraftan da Batı medeniyetini Eski Yunan'a bağlayan ve Türklere "medeniyetsiz" diyen Lloyd George ve Clémenceau'ların karşısına, bir üçüncü kuvvet olarak çıkarılmalıydı. Onu aramak ve anlamak gerekirdi. Bu mazi aynı zamanda bir kurtuluştu: Dilde, sanatta, edebiyatta, tarihte, ilimde, yeni bir zihniyetin doğuşunda bir vesayetin reddiyesiydi. Türk İnkılabı olarak adlandırılan gelişmelerin çıkış noktasını bu tarih olayında aramak lazımdır. Bu suretle İslamcı Rönesans fikrine karşılık, Türkçü (milli) rönesans tezi savunulmuştur. Kendi kendini aramanın, hiçbir suretle, statik ve dogmatik bir esasa dayanmaması gerekiyordu. Maziyi, Ortaasya'yı anış bir geriye dönüş sayılmamıştır. Bu "bizim de hem Avrupalı-

(16) Bu kanun ve diğer din ile ilgili kanunlar için bk. Lûtfi Duran: Türk İdare Mevzuatı (İstanbul 1954), s. 281-310.

(17) Sadri Maksudi Arsal: Türk Tarihi ve Hukuk (İstanbul 1947), s. 21 - İbrahim Kefesoğlu: Türkler ve Medeniyet (İstanbul 1957), s. 75-80.

Levent Şahverdi Arşivi

lar, hem de Araplar gibi eski bir medeniyete sahip olduğumuzu" delillendirmek için, daha milli olmanın şartları arasında mütalaa edilmiştir. Cumhuriyet rejimi, "Türkün unutulmuş", ya da unutulmak istenmiş hatta inkâr edilmiş "medeni hasletlerini" ortaya çıkarmak için bir vasıtadır. Batılı bir vasıtadır. Türkler, ferdi ve milli şahsiyetlerinin kendi kendilerini idare sistemiyle gelişeceğine inanmışlardır. Bu ise, asırlık çabaların mahsulü olan demokratik bir sistemin kuruluşuydu. Bu köklü özellik, Tanzimatçı ikiliği de ortadan kaldırmıştır. Laiklik prensibinin sonucu olarak, devletin gayesinde ve müesseselerindeki ikilik kalkmıştır. Millet-Hanedan, Monarşi- Teokrasi, Urfi-Şer'i ayırımları kaybolmuştur. Saray- Ordu-Yeniçeri üçgenine dayanan kuvvetler arası karşılaşma, halk unsuru içinde erimişlerdir. Demokratik rejimlere has siyasi hayat (iktidar etrafında mücadele) bir tek parti rejiminin son bulmasıyla yerleşmeye başlamıştır. Türk halkı, seçimin kudretine inanmıştır. Siyasi hayatın kontrolü inkılapçı bir ekibin elinden, umumi efkârın hâkimiyeti altına girmek yolunu tutmuştur. Bundan böyle, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Üç tarzı siyaset" (Osmanlılık, Türklük, İslamlık) formülü de varlık sebebini kaybetmiştir. Gene, laiklik prensibinin bir sonucu olarak, yeniliklerin Şer'işerife uydurulmasına da lüzum kalmamıştır. Bu çeşit bir vesayetten kurtulmuş olan bir toplumda, ferdi hürriyetlerin geniş bir şekilde tanzimi demokrasinin asli bir zarureti olarak ortaya çıkmıştır.

Müşterek Medeniyet

Türkiye'nin girişmiş olduğu büyük tecrübe, ilk defa bir Ortadoğu milleti tarafından yapılmıştır. Türkler bu işin altından kalkabilirler miydi? Bu soru sorulmuştur. Batı umumi ef-

Levent Şahverdi Arşivi

kârı, başıboş köpeklerin Hayırsızada'ya atılmaları dolayısıyla, Türklerin medeniyetsizliğinden bahsetmiştir. Hatta Mr. Ralph Bunch, 1955 yılında, Monterey'de henüz lise çağındaki talebelerden mürekkep dinleyicilerine, tarihin büyük "genocyde"lerini (tehçir (göçe zorlama) suçu) hatırlatırken, Hitler'in yanına Türkleri de koymuştur. Bu fikirlerin ilmi araştırmalar karşısındaki değerleri çok zayıftır. Son ilmi incelemeler tamamıyla aksi sonuçlara varmışlardır. Anadolu veya Osmanlı Türklerinin, vasıfları bugün objektif esaslarla ortaya konmuştur:

Kuvvetli bir milliyet duygusu, büyük bir dünya devleti kuracak siyasi ve idari kabiliyet, İslamiyeti kabulden önce sahip oldukları medeni ve siyası imkânlar ve tecrübeler. Anadolu Türkleri, önce bütün Türk dünyası, sonra İslam dünyası, daha sonra Orta ve Yakındoğu ve Doğu Avrupa'da bu kabiliyetlerini geliştirmişlerdir (18). Türkler

"Ne istediğini bilen millettir." (19). Bu bölge Türklerinin milli kurtuluş hareketlerini gerçekleştirdikleri üç yıl gibi kısa bir müddet içinde (1920-1923) yalnız askeri değil, fakat siyasi alanda elde ettikleri sonuçlar göz önünde bulundurulursa radikal bir inkılabı başaracakları da kabul edilebilir. Bütün Türk dünyası içinde en fazla Batılı olanlar Anadolu Türkleridir. Asıl önemli olan mesele, Anadolu Türklerinin Ortadoğu'nun diğer milletlerine nazaran haiz oldukları farklardır. Bunlar arasında Türklerin Batılı ıslahat hareketlerine en evvel başlamaları görülmelidir. Meşrutî, parlamenter, demokratik hareketlerin Doğu'daki öncüleri Türklerdir. Eğer Orta Doğu memleketleri Batıyı Türkler gibi anlayıp hareket etselerdi dünya tarihi bugün bambaşka bir seyir takip edecekti (20). Hemen bütün Ortado-

(18) Charles Warren Hostler: Turkism and Soviets (New York 1957), s. 17.
(19) Wilfred Cantwell Smith: İslam in the modern history (Princeton, 1957), s. 163.
(20) Gilbert Highet: The mind of man (London 1954), s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

ğu'da hâlâ Osmanlı İmparatorluğu'nun eski parçaları halinde Osmanlı-İslâm teşkilatı hâkimdir. Bunun tek istisnası Türkiye Cumhuriyeti'dir (21). Türk İnkılap hareketlerinin tarihin kaderini değiştirecek bir tesire sahip olmalarının sırrı buradadır (22).

Genel bir kanaate göre, Türkler iyi askerdir. Askeri hasletleri yanında, diğer medeni, idareci kabiliyetlerinden pek az bahsedilmektedir. Türk İnkılabı'nı idare eden ekibin bilhassa bu iddiayı cevaplandırdığı görülür. Eski bir medeniyeti anış ve arayışın sebeplerinden birisi de bu olaydır.

Türkiye, yirminci yüzyıla hâkim olan medeniyete yeni bir anlam vermeye çalışmıştır. Dikkat edilirse, nutuklarında ve metinlerde, kanunların mucip sebeplerinde, bihassa Atatürk'ün kullandığı "muassır medeniyet", "bu asrın medeniyeti", "medeniyet âlemi" terimlerinin yer aldıkları görülecektir. Bu medeniyet "müşterek medeniyettir". İnsanlığın malı sayılmalıdır. Türk İnkılabı'nın hümanist cephesiyle bir kere de bu anlam dolayısıyla karşılaşılmaktadır. Batıdaki dini çevreler bu medeniyetin Hıristiyanlığın eseri olduğunu savunmuşlardır. Türkiye'deki Muhafazakâr çevreler de aynı teze taraftarlık göstermişlerdir. Doğu Hıristiyanlarının Batı'dakilerin siyasi ve sosyal seviyesine erişemedikleri göz önünde tutulduğu takdirde, böyle bir tezin gerçeklere uymadığı derhal belirecektir. Türk devletinin kurucuları da bu tezi reddetmişlerdir. Bugün gelenekçi görüşler hâlâ bu tezin savunucularıdır.

İnkılaplar ve Demokrasi

Türkiye XX. yüzyılın içinde bulunduğumuz safhasında,

(21) Bernard Lewis: Turkey: Westernization (Unity and variety in Muslim civilization, edited by Gustave E. Von Grunebaum, Chicago 1955, Ayrı bası).

(22) Arnold J. Toynbee: A Study of History (D. C. Somervel tarafından I - VI Ciltlerin kısaltılması, 1949), s. 169, 175.

Levent Şahverdi Arşivi

dünyanın iki ideolojik cepheye ayrıldığı bir devrede, Batı devletleri manzumesi içinde yer almış bulunmaktadır. Hem Batılı bir toplum, hem de Batılı Milletlerarası garanti sisteminin faal bir uzvu olmak durumundadır. Türkiye'nin Batılı bir devlet olması, demokratik bir sistemin bütün icaplarını yerine getirmekle ödevli olması demektir.

Demokrasi, sadece milli ve bağımsız bir devletin kurulması değildir. İstiklal, kollektif milli hakların ifadesi ve sağlanması olarak kendi kendini idare etme yolundaki gayretlerin şartı olabilir. Fakat bu şartlardan birisidir. Türk Devrimi'nin gayesi, ilk hedefi milli hürriyetlerin elde edilmesi olmuştur. Demokrasinin diğer temel şartlarından birisi, ferdi hürriyetler sisteminin bugünün sosyal şartlarını asla ihmal etmeyerek köklü bir şekilde kurulması, yerleşmesidir, teminatlandırılmasıdır. İstiklalini almış insanlara, hürriyet zevkini asla vazgeçemeyecekleri bir kuvvetle aşılamasıdır. İstiklalin sağlamaya çalıştığı milli birliği kollektif dayanışma, hür bir iklimde yaşama imkânları tamamlar. Türkiye, başlangıçta belirttiğimiz gibi bugün bu çetin problemin ortaya çıkardığı buhranları çözmek ödeviyle karşı karşıyadır.

Türkiye, demokrasinin yerleşmesini sağlayacak sosyal ve ekonomik şartlara sahip olmak bakımından, Orta Doğu bölgesinde en müsait memleket sayılmıştır. Ülke ve nüfus ölçüleri, iktisadi gelişmeleri, gelirin paylayışılması, sanayileşme, din ve dil birliği, eğitim derecesi, teşkilatlanma kabiliyeti bakımlarından, Türkiye diğer devletlere nispetle avantajlı durumdadır (23). Fakat Türkiye Demokratik bir nizamın kurulmasına iki yönden çalışabilir. Bizatihi kendi imkânlarını kullanarak,

(23) Charles Issawi'nin açıklamaları bu sona varmaktadır, bk. Economic and Social Foundations of Democracy In The Middle East (International Affairs, Vol 32, No: 1, Ocak 1956).

Levent Şahverdi Arşivi

iç gayretlerle ve dış ekonomik yardımlardan faydalanmakla. Şüphe yok ki kendi çabaları müessir sonuçları yaratacaktır. İki yüz yıla yaklaşan tarihi gelişmeleri, daima faydalanılacak gelenek, teamül ve denemeleri sağlamak bakımından emin bir laboratuvar vazifesi görebilir. Bu alanda memleketin aydınları, bilhassa bütünüyle iktidar mekanizması önde bir rol oynayacaktır. Ve hürriyetçi bir hukuk nizamını vücuda getirecektir. Milli imkân ve vasıtalarla kalkınma, kısa vadeli siyasi terbirlerin (seçim sistemi, yeni anayasa müesseselerinin kuruluşu, parti faaliyetlerinin düzenlenmesi gibi) ve uzun vadeli sosyal tedbirlerin (eğitim, öğretim, mütehassıs kadroların yetiştirilmesi, istikrarlı bir ekonomi gibi) alınmasını gerektirir. İç ve dış ekonomik tedbirler de (yatırımlar, dış yardımlar, enflasyonu önleyici hareket tarzı gibi) demokratik bir yerleşmenin şartları olarak mütalaa edilmelidir. Müşahedeler göstermiştir ki iktisadi gelişme, mesela Japonya'da olduğu gibi, süratle sanayileşme, "daha fazla hürriyet ve demokrasi getirmemektedir". Hatta eğitim ve sanayileşme Nazi Almanya'da olduğu gibi "monolitik bir diktatörlüğü" önlemeyebilir (24). Şu halde, ekonomik tedbirler ve kalkınma programları, hürriyeti kısmadan demokratik müesseselerin kuruluşu ve işleyişiyle birlikte gelişmelidirler. Kalkınma programlarının demokratik ölçüler içinde ayarlanması mümkündür. Ve zaruridir. Şu halde, evvela iktisadi kalkınma, sonra siyasi demokrasi formülü hürriyetçi bir nizama varmak yolunda bir garanti sayılamaz. Demokrat Parti liderlerinin düştükleri büyük hata, dünya tarihinde, bu telakkiyi ispat edecek bir delil olarak yerini almıştır.

Diğer bir mesele de "demokrasi=çoğunluk" formülünün

(24) Bertrand Russell: Marxism and Russia (The Observer, 8 Mayıs 1955) - Eugene Staley: The Future of Underdevelopped Countries (New - York 1954), s. 6-7.

Levent Şahverdi Arşivi

etrafında gelişmektedir ve siyasi hayatımızı daimi surette işgal etmiştir. Demokrasi sadece aritmetik bir çoğunluk hesabı değildir. Yapılan hareketlere, vatandaşları baş hesabıyla nazara alarak meşruiyet vermek ve bunu demokrasinin tek şartı olarak göstermek yalnız şekli bir özelikle yetinmektir ki, demokrasi ile bağdaşamaz. Çünkü demokrasi bir ideolojidir. Her şeyden önce, muayyen prensiplerin gerçekleştirilmesidir. Demokrasi ütopya değildir, bir yaşama, bir medeniyet şeklidir. Çoğunluğun iradesi bu prensiplerin müesseseleştirilmesi ve tatbiki hakkında tezahür ederse demokrasi vardır. Bu noktada derhal "demokrasiyi feda eden, Cumhuriyet mefhumu ile telifi kabil olmayan" tek parti rejiminden bahsedilmektedir. Milli iradenin bu rejim içindeki fonksiyonu soruşturulmaktadır.

Evvela tek parti rejiminin memleketimiz bakımından haiz olduğu mahzurlar üzerinde duralım: Blok halindeki Meclis çoğunlukları karşısında fren vazifesini görebilecek tesirli muhalefet müesseseleri mevcut olamamıştır; Anayasa mekanizması dondurulmuş teamüller teessüs edememiştir; siyasi hayat gayet zayıf kalmıştır. Tek parti memleketin sosyal hayatının nazımı, diktatörü olmuştur. Meclis hükümeti sistemini kendisine elverişli bulan tek parti çoğunluğu Meclis İç Tüzüğü'nü istediği şekilde ayarlayarak Meclisin de hakimi kalmıştır.

Fakat tek parti rejiminin şu özelliklerini de unutmamak gerekir: Fiili bir karaktere sahip olmuştur; Faşizm veya Nasyonal sosyalizmde olduğu gibi hukuk nizamları vücuda getirmemiştir. Geçici karaktere sahip olmuştur, iktidar partisinin seçimleri kaybetmesiyle yeni demokratik müesseseler kurulmamıştır. Bugün hâlâ bu müesseselerle yetinilmektedir. Kendisini ve ideolojisini bir "Weltanshaung" olarak ilan etmemiştir. Laik bir karaktere sahip olmuştur; hurafelerden kuvvet alan çevrelerle mücadele etmiştir: Batı'da görülen diktatörlüklerde

Levent Şahverdi Arşivi

ve "örtülü demokrasilerde"ki gibi totaliter olmamıştır. Tanzimat telifçiliğini ortadan kaldıran kesin kararlar almıştır. Zaruri bir devrim hareketinin mahsulü olmuştur (25).

Türkiye'deki tek parti rejiminin özellikleri incelendiği zaman görülecektir ki, yukarıda kaydettiğimiz mahzurlar çok partili rejimlerde de olabilirler. Bir fikrimizi tekrarlayarak söyleyelim, meclislere ezici bir çoğunluğun hâkim olduğu ve çoğunlukların hâkimiyetini karşılayacak kuvvetli umumi efkâr müesseselerinden yoksun her devlet şeklinde ve hükümet sisteminde muayyen bir partinin çoğunluğu o memleketin siyasi ve sosyal hayatına hâkim olmak imkânlarını elde edebilmektedir. Bugünkü meselelerin çoğu aynı mahiyetteki olaylardan doğmaktadır (26). Şu halde şikâyetçi olduğumuz bu mahzurların tek sebebi tek parti rejimi değildir. Başka sebepler de vardır. Tek parti rejiminin liderleri, demokrasiyle beraber demokrasinin zemini olan medeni bir iklimin hazırlanmasını program edinmiştiler. Kitleyi bu seviyeye çıkarmış olanlar bu yetkilerini inkılabın tansiyonundan ve kurtarıcılık vasıflarından almışlardır. Milli seviyeyi muayyen bir medeniyet merhalesine çıkartmak isteyenlerin demokrasiyle bağdaşmayan tedbirleri (27) tarihimizde görülen istisnai, bir defaya mahsus fonksiyonları-

(25) Bu açıklamaları Prof. Howard A. Reed tarafından yayımlanacak olan bir müşterek esere yazdığımız şu etüdümüzde belirttik Politics and Parties in Turkey (Eser henüz basılmaktadır).

(26) Bu fikrimizi 1952'de belirtmiştik: Türkiye'de Siyasi Partiler, I. 756-758. Ayrıca, o tarihten beri çeşitli makalelerimizde açıklamış bulunuyoruz. bk. Anayasamız ve İktidar Partisi (Cumhuriyet, 13 Nisan 1956); Meclis Çalışmalarında Çoğunluğun Kuvveti (Cumhuriyet, 23 Şubat 1956), Millet Meclisi'nin Yetkileri (Cumhuriyet, 5 Şubat 1956), Büyük Millet Meclisi'nde Dahili Nizamnamenin Aksaklıkları (Cumhuriyet, 13 Şubat 1956), Parti Grubu Hâkimiyeti (Cumhuriyet, 21 Ocak 1956), Türkiye Tarihinde İktidarlar (Cumhuriyet, 7 Nisan 1954).

(27) Bu fikrimiz için bk. Türkiye'de Siyasi Partiler, s. 579, 756, 757.

Levent Şahverdi Arşivi

nı tamamlamış hareketler olarak vasıflandırılmıştır. 1950'den itibaren ise, bu sefer demokrasi nizamını hedef edinmiş bir devrenin başlamış olmasını kabul etmek, Batılılaşma meselesini tamamen bu açıdan görmek gerekir.

Anayasa dilinde milli hâkimiyet, millet, milletin iradesi gibi, Fransız ihtilalinden beri sık sık kullanılan terimlerin anlamı üzerinde de durmak lazımdır. Bu anlam tektir: Seçmenlerin çoğunluğunun, bu yoldan meclis çoğunluğunun iradeleri, Demokratik prensiplerin, zihniyetin ve teamüllerin bir meclis umumi heyeti içinde yerleşmesi, hürriyetçi bir hukuk nizamının kurulması için hiç olmazsa kısa vadeli tedbirlerin isabetle alınması bakımından bir teminat sayılabilir. Bu bakımdan demokrasi aydınlar rejimidir. Üçüncü Selim devrinden beri müşahedeler odur ki, iktidarlar, hürriyetçi bir nizamın kurulmasında, kendi kendilerini sınırlama pahasına müspet roller oynayabilmişlerdir. İktidarın geçici muayyen şartlarla kullanılmak üzere verilmiş bir emanet olduğu, alınmadan verilebileceği kanaatinin yerleşmesi Türkiye'nin Batı Demokrasisini taklit değil fakat ona kendi yardımını getirebileceğini göstermek bakımından önemlidir. Nitekim dünya tarihinde ilk defa olarak yabancı hukukçuların müşahedesini hatırlatarak kaydetmek gerekirse Türkiye tek partiden çok partiye geçişi başarıyla sağlamıştır (28). Batı dünyasına, Batılı müesseselerin kendi toplumunda müspet sonuçlarını vererek gelişebileceklerini ispat etmiştir (29). DP iktidarı on senelik süresi içinde Türkiye'de 1945'te muvaffak bir şekilde kurulmuş olan çok partili rejimi, aldığı çeşitli tedbirler sonunda ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Bu suretle Türkiye'nin süratli bir gelişme sonunda elde ettiği örnek bir başarı yok olma tehlikesi ile karşılaş-

(28) C. F. Strong: Modern Political Constitutions (London 1952), s. 250 - Maurice Duverger: Les Partis Politiques (Paris 1952), s. 311-312.

(29) Vatan (23 Ekim 1958, s. 1, 5)

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır. Çok partili rejimin ortadan kaldırılmasına doğru safhalı bir şekilde alınmış olan tedbirler evvela amme hak ve hürriyetlerinin kısıtlanmasıyla başlamış ve sonunda her türlü siyasi ve sosyal faaliyet yalnız ve kazai yetkilerle de teçhiz edilen (donatılan) ve meclisteki DP çoğunluğu içinden teşkil edilmiş olağanüstü bir tahkikat komisyonu tarafından kesin surette durdurulmasına kadar gitmiştir. Bu hareketin Türkleri ihtilal hakkını kullanmaya sevk etmesi şu anlama gelir ki, Türkler kollektif bir hürriyet olan İstiklal Mücadelesi'nden sonra ilk defa insan hak ve hürriyetlerinin kazanılması için bu çapta bir harekete girişmişlerdir. 27 Mayıs hareketinin manası budur.

Son görünüşler

Batılılaşma meselesi halen aktüel değerini muhafaza etmektedir. Çeşitli yazılara, konferanslara konu olması yanında günlük siyasi olaylar içinde de ele alınmaktadır. İktidar ve muhalefet liderleri, 1958 sonbahar gezilerinde sık sık bu konuya temas etmişlerdir. Zamanın Başbakanı Adnan Menderes Demokrat Parti'nin icraatını, bir medeniyet değişimi açısından görmüştür. Şaphane'de yaptığı bir konuşmada bu fikrini belirtmiştir. "Bu şevk ve ümit içinde, Türk milletine devir değiştirircesine, terakkinin şehrahında uçarak ilerleyeceğiz. Hedefimize en kısa zamanda ulaşacağız."

Partisinin tutumunu anlatan İsmet İnönü de CHP İstanbul İl Kongresi'nde, ideal saydığı bir memleket tarifini vermiştir. "Türklerin, uluslar arasında her manasıyla insan hakları içinde yaşayan bir cemiyet halinde iktisadi ve sosyal davalarına emeklerini hasretmiş bir devlet ve millet olarak görünmesi yakın günlerin eseri olacaktır" (30)

(30) 1958'de İnönü (CHP Araştırma Bürosu yayını. Ankara 1950). s. 41.

Levent Şahverdi Arşivi

27 Mayıs tarihinde başarılmış bulunan devrim hareketinin tutumunu da bilhassa burada belirtmek gerekir. Milli Birlik Komitesi üyelerinin birer birer açıkladıkları fikirlere (31) ve Milli Birlik Komitesi'nin amaçlarını bütün halinde açıklayan programına (32) göre Türk Devrimleri bir bütün sayılmakta, onları geliştirmek "milli bir vazife" olmaktadır. Atatürk Devrimlerinin en önemli prensibi olan laiklik, din istismarının kesin olarak reddi ve cezai müeyyidelerle karşılanması suretiyle korunması esas olarak kabul edilmiştir (33). Milli Birlik Komitesi'nin yeni bir iktidar olarak Batılılaşma problemine verdiği anlam bu suretle belirmektedir.

Batılılaşma meselesi Türkiye'nin sosyal ve siyasi hayatında köklü değişiklikler yapma gayretlerini ifade ettiği müddetçe günün konusu kalacaktır. Bu terimin asıl anlamı, yaratıcı bir ilim zihniyetine dayanarak modern bir toplum, demokratik bir Devlet kurmak olacaktır.

3 - Hukuk düzeninde Batılılaşma

Cumhuriyet rejimi modern bir toplum olmak prensibinin gerçekleştirilmesinde hukuk nizamının önemli rolünü kabul et-

---

(31) Milli Birlik Komitesi üyelerinin şahsi fikirlerini açıklamak imkânını veren bir seri röportaj için bakınız: Cumhuriyet, 16 Temmuz 1960 ve sonrası. Bu röportajlardan Milli Birlik Komitesi'nin bütün azalarının devrimci, laik kimseler olduğu anlaşılmaktadır.

(32) Milli Birlik Komitesi'nin Hükümete Direktifleri (Cumhuriyet, 11 Eylül 1960).

(33) Milli Birlik Komitesi'nin adı geçen programında şu ifadelere rastlanmaktadır: "Milli Birlik hareketinin gayesi Türkiye'yi ve Türk milletini bir bütün olarak ele almak. Atatürk İnkılaplarına müstenit tarafsız faziletli bir idare kurmak". Milli Birlik'ten maksat da, "Türk Milleti'nin milli bütünlüğünün, ırk, din, dil ve mezhep farkı gözetmeyip ancak milli istiklal, hürriyet ve inanç unsurlarından olduğu görüşüne..." sadık kalmaktır (Cumhuriyet, 11 Eylül 1960). Bu konuda Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel'in ve Alb. Alparslan Türkeş'in fikirleri için bk. (Cumhuriyet, 16, 17 Temmuz 1960).

Levent Şahverdi Arşivi

miştir. Cumhuriyet Türkiyesi, vücuda getirilecek yeni hukuk nizamını doğrudan doğruya bu ideolojik esasa dayandırmıştır. Gerçekten bütün devrim kanunlarında Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçiş kararının kesin ifadesi hâkim olmuştur. Ve gene bu prensibin icabından olarak Batı'dan geniş bir "resepsiyon" hareketine geçilmiştir (34). Bu tutum bir müşahedeye de imkân vermiştir. İnkılapçı kanunlaştırma hareketleri yapılırken karşılaşılan engel teokratik teşkilat ve zihniyet olmuştur. Evvela bu tertip müesseseleri kaldırmak gerekmiştir (35). Cumhuriyetin ilanıyla beraber teokratik kalıntıların tasfiyesine geçilmiştir, zira bunlar bazı müesseseler halinde saltanatın ilgasına rağmen mevcuttular. Sırasıyla önce Hilafet kaldırılmıştır. (3 Mart 1924). Bunu önemli bir olay takip etmiştir: Öğretim, eğitim ve adalet sistemlerinin tanzimat ikiliğinden kurtarılması. Hilafeti ilga eden kanunun yanında Tevhidi Tedrisat Kanunu bütün medrese ve mektepleri doğrudan doğruya Maarif Vekâleti'ne bağlamıştır. Maarif Vekâletinin 1925 yılı bütçesine medreseler için tahsisat konmamış ve bu müesseseler tarihe karışmıştır (36). 8 Nisan 1924 Kanunu da şeriye mahkemelerini kaldırmıştır. Bu alanda en son hareket 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 1928'de tadilidir (Laiklik tadilatı) (37).

---

(34) Resepsiyon (Başka bir memleketin kanunlarını alış) terimi ve tarifi hakkında bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: De Certains Problémens Provenant de la Réception du Code Civil Suisse en Turquie. (Annales de la Facueté de Droit d'İstanbul. No 6 - 1956), s. 99-102.

(35) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Türk Medeni Hukuku, C. I, (Umumi Esaslar, İstanbul 1956, s. 75) - Ferit Hakkı Saymen: Türk Medeni Hukuku, C. I, (Umumi Prensipler, İstanbul 1946), s. 35.

(36) İhsan Sungu: Tevhidi Tedrisat (Belleten, 1938 s. 397 ve m.)

(37) Ali Fuat Başgil: Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri (İstanbul 1957), s. 120-121.

Levent Şahverdi Arşivi

Devrim Kanunlarının Dayandığı Temel Prensip

Sırf bu gayeyi gerçekleştirmek için yapılmış kanunlarda (38), gerekçelerinde ve müzakereleri esnasında ileri sürülen fikirler durumun delilleridir. Bu fikirlerin başında cehaletle ve hurafelerle bu yoldan da muhafazakâr çevrelerle (İlmiye sınıfı ile) mücadele gelmektedir. "Tekke ve zaviyelerin seddine dair kanunun" teklif sebepleri arasında "muntazan, müstakâr, yeni ve asrî bir devlet esaslarını vazetmekte olan ve birinci umdesi huzur ve sükûnu umumiyeyi temin etmekten ibaret bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nde bu halin devam edemiyeceği bedihidir (açıktır)." denilmekle, bu çeşit müesseseler hakkında milli disiplinin kurulması bakımından tehlikeli sayılmıştır. Aynı kanun hakkında Adliye ve Dahiliye Encümenlerinin mazbatalarında ana tezi takip mümkündür. Medeni hayatın icapları hurafelerle, mücadeleyi gerektirir (39). "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"un kabulü dolayısıyla ileri sürülmüş olan tezler de muayyen bir inkılap sürekliliğinin 1928 yılında da mevcut olduğunu göstermektedir. Milleti cehaletten kurtarmak teşebbüsü, okuma ve yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını sağlamak, lisan istiklalini aydınlarla halk arasındaki uçurumu kapatmak için harekete geçiş (40). Devrim mevzuatına hâkim fikirler daima ana prensipten çıkarılan sonuçlar halinde sunulmuştur. Bu ana prensip kanun koyucuya göre "Medeniyetin bütün icabatını ve zaruriyatını idrak ve kabul etmek", başka bir deyişle çağdaş medeniyeti bütün halinde almaktadır. Şapka giyilmesi hakkındaki kanunun gerekçelerinde, bilhassa Ad-

(38) Bu kanunların büyük bir kısmı şu eserde ve "İnkılap Nizamı" başlığı altında toplanmıştır: Lütfî Duran: Türk İdare Mevzuatı (İstanbul 1954), C. I. s. 691-702.

(39) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 19, s. 2-3 (30 kasım 1925).

(40) TBMM Zabıt Ceridesi, C. 3-1. 2, s. (1 Kasım 1928).

Levent Şahverdi Arşivi

liye encümeni mazbatasında bu durum kesin olarak belirtilmiştir. Türklerle Batı milletleri arasında bir"alameti farika" olan mevcut serpuşun değiştirilerek yerine medeni ve modern toplumların müşterek serpuşu olan şapkanın giyilmesi gerekir. Medeniyetin bütün şartlarını kabul etmiş olan Türk milletinin şapkayı da kabul etmesi tabiidir. Şapka bir "lazimei medeniye"dir (41). Bu şekilde hareket, devrimci kanunlar yapmak prensibi karşısında muarızlarını bulmuştur. Olay Şapka Kanunu dolayısıyla çıkmıştır. Bursa mebusu Nurettin Paşa, böyle bir kanunun anayasaya aykırı olduğunu bildirerek reddi teklifinde bulunmuştur. Teklif Meclis'te asabi bir hava yaratmış, milli hâkimiyet ve hürriyet meselelerinin tartışılmasına sebep olmuştur. Mahmut Esat Bozkurt, Paşaya verdiği cevapta şu esasları belirtmiştir: "Hürriyetin nasibi irticaın elinde oyuncak olmak değildir.. Memleketin menfaatini istilzam eden şeyler hiçbir vakit Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalif olamaz, olmamakla mukayyettir" (42). Hukuk nizamının kuruluşunda görüldüğü gibi, milli bir hayat hamlesinin özellikleri vardır: "Doğu'dan Batı'ya" sert ve kesin bir hareketle yönelmek ve bu davranıştan doğan bir sarsıntı (43). Her hal ve kârda cumhuriyet rejimi, sosyal hayat hamlesinin gerçekleştiricisi olarak kanun koyucuya birinci planda ve yapıcı bir fonksiyon tanımıştır. Hukuk düzeni, devrimin koruyucusu ve geliştiricisi olmalıydı.

Batı Kanunlarının Kabulü

Hukuk nizamını kurmak hususunda takip edilmiş olan

(41) TBMM Zabıt Ceridesi, D II - İ 3, C, 19, s. 248, 251, 252.

(42) Aynı Eser, s. 249-250.

(43) Hüseyin Nail Kubalı: Hukuki İslâmiyye ve Istılâhatı Fıkhiyye Kamusu'na yazdığı Önsöz. (İstanbul 1949), C. I. s. VI.

Levent Şahverdi Arşivi

metot sadece ana prensipten bazı sonuçlar çıkarmak olmamıştır. Bu müteferrik sonuçlar yanında daha şümullü bir gerçekleştirmeye varılmıştır. Yeni bir devletle bağdaşamayan kanunların, hatta hukuk sisteminin terki ve modern kanunların Batı'dan iktibas edilmesi. Bu suretle "tarihin en hızlı ve köklü değişmelerinden" ve "İslâmiyetin kuruluşundan beri Yakındoğu'nun en önemli olaylarından biri" sayılan (44) bir "reception" hareketi doğmuştur. Bizzat Batı'nın tarihi boyunca geliştirdiği kanunları ve sistemleri Türk toplumuna mal etmek çeşitli yorumlara yol açmıştır. Fakat Cumhuriyetin ilanından itibaren Batı kanunlarının kabulü yeni hukuk nizamının kurulması için inkılapçı bir yol olarak seçilmiş ve çeşitli kanunlar iktibas edilmiştir (45). Bu hareketin en fazla ilgi çekici olanı şüphesiz kapsadığı sosyal münasebetlerin genişliği ve tesirleri bakımından Medeni Kanun'un kabulü olmuştur.

---

(44) Kont Léon Ostrorog'un bu fikri için bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Aynı eser, s. 86, not 46.

(45) Prof. Velidedeoğlu 1839 tarihinden itibaren günümüze değin (yani Tanzimattan beri) girişilmiş olan iktibas cereyanı neticesi alınan yabancı kanunların bir listesini vermiştir. 1839-1881 tarihleri arasında şu kanunlar iktibas edilmiştir: A-Amme Hukuku alanında: 1274 Ceza Kanunu'nun (1810 tarihli Fransız Usulü Kanunu'ndan). B-Hususi Hukuk alanında: 1850 Ticaret Mahkemeleri Kanunu (1807 Fransız Ticaret Kanunu'ndan), 1860 Ticaret Mahkemeleri Usulü Kararnamesi (Fransız ve başka memleketlerin kanunlarından). 1864 Deniz Ticareti Kanunu (Küçük İtalyan Devletlerinin, Hollanda, Belçika, İspanya, Prusya Deniz Ticaret Kanunlarından), Medeni Usul Kanunu 1831 (1807 Fransız Medeni Usul Kanunu'ndan alınmış, 1927'ye kadar devam etmiştir). 1923'ten itibaren iktibas edilmiş kanunlara gelince.. A-Amme Hukuku alanında: 1926 Türk Ceza Kanunu (1889 İtalyan Ceza Kanunu'ndan alınmıştır). 1929 Ceza Usulü Kanunu (Alman Ceza Usul Kanunu'ndan alınmıştır). B-Hususi Hukuk alanında: 1926 Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu (İsviçre Medeni ve Borçlar Kanunlarından alınmıştır), 1926 Ticaret Kanunu(Çeşitli Avrupa memleketlerinin kanunlarından alınmıştır). 1929 Deniz Ticareti Kanunu (Alman Deniz Ticaret Kanunu örnek alınarak yapılmıştır), 1927 Medeni Usul Kanunu, (Neuchâtel Kantonu'nun Medeni Usul Kanunu'na göre yapılmıştır). (31 no'lu notta zikredilen makale, s. 103-104)

Levent Şahverdi Arşivi

Medeni Kanun ihtiyacı, önce de belirtilmiş olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla değildir. İttihat ve Terakki Hükümetleri, 1916'dan itibaren, mecellenin zamanın ihtiyaçlarına yetersizliği dolayısıyla, bir hukuk ıslahatına karar vermişlerdi. Bu tarihte kurulmuş olan "Mecelle Komisyonu" radikal bir ıslahat tezinden hareket edememiştir. Teokratik bir devlet kadrosu içinde, laik bir hukuk sisteminin vücuda getirilmesine imkân görülememiştir. Metot, mecelleyi zamanın ihtiyaçlarına uydurmak olmuştur. Profesör Velidedeoğlu'nun işaret ettiği gibi, XX. yüzyılda bu metotla girişilmiş olan tadil çalışmaları, "sarf edilen zaman ve emekle mütenasip, müspet bir netice" vermemiştir (46). Yalnız bu arada, gene fıkhın esaslarından mühlem olarak vücuda getirilen "Hukuku Aile Kararnamesi", ne erkeğin mutlak boşanma hakkını, ne de çok evliliği ilga edebilmiştir. O kadar ki bir hesaplaşma devresi olarak açılan mütareke yıllarında bu kararname şeriata uygun olmaması sebebiyle, yürürlükten kaldırılmıştır. 1923 yılında cumhuriyetin ilanıyla beraber bir medeni kanun hazırlıklarına da geçilmiştir. Kurulmuş olan komisyonlar, telifçi, meşrutiyetin hatta tanzimatın devamcısı olan bir metotla işe başlamışlardır: Eski kanunları, zamanın şartlarına uydurarak tadil. Bu maksadın husulü için de "... gerek ahkâmı fıkhiyye ve hukukiyemizden ve gerek mileli sairece kabul ve tatbik edilmiş esastan" faydalanılacaktı. Cumhuriyet rejimi içinde bu komisyonlar, meşrutiyet devresi boyunca ortaya çıkmış olan engellerle karşılaşmışlardır. Bu engeller, saltanatın ilga edilmiş olmasına rağmen, teokratik müesseselerin kısmen fakat hâlâ mevcut olmalarından doğuyordu. Tadil mi, yoksa yeni bir medeni kanun mu?

(46) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Aynı eser, s. 75 - Ferit Hakkı Saymen: Aynı eser, s. 35.

Levent Şahverdi Arşivi

Yeni bir medeni kanun yapılması tezini, ancak Batı kültürü ile yetişmiş genç hukukçular ileri sürebilmişlerdir. Devrimin kendi hukuk nizamına sahip olması fikri bu nesle aittir. Öte yandan komisyonlar muhafazakârlıkta, meşrutiyeti geride bırakacak derecede ileri gitmişlerdir. Çok evlilik müessesesini dahi kaldırmamışlardır. Komisyonlar çıkmazlar içinde bocalarken, genç hukukçular "istisnasız bütün kanunlarımızın ilmi temellerini yalnız ve yalnız Batı hukukunda arama tezinde" ısrar etmişlerdir (47).

Komisyonların ataleti karşısında sert olmakla beraber radikal fikirlerin hâkimiyeti süratle kurulmuştur. Devlet reisinin Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışı dolayısıyla açıkladığı fikirlere uygun olarak, ilk beyanı Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) yapmıştır: "...Türk ihtilalinin kararı, Batı medeniyetini kayıtsız şartsız kendisine mal etmek, benimsetmektir. Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki, önüne çıkacaklar demirle, ateşle yok edilmeye mahkûmdurlar. Bu prensip bakımından kanunlarımızı oldukları gibi Batı'dan almak zorundayız. Böylelikle Türk ulusunun iradesine uygun hareket etmiş olacağız..." (48). Adliye Vekili bu sözleriyle çalışmaları bir türlü semere vermeyen komisyonları lağvetmiştir (49). Derhal özel bir komisyon kurulmuştur. Hukuk profesörlerinden, hâkimlerden, avukatlardan ve mebuslardan mürekkep bu komisyon, İsviçre Medeni ve Borçlar Kanunlarını iktibas ederek bir proje hazırlamış, her iki kanun da TBMM tarafından kısa

(47) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Aynı eser, s. 75 - Ferit Hakkı Saymen: Aynı eser, s. 35.

(48) Mahmut Esat Bozkurt: Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı? (Medeni Kanun'un XV. yıldönümü için İstanbul 1944), s. 11.

(49) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu: Aynı eser, s. 79-80 Ferit Hakkı Saymen: Aynı eser, s. 35.

Levent Şahverdi Arşivi

fasılalarla, müzakere ve kabul edilmiştir (17 Şubat 1926-22 Nisan 1926). Kanunun gerekçesinde inkılap, hukuk nizamına hâkim tez, kesin olarak ifade edilmiştir: Halen mevcut kanunlar dinin statik hükümlerinden doğmuşlardır. Uluhiyetle daimi temas halindedirler. Bu yoldan Türk milletinin kaderini, XX. yüzyılda bile Ortaçağa bağlamaktadırlar. İçinde yaşadığımız çağ, milli sosyal hayatı düzenleyen ve kaynağını milli sosyal hayattan alan zamanın icaplarına uygun bir medeni kanuna sahip olmamızı gerektirmektedir. Bu gaye ile hazırlanan Türk Medeni Kanunu, bu alandaki en halkçı, en mükemmel, en yeni vasıflara sahip İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiştir. Türk milleti insan aklının, zamanın şartlarına göre bulduğu yeniliklere karşı durmamıştır. Türklerin yenileşme hareketleri tarihi, ıslahat olaylarına sadece menfaatları sarsılan muhafazakâr bir çevrenin engel olduğunu, bunun da din perdesi altında yapıldığını göstermiştir. "Unutmamak lazımdır ki, Türk milletinin kararı muasır medeniyeti bila kaydü şart tekmil prensipleriyle kabul etmektir. Bunun en bariz canlı delili inkılabımızın kendisidir." Eğer Batı medeniyetinin Türk toplumu ile bağdaşamayan noktaları görülüyorsa, bu Türk milletinin kabiliyet ve istidadındaki bir eksiklikten değil, onu boş yere, tüfeyli bir şekilde sarsmış olan dini kanunlar ve müesseseler yüzündendir (50). Adliye vekilinin kaleminden çıkmış olan bu gerekçe, üslubundaki sertlik bakımından kendisine mal edilebilirse de savunulan tez inkılap hareketinin dayandığı tezdir. Mahmut Esat Bozkurt'un kendisine soyadını veren Bozkurt Lotüs davası esnasında Batılı hukukçuların Türkiye'yi pek övmeyen beyanları karşısında, müdafaanamesinin son satırı olarak belirttiği fikir, özetlemeye

(50) Medeni Kanun'un Gerekçesi için bk. Ferit Hakkı Saymen: Notlu Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu (İstanbul 1946), s. 5-11.

Levent Şahverdi Arşivi

çalıştığımız Medeni Kanun gerekçesine bağlanabilecek değerdedir: "Siz Grotius'ün memleketinde beynelmilel hukuk prensipleri namına karar ittihaz edeceksiniz, kararınız Türkiye'ce muteber ve makbul olacaktır. Türkiye mukadderatını Avrupa medeniyeti mukadderatından ayırmak istemez" (51).

Resepsiyon hareketlerine de hâkim olan "medeni bir toplum haline gelmek" tezini diğer kanunlarda da takip etmek mümkündür. Mesela, 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu'nun gerekçesinde de aynı tez görülecektir, şöyle ki: Osmanlı Ceza Kanunu, Fransız Ceza Kanunu'ndan iktibas olunmuştur ve bilhassa mutlakıyet ve saltanatı takviye edecek kaideler alınmıştır. Oysa en yeni ceza teorilerinden mülhem (esinlenmiş) bu yeni kanun, "aynı zamanda en demokratik prensiplere göre vücuda getirilmiştir" ve medeniyet dünyasının huzurunda en ileri kanunlardan birisi olacaktır. Gerekçe ideolojik bir kısma da sahiptir: "... Türkiye Cumhuriyeti idaresi, Türk İnkılabı'nın vazettiği sistemlerin bir neticesidir. En halkçı ve laik prensiplere müstenit (dayanan) bulunmaktadır. Bu esaslarla hiç münasebeti olmayan ve tamamen zıddı bir vaziyet ifade eden saltanat ve mutlakiyet devrinin ceza müdevvenatı (bir araya toplanmış eserleri) ile şüphe yoktur ki tatmin edilemez" (52).

İktibas Hareketinin Değerlendirilmesi

Cumhuriyetin ilanından günümüze değin, yeni bir hukuk nizamının, icabında geniş reception faaliyetine dayanılarak kurulması, çeşitli yorumların ve tezlerin ortaya çıkmasını müm-

(51) Tarık Z. Tunaya: Birleşmiş Avrupa Davası ve Türkiye (Vatan, 9 Eylül 1948)

(52) Ceza Kanunu Gerekçesi için bk. Faruk Erem: Gerekçeli Türk Ceza Kanunu ve Meriyet Kanunu, (İstanbul 1948), s. IX-X.

Levent Şahverdi Arşivi

kün kılmıştır. Dağınık bir şekilde ileri sürülmüş olan bu fikirler, Milletlerarası Hukuk İlimleri Derneği'nin teşebbüsü ile İstanbul'da toplanmış olan kollokyum sayesinde karşılaşmak, düzenlenmek ve tartışılmak imkânına kavuşmuşlardır. Bu suretle, Türk ve yabancı hukukçular, tarihçiler, sosyologlar ilgilerini çeken bu alanda daha fazla derinleşmek kolaylığını elde etmişler, problemin türlü meçhullerini çözmek yoluna girmişlerdir. Sözü geçen toplantıda ileri sürülmüş fikirleri de nazara almak suretiyle, denilebilir ki Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk nizamını, bilhassa Batılılaşma yolu ile kurmak metodu, leyh ve aleyhte iki ana fikir cereyanı ortaya çıkarmaktadır.

Hareketin Lehinde Olan Fikirlerin Dayandıkları Esaslar

İstanbul Kollokyumuna iştirak etmiş olan yabancı hukukçulara göre (53) Türkiye bütün halinde bir iktibas (alıntı) hareketine girişmiştir, fakat bu yeni bir hareket sayılamaz. Zira 1839'dan beri böyle bir iktibas cereyanı vardı. Şu farkla ki, bir yabancı baskısı altında yapılmış değildir. Bağımsız bir devletin kendi muhtar iradesiyle isteyerek girişilmiş bir resepsiyondur. Ve getirdiği laiklik prensibi bir başarı olmuştur. Milli bir hareketin sembolüdür. Türkler için inkılap prensipleri, "İstikballerinin garantisi" sayılmaktadır. Türkiye sosyal değişmeleri sağlamak (ki Batıya yönelmeyi ifade eder) için kanun koyucunun toplum üzerindeki tesirlerinden azami derecede faydalanmıştır.

(53) Kollokyum 1955 yılının Eylül ayında İstanbul Üniversitesi'nde toplanmıştır. Toplantıya katılan yabancı ve Türk delegelerin isimleri için bk. Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul No: 6-1956. (Derginin bu sayısı tamamen Kollokyuma tahsis edilmiştir). Kollokyumda tespit edilen hususlar Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Müdürü Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın yazmış olduğu takdim yazısında özetlenmiştir (s. IX-XI).

Levent Şahverdi Arşivi

İsviçre Medeni Kanununun bu şekilde iktibası, Türkler için başka bir milletin hukuki esareti altına girmek demek olamaz. Zira Profesör Rene David'in deyimiyle, Türk hukukçuları hukukun uygulanmasında ve yorumlanmasında tamamen muhtardırlar. "Aralarındaki bağımsızlık, Türkiye ile İsviçre arasındaki bağımsızlık gibidir" (54). Bu iktibas olayının tenkit edilecek tarafı, alınacak kanunların "acele ve tesadüfi" olarak seçilmiş olmaları noktasında toplanabilir (55). Görüldüğü gibi yabancı hukukçular bu olaya bir mecburi kültür değişmesi özelliklerini tanımaktadırlar, tabiatıyla hukuk açısından bakarak...

Türk hukukçu ve sosyologları da hemen aynı temaları işlemişlerdir. Evvela Batılılaşmanın bir zaruret olduğu, bu zaruretin tarih tarafından yüklendiği belirtilmiştir. Yoksa Batılılaşmak Atatürk'ün Batı'ya hayranlığı şeklinde görülemez (56). Şu halde bir oluş zaten mevcuttu. Bu iktibas Osmanlı tarihinin son devrelerinden beri mevcuttur. Bu ihtilal, bir sürpriz olarak da görülemez. Kaldı ki bu, tarihi gelişmenin yanında, Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk gelişmelerine de uygundur. Çünkü hukukta laikliğe gidiş normal bir gidiştir (57). Türk Devrimi'nin gayesi, Batı anlamında bir devlet olmaktı. İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü ise hukuk alanında Batı medeniyetinin ifadesi olacaktı (58). Resepsiyon olayı birtakım zorluklar çıkaracaktır. Normaldir. Zorlukların ortaya çıkması resepsiyonun fe-

(54) R. David: Réflexions sur le Colloque d'İstanbul, Annales, s. 244-245.

(55) K. Lipstein: The Reception of Western Law in Turkey. The purposes and the result of the meeting of the International of Legal Sciences held in September 1955 (Annales, zikredilmiştir. s. 237).

(56) Hıfzı Timur: The place of Islamic Law in Turkish Law Reform (Aynı eser, s. 76).

(57) H. N. Kubalı: Les facteurs déterminants de la réception en Turquie et leur portée respective (Aynı eser, s. 45).

(58) İlhan E. Postacıoğlu: Quelques observations sur la technique de la réception des Codes étrangers à la lumière de l'expérilence Turque (Aynı eser, s. 64)

Levent Şahverdi Arşivi

nalığına hükmettirmez. Bilakis canlılığını gösterir, genel olarak hukukun ilerlemesine yardımcı olur (59). Nihayet bu harekette kanun koyucunun toplum üzerindeki tesirinden azami fayda elde edilmiştir. "Bir kanun bazen olayların gelişmesini hızlandırabilir. Henüz şuurlu bir şekilde duyulmamış olan bir ihtiyaca cevap vermek suretiyle..." (60). Hukuk, ahlak ve teamül doğurabilir. Türkiye bu olayın dikkate değer örneğini vermiştir (61). İktibas olayı iki sosyoloğun, resepsiyon olayı hakkında yeni açıklamalarda bulunmalarını mümkün kılmıştır. Profesör Ülken'e göre evvela hukuk alanındaki gelişme, sadece Türkiye'de olmamıştır. Bütün İslam memleketlerinde vardır. Oysa ki her Müslüman memleketinde şeriat aynı şekilde tatbik edilmiyordu. Her memleket milli hüviyetini muhafaza etmiştir. Şu halde: Medeni Kanun'un laikleştirilmesi bir şiddet hareketi sayılamaz. Hem de mütecanis bir İslam Kanunu'ndan (çünkü yoktu) Avrupa hukukuna geçiş olarak kabul edilemez. Türkiye kendi gelişmesini kendi şartları içinde gerçekleştirmiştir (62). Profesör Fındıkoğlu da düşündürücü bir mesele üzerinde durmuştur. İslam hukukunun Doğu'da donduruluş olduğu ileri sürülmüştür. Bu olayın Batı hukuku prensiplerinin de başına gelmemesi gerekir. Yani Doğu'da bu sefer de Batı prensiplerini dondurmamak gerek.

Batıdan alınan unsurları, canlı ve dinamik bir hukuk muhakemesiyle millileştirmek (63).

---

(59) İlhan E. Postacıoğlu: Aynı makale, s. 66.

(60) Halil Arslanlı: De l'effet d'une Norma Interprétative du Droit Susisse, Spécialement du C.C. S. et du C.O. S. sur le Droit Turc (Aynı eser, s. 126).

(61) Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: Special problems of the reception of Law in Turkey (Aynı eser, s. 156, 162, 163). Ayrıca bk. İçtimaiyat, C. II Hukuk Sosyolojisi (İstanbul, 1958), s. 268-270.

(62) Hilmi Ziya Ülken: Le droit Coutumier et le Code Civil (Aynı Eser, s. 92).

(63) Z. F. Fındıkoğlu: 57 no'lu notta zikredilen makalesi, 156.

Levent Şahverdi Arşivi

Fikirlerini açıklamaya çalıştığımız Türk hukukçu ve sosyologları, evvela ittifakla resepsiyon olayını tasvip etmişlerdir. Şu halde hukuk alanında, Batılılaşmayı başarılı bir hareket olarak kabul etmişlerdir. Zorlukları, eskiye dönülmesini asla icap ettirmez. Zamanla gerekli ayarlamalar yapılacaktır (64). Saniyen, iktibas olayı Türklerin her türlü manevi müesseselerini terk etmek anlamına gelmez. Bilakis bütün anlamıyla Doğu-Batı unsurlarından mürekkep bir sentez yapmak lazımdır. Ve bu suretle "Garp hüviyetli milli bir hukuk"un kuruluş imkânları ve şartları araştırılacaktır (65). Hukuk alanında Batılı-

---

(64) Prof. Velidedeoğlu'na göre Medeni Kanun'un kabulünden önce bilhassa aile ve miras hukuku, dinden gelme esaslara dayandığı için Batı'ya nazaran bambaşka bir mahiyete sahipti. Çok evlilik, erkeğin mutlak boşanma hakkı gibi eski hukuk kaidelerini Batı hukuk sistemi içinde alıkoymamıza imkân yoktu. Böylece Medeni Kanun'un tümü değil, yalnız bazı noktalara ait kaideleri eski hukuk geleneğine uymamaktadır. "Fakat yeni Türkiye bunun uymadığını bile bile ve asrın içtimai, hukuki ve hatta ahlaki telakkileriyle telif kabul etmeyen bazı eski gelenekleri kökünden kaldırmak arzusu ile bu kanunu aldı. Medeni Kanun'un inkılapçı vasfı buradan geliyor." (Aynı Eser, s. 88) - Prof. Ali Fuat Başgil, 1942'de yazdığı bir makalesinde Medeni Kanun'un Türk toplumuna modern bir aile teşkilatı getirdiğini söylemiş, bu kanunda rötuş yapmanın "Hukuki inkılabı yarıda bırakmak" olacağını belirtmiştir. (Gayrimeşru Birleşmeler Meselesi, İş, No: 30-31, 1942 s. 85). Profesör 1951'de, tamamıyla aksi kanaattedir. bk. s. 140-141. - Dr. Muammer Aksoy, Medeni Kanun'un kabulünü bir devrim saymıştır. bk. "Medeni Kanun Devrimi"ni savunmalıyız (Forum, C. VII No: 77, 18 1, 15 Haziran 1957).

(65) Prof. Kubalı, Çeşitli yazılarında geliştirdiği sentez fikrini bir önsözünde şöyle tekrarlamıştır: "Dergimiz, bu yeri ve değeri dikkatle tayine çalışırken Türk hukukunun doktrin ve daha ziyade mevzuat, mahkeme içtihatları ve diğer sahalardaki tatbikatı bakımından, bir taraftan Garp hukukunun umumi ve müşterek prensiplerine, metotlarına ve yeni temayüllerine ve hukuk içinde mensup olduğu sisteme, nihayet kendi esaslarına uygunluk derecesini, diğer taraftan da milli karakterimize ve cemiyetimizin içtinabı (sakınması) imkânsız hususiyetlerine olduğu kadar yeni ilerleme ihtiyaçlarına intibak nispetini ve binnetice memleketimizde tamamen Garp hüviyetli bir milli hukukun teşekkül imkânlarını ve şartlarını araştıracaktır." (Mukayeseli Hukuk Araştırmaları dergisi. Yıl I, No I, s. 3-4).

Levent Şahverdi Arşivi

laşmak Türkiye'yi milli şahsiyetinden etmeyecektir. Resepsiyon lehindeki fikirleri savunmuş olan hukukçular ve sosyologlar arasında belirli bir birlik vardır. Genel olarak kabul edilen tez de budur.

İktibas Hareketini Yeter Bulmayan Görüşler

Hukuk nizamında resepsiyon hareketini yeter görmeyenler ve bu sistemi tenkit edenler, fikirlerini hareket lehinde olanlar derecesinde, işlememiş ve açıklamamışlardır. Bu alanda ilmi görüşler azdır. Batılılaşmayı kısmi olarak kabul etmiş olanlar ve bilhassa gelenekçi tezleri iktibas sistemine muhaliftirler.

İktibas lehinde olmayanlar, bu ameliyenin sathiliği ve yetersizliği, hatta tehlikeleri üzerinde durduklarını ileri sürmüşlerdir. Bir memleket mevzuatının, başka bir memleket tarafından olduğu gibi kopya edilişi normal bir yol sayılamaz.

Prof. Ali Fuat Başgil, Medeni Kanunu göz önünde tutarak iktibas hareketlerini tenkidi bir görüşle değerlendirmiştir. Prof. Başgil'e göre Medeni Kanun'un "Milli hayatımıza, hususiyle aile nizamımıza indirdiği darbeler inkâr kabul eyler şeyler midir? Bu kanunun evlenme ve miras sistemlerinin aile ocağını bombaladığı bir hakikattir. Millet varlığımızın temeli olan bu ocak, gözlerimizin önünde her gün biraz daha çökmektedir. Komünizmin aile düşmanlığından bahsolunuyor. Fakat Türk ailesi için bu düşmanlığı evvelemirde Medeni Kanun'da aramak lazımdır. Bu kanunu memleketin tarihi realitelerine, içtimai mütalaalarına, ruhi ve örfi temayüllerine intibak ettirmek üzere yeniden gözden geçirmek kanaatimce acil bir milli zarurettir. Fakat sorarım bunu görüp söylemek irtica mıdır?" (66). Resepsiyon hareketi yine bazı tenkitlere uğramıştır (67).

(66) Ali Fuat Başgil: İrtica Yaygarası (Savaş, 16.3. 1953)
(67) Ali Said Yüksel:Tercüme Kanunlar (Türk Düşüncesi, C. 8, No: 12 45, 15 Kasım 1957), s. 16-20.

Levent Şahverdi Arşivi

Sosyal antropolog gözüyle, Profesör Mümtaz Turhan da bazı müesseselerin kanun yolu ile ortadan kaldırılması metodunu başarısız bulmaktadır. Mesela çarşafın, çok kadınla evlenmenin kanunla ve zorla kaldırılması, Türkiye'nin kalkınması bakımından tesirli bir sosyal tedbir olamaz. Bir kere bunlar, dinin değil, belli sosyal şartların vücuda getirmiş oldukları olaylardır. Poligaminin kanunla kaldırılmaya çalışılması, fuhuşun artmasına sebep olmuştur. Gerçek kalkınma çarelerine başvurulduğu zaman ise bunların bir nesil zarfında, kendiliklerinden kayboldukları görülmüştür (68). Şu halde belli ve müessir kalkınma (Batılılaşma) tedbirleri almadan, sırf muktebes kanunlarla meseleyi çözmeye imkân yoktur.

Bu gibi olaylar yalnız ilim adamlarını değil, umumi efkârı da meşgul etmektedir. Bir anket dolayısıyla, mesele 1958 yılının sonlarında tazelenmiştir. Çarşaf giyenlerin İstanbul'da çoğalması üzerine, Cumhuriyet gazetesi bu durumun kanun veya idari tasarruflar yoluyla önlenebilmesinin mümkün olup olmadığını soruşturmuştur. Cevapların müşterek noktası geç kalınmış olduğudur. Bazı belediye reisleriyle valilerin, Aydın, Denizli gibi vilayetler belediye encümenlerinin çarşaf giyme yasağı koymuş olduklarını anlatan bir hukukçu, idari tasarruf yoluyla çarşaf giyiminin önlenebileceğini belirtmiştir. Diğer bir görüş, böyle bir gerilik hareketinden aydınları sorumlu tutmuştur. Artık bir gereklilik sembolü olmaktan çıkarak 'bir sefalet sembolü" ve "Türk kadınının yüz karası" haline gelmiş bulunan çarşafın eğitim yoluyla önlenebileceği de ileri sürülmüştür (69).

(68) Mümtaz Turhan: Garplılaşmanın Neresindeyiz? (İstanbul 1958), s. 38. Bu etütten ilerde bahsedilmiştir, bk. s. 197 - Mümtaz Tarhan: Teknik Değişmelerin Sosyal Tesirleri (İstanbul 1958), s. 4-5.

(69) Cevaplar Nefi Demircioğlu ve Orhan Arsal tarafından verilmiştir. (Cumhuriyet, 16 Kasım 1958) - Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Cemal Gürsel de aynı fikirdedir. (Cumhuriyet, 16 Temmuz 1960).

Levent Şahverdi Arşivi

Laiklik Prensibi

Hukuk nizamındaki köklü değişmelerin mesnedi (dayanağı) olan laiklik prensibi, devrimin şiddetine dayanması ve mevzuatta açık bir şekilde tarif edilmemiş olması sebebiyle, bilhassa hukukçular arasında tartışma konusu olmuştur. Tartışmanın ana hattını prensibin anlamı ve tatbikatı teşkil etmiştir. Burada da anlaşmazlık inkılabın kuvvetle benimsemiş olduğu laiklik prensibinin yerindeliğini savunanlarla, yetersizliğini ileri sürenler arasındadır.

Laiklik Prensibinin Bugünkü Şeklini Savunanlar

Prensibin anlamını ve memleketimizde farklı bir şekilde uygulanmasını Türk Devrimi'nin yapısına ve gelişmelerine bağlamaktadır (70). Bu görüşlerden çıkarılabilecek ana hatlara göre Türk İnkılabı dine, "sırf bir itikat manzumesi olarak dinin kendisine" karşı savaşmamıştır (71). İnkılap, batıl itikatlara "İslamidir" diyen, onlara uymayanları dinsiz sayan, bütün sosyal hayatı medrese skolastiğinin ve gerici görüşlerin vesayeti altına alan, almak istemekte bulunan çevrelere karşı intikal etmiştir. Mahkeme kararlarında da aynı esasa rastlamak

---

(70) Mesela Prof. Kubalı, laiklik prensibini dar ve geniş anlamlarıyla demokrasinin ideolojik karakterine ve felsefi temayüllerine bağlamaktadır. Türkiye'deki uygulanması iktidara "önleyici ve aydınlatıcı" ödevler yüklemektedir. (Esas Teşkilat Hukuku Dersleri 1955, s. 319, 325, 328). Gene bk. Çetin Özek: Din Konusunda (Dünya, 17 Şubat 1958), Laiklik Denilince (Hürriyet, 31 Temmuz 1960) Halil Nimetullah Öztürk: Türkleşmek, Laikleşmek, Çağdaşlaşmak. (İstanbul, 1954)., s. 79-86.

(71) Bülent Dâver: Aynı eser, s. 237.

Levent Şahverdi Arşivi

mümkündür (72). Ancak bu suretledir ki, "Akla, hakikate, tecrübeye, hürriyete, müstenit bir Türk toplum ve devlet sistemi kurmak ve yaşatmak" imkânlarını kazanmak yoluna gidilmiştir (73). Türk Devrimi'nin din hürriyetini sınırlaması, çeşitli fakat hepsi de hayati sebeplerin eseridir: İslamlığı tamamen statik bir şekle getirerek urfi (örfi) hukuk alanını donduran (74), Orta Çağ insanlığından modern bir insan olmaya yönelmeyi önleyen (75) ve bunları din perdesi altında yapmış olan çevrelerin ve fikirlerin devlet hayatına ve sosyal hayata müdahalesini önlemek. İşte bu sebeplerle din hürriyetini sınırlamak zorunda kalınmıştır. Bu zaruret ne din düşmanlığı, ne de materyalist bir doktrin tatbikatıdır. Türk Devrimi ceza mevzuatı ile din işlerini bir amme hizmeti saymıştır. Tahditler de (sınırlamalar), amme intizamı gayesiyle yapılmıştır. Zorlukları, hatta tezatları vardır (76). Bunun sebebi, kabul edilmiş olan görüşe uygun bir hukuk düzeninin kurulmamış,

(72) Prensibin açıklanmasındaki umumi kanaat budur. İstanbul Toplu Basın Mahkemesi'nin 5.10.1958 E 43/K. 32 sayılı kararında savunulan tez şudur: "Türk cemiyetinin hali hazırda Batı cemiyetlerine nispetle geri kalmış olmasına sebep, memleketin Garplılaşma hareketinde arzu edildiği şekilde başarı kazanamamasıdır. Bunun da sebebi İslam dininin cemiyetteki bozulmuş durumudur. Bu bakımdan cemiyetin ilerleyebilmesi dinde bir reformun icra edilmesine bağlıdır. Bu reform yapılırken de Kemalist prensipler esas olarak alınmalıdır." İleri sürülen bu şekildeki fikirler, dine ve din adamlarına karşı tahkiri ortaya koyan fikirler olmayıp hurafelere ve yobazlara karşı gidişin belirtisidir. Bu bakımdan dini tahkir suçunu teşkil etmez. bk. Osman Nuri Çerman: Dinde Reform (İstanbul, 1958), s. 116. Bahis konusu karar Prof. Dr. Naci Şensoy'un bilirkişi raporuna istinaden (dayanarak) belirtilmiştir.

(73) Bülent Dâver: Aynı eser, s.233.

(74) Sıddık Sami Onar: İdare Hukukunun Umumi Esasları (İstanbul 1952), s.564, not 1, Çetin Özek: Laiklik- Gericilik-Dincilik (Hürriyet, 1 Ağustos 1960).

(75) W. C. Smith: Modern Türkiye Dini Bir Reforma mı Gidiyor? (B. Dâver: Zikredilen eser, s. 238)- Erdoğan Tamer: Anayasa ve Din (Pazar Postası, sayı 8, 23 Şubat 1958), s. 3.

(76) Prof. Onar'a göre laiklik prensibiyle telifi kabil olmayan bu sınırlamalar, "ancak inkılabın icap ettirdiği ve muayyen bir zaman ve mekâna mahsus fevkalade bir zabıta tedbiri mahiyetindedir" (Zikredilen Eseri, s. 564).

Levent Şahverdi Arşivi

anayasada dahi, din ve devlet münasebetlerinin açık bir şekilde tayin edilememiş olmasıdır (77). Türk İnkılabı'nın laikliği, din hürriyetini sınırlaması bilhassa hukuk düzeninde ve öğretim alanında kendini göstermektedir. Hukuk düzeninde kanun koyucu bundan böyle "şeriatın vizesine" tabi değildir (78).

Fakat bu durumu İslami kaidelere tamamen yüz çevirdiğini ifade etmez. Dr. Dâver'e göre modern toplum hayatıyla bağdaşabilecek İslami kaidelere pekâlâ pozitif bir değer verilebilir (79). Öğretimin laikliği kapılarını bilimsel düşünceye açması gereken bir sistemin kurulmasına dayanır (80). Bütün bu gidişler, hiçbir suretle Türk İnkılabı'nın dinsizliği anlamına gelmez.

Laiklik prensibinin, sadece din-devlet ayrılığını ifade etmediğinde karar kılanlar, daha geniş bir tarif denemesine girişmişlerdir (81). Profesör Savcı'ya göre Türk İnkılabı, "Kişiyi kendini saran ve gerçekte Tanrısıyla arasına giren batıl inançlar ve müesseselerden kurtararak onu gerçek vicdan alanına kavuşturan hareketlerdir" (82). Yoksa laiklik yalnızca din-devlet ayrılığı değildir. Türkiye'de laiklikle demokrasi karşılaşması çoğunluğun iradesine körükörüne uyulması şeklinde yorum-

---

(77) Bülent Dâver: Aynı eser, s. 234.

(78) Sıddık Sami Onar: Aynı eser, s. 562 - Bülent Dâver: Aynı eser, s. 234 - Cemil Sait Barlas: CHP Meclis Grubunun Parti Disiplini (Pazar Postası, sayı 8, 23 Şubat 1958).

(79) Bülent Dâver: Aynı eser, s.235.

(80) Vedat Günyol: Bilimsel Düşüncenin Çilesi (Yeni Ufuklar, No:70 1958), s. 315.

(81) Bahri Savcı: Laik Düşünce ve Hareketin Gerilemesindeki Tehlike (Ankara, 1958), s. 4-5 - Çetin Özek: İrtica Konusunda (Dünya, 2 Haziran 1958).

(82) Bahri Savcı: Aynı eser, s. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

lanmamalıdır. Laikliğin icapları, kişiye tanındıktan sonra (83) onun "ahlaki ve sosyal davranışlarını dini müessiriyet alanı" dışında tutmak makuldür. Ve ilmidir. Aksi takdirde tehlikeler büyük olacaktır. İki medeniyet telakkisinin doğması ve bizzat demokrasinin imhası gibi durumlarla karşılaşılacaktır (84).

Türk hukuk edebiyatında bu konuda rastlanan ve şimdiye kadar ki görüşlere yenilikler getiren bir tezinde, genç hukukçu Çetin Özek şu fikirdedir: Laiklik, özü itibarıyla milli bir karaktere sahiptir. Bu bakımdan çeşitli memleketlerdeki tatbikatı da o memleketin şartlarına göre değişik mahiyet arzedecektir. Laikliği devlet ile dinin müstakil ayrılığı olarak kabul etmek, yanlış, dar ve tehlikelidir. Laiklik iki unsurdan müteşekkildir: din ayrılığı güdülmeksizin fertlerin din hürriyetinin korunması, ikincisi de devletin siyasi bir yapı olarak dini kaidelere göre müesses bir nizama sahip olmaması. Bu bakımdan devlet amme menfaati gördüğü noktalarda, dini hak ve hürriyetlerin suiistimalini teşkil eden hususlarda sınırlayıcı ve düzenleyici bir rol oynayarak dine karışabilir. Bu karışma bilhassa memleketimiz için bir zaruret olarak gözükmektedir (85). Laiklik prensibini savunanlar, bu prensibe memleketimiz medeni seviyesini koruyucu bir karakter tanımaktadırlar. Böyle-

---

(83) Prof. Savcı, "kişinin moral varlığını geliştirecek tedbirlerin" intişar edeceği sahaları üç kısımda toplamıştır.

a- Kişinin istediği dini inanca sahip olması,

b- Bu dini inancın merasim ve ibadetini icraya imkânlı kılınması,

c- Dini inançlarını başkaları ile paylaşması ve dini merasimi ve ibadetleri icrada başkaları ile aleni olarak iştiraki. (Aynı eser, s. 16-17).

(84) Bahri Savcı: Aynı eser, s. 17-18.

(85) Çetin Özek: Laiklik Denilince (Hürriyet, 31 Temmuz 1960) - Devletin dine müdahalesi bakımından şu makalede de ilgi çekici fikirler vardır. Dr. Necat Erder: Din Meselesi (Forum, C. 5, No: 52, 15 Mayıs 1956, s.10).

Levent Şahverdi Arşivi

ce laiklik prensibi Türk Devrimi'nin ve bugünün açısından görülen Batılılaşma hareketinin dayandığı en önemli etik temellerden biri olmuştur. Bu prensibi savunanların görüşleri arasındaki ayrılıklar laikilğin bu hayati değeri üzerindeki ittifakı bozmamaktadır.

Laiklik Prensibini Yetersiz Bulan Görüşler

Bu görüşler halen bütün bir edebiyata sahiptir. Bilhassa gelenekçi görüşler, Türk İnkılabı'na en şiddetli hücumları bu yönden yapmışlardır. Bu suretle, Türk devrim hareketlerinin tutup tutmadıkları, dinsiz olup olmadıkları tartışma konusu edilmektedir. Laiklik prensibini, bugünkü haliyle yetersiz sayan görüş ilmi ifadesini Profesör Başgil'in bir eserinde bulmaktadır (86). Profesöre göre laiklik, "din hürriyetinin ve bundan doğan vatandaş haklarının düşmanlarına karşı korunmasıdır" (s.115). Devletin din, dinin de devlet işlerine karışmamasıdır. Devlet (ya da cismani iktidar) ile mâbet (ya da dini iktidar) karşılıklı ve içinde muhtar bir şekilde hareket edecekleri alanlara sahip olmalıdırlar. Laiklik bu suretle gerçekleşir: Devlet madde ve cisim âleminde, amme hayatını ve münasebetlerini düzenleyecektir. Mâbet mana ve ruh âlemine hâkim olacaktır, fer-

(86) Din ve Laiklik (İstanbul 1955). Profesörün fikirleri bu eserinden özetlenmiş ve sayfaları metinde gösterilmiştir. Başgil Türkiye'de yapılan yeni bir devrim hareketinden sonra ve yeni anayasanın hazırlıklarının yapıldığı sırada anayasaya katılmasını istediği fikirleri arasında laiklik meselesi üzerinde de bilhassa durmuştur. Bu fikirler burada özetlediklerimizden farklı değildirler. Bu hususta şu makalelerine bak. Bizde Din ve Vicdan Hürriyeti Bahsinde Düşülen Hatanın Sebebi (Yeni Sabah, 6 Temmuz 1960), Türkiye'de Din ve Vicdan Hürriyeti ve Laiklik Prensibi (Yeni Sabah, 4 Temmuz 1960), Eski Anayasanın Temel Prensipleri (Yeni Sabah, 27 Haziran 1960), Yeni Anayasa Yapılırken Din ve Vicdan Hürriyeti (Yeni Sabah, 29 Haziran 1960).

Levent Şahverdi Arşivi

din hususi hayatını, ailesini, sevdiklerinin muhitini düzenleyecektir (s.131-132). Profesör Başgil, laikliğe uymayan iki rejimden de bahsetmektedir: Dine bağlı devlet ve devlete bağlı din sistemleri. Her ikisi de laikliğin bozulmasını ifade ederler. (s.131- 142).

Türkiye'nin durumuna gelince... Mahmut II'den beri, dini hukuka bağlı devletten laik devlete doğru bir gelişme içindeyiz. Bu yol normaldir, geri dönülemez. Çünkü, tarihi bir oluşun, sosyolojik "vukuat seyrinin" mahsulüdür (s.145). Tabii istikametini takip eden bu yoldan 1924'te dönülmüştür. Bu inhiraf ifadesini Şeriye ve Evkaf Vekaleti'ni ilga ederek Diyanet İşleri Reisliği'ni kuran kanunda, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nda bulmuştur. Her iki kanun, mabede muhtar hareket edebileceği bir alan tanımamışlardır. Diyanet teşkilatını başvekalete bağlı bir daire haline getirmişlerdir. Ortada din adamı yetiştirecek müessese kalmamıştır (s. 161-163- 165).

Durum laiklikten dönülmüş olduğunu, dine bağlı, devlet yerine, devlete bağlı din sisteminin kurulmuş olduğunu göstermektedir. Oysa "zaruretler miktarlarınca ölçülür" (s. 166). Zaruret hali artık geçmiştir. İnkılap hareketleri zaruri idi. İslamın reddettiği taassup tarafından baltalanmamaları için bugünkü sistem vücut bulmuştur. Zaruret hali çoktan geçmiştir. Normal hukuk rejimine girmek gerek... Fakat bu yapılmamış, Ceza Kanunu'nun 163. maddesi kat kat şiddetlendirilmiştir (s. 167). Bu suretle Türkiye'de din hürriyeti prensibinden doğan talim ve tedris, neşir ve telkin hakkı diye hiçbir şey kalmamıştır (s. 168). Islah tedbirleri varken, şiddet tedbirlerine başvurmak terör havası yaratmak olur (s. 169-170).

Profesör Başgil'e göre bu durumlar, içinde bulunduğumuz çıkmazın ve doğuracağı tehlikenin ifadesidir. Tehlike komünizmdir. Komünizm, bilhassa manevi sefaletin, imansız ve ide-

Levent Şahverdi Arşivi

alsiz bir ruh sefaletinin mahsulüdür. Türkiye'de din müessesesinin çökmesinde memleket için bir hayır yoktur.

Durumun ıslahı, gerçek laikliğin tesisiyle, şu halde diyanet işlerinin ıslahıyla mümkün olacaktır. Bir kere, Diyanet İşleri Teşkilatı ıslah edilmelidir. Islah üç safhada yapılmalıdır. Diyanet teşkilatına, hiç olmazsa üniversite kadar, muhtariyet verilmelidir. Sonra bu muhtariyet tanzim edilmelidir. Ve bir de "Yüksek İslam İlimleri Külliyesi" kurulmalıdır. Profesör Başgil tekliflerini "Diyanet İşleri Teşkilatı Kanun Tasarısı" ile daha pratik bir şekle sokmuştur (s. 170-178).

Profesör Başgil konumuzu bilhassa ilgilendiren iki meseleye daha temas etmiştir. Medeni olmak isteyen toplumlar taklitçi olmaktan sakınmalıdırlar. Hangi medeniyetin kabul edileceğine gelince, muasır medeniyet hastadır. Yani insanlığın ruhi ve manevi ihtiyaçlarına cevap veremez bir haldedir. Gerçi ilim madde alanında erişilmez başarılara varmıştır, fakat manevi hayat alanında geri kalmıştır. Çare: İlim ile maneviyatı barıştırıp uzlaştırmaktır. "Allah yok ise var etmelidir" (s. 203- 204). Profesör Başgil'in tekliflerindeki ana fikirlerden birisi odur ki, bir toplum içinde fikir ve inançlarla, zor kullanarak değil, cevap verdikleri ihtiyaç tatmin edilmek suretiyle savaşılabilir: "Cemiyetin servet kazinesini ve silahlı kuvvetlerini ellerinde tutanlar için, terör politikası en kolay hükümet etme yoludur, fakat memleketin hayrına götüren bir yol değildir" (s. 170). Prof. Başgil'in bu fikirlerine benzeyen fikirleri diğer bazı yazarlar da savunmuşlardır (87). Laiklik prensibini yetersiz bulan görüşler, bu prensibin hayati değerini küçümsemektedirler.

---

(87) Osman Turan: Türkiye'de Din ve Laiklik (Türk Yurdu, sayı 8, s. 1, sayı 9, s. 5) - Bekir Berk: Nurculuk Bir İrtica Hareketi midir? (Türk Düşüncesi, No:5, 1 Mayıs 1959), s. 49).

Levent Şahverdi Arşivi

Laiklik prensibinin, Türk İnkılabı'nın geliştirmek istediği sosyal ve siyasi sistemin zaruri prensibi olduğunu iki görüş de kabul etmektedir. Yalnız, birisi tam uygulanmadığında karar kılmış tamamlanmasını istemektedir. İçinde bulunduğumuz siyasi olaylar, laiklik prensibinde yapılacak fedakârlıkların doğurduğu tehlikeleri açıkça göstermiştir. Laiklik prensibinin başarısı için en önemli şart, devletin hurafeler, batıl itikatlar ve bunları sosyal hayatta hâkim kılmak isteyen çevreler karşısında devrimci yolu takip etmesi, bu yoldan inhiraf etmemesidir (sapmamasıdır). Bilhassa on yıllık DP icraatı boyunca tecrübeler göstermiştir ki, geri çevreler iktidar tarafından en ufak bir yardım görünce, fert ve toplum hayatını yeniden karanlık içine götürme isteğindedirler, bu ihtiraslarının tatmin edilmesine de imkân yoktur. İnkılapçı laiklik prensibinin uygulanması, iktidarın hurafeci çevrelere asla müsamaha göstermemesini zaruri kılar. Zaten dini çevreler tarafından desteklenmeyi isteyen hükümetler, sonunda bu çevrelerin dikte ettirdikleri bir siyaset takip etme durumuna düşmüşlerdir. Oy toplamak için dini istismar politikasının revaçta olduğu bir memlekette, laiklik prensibinin devrimci bir anlamı olmak gerekir.

Levent Şahverdi Arşivi

II

BATILILAŞMA FİKİRLERİ

Bu kısımda, Batılılaşma hakkındaki fikirlerin bugüne kadar ki gelişmesini tespite çalışmak istiyoruz (1). Genel olarak, Batılılaşma hakkında fikirler bütüncü ve kısmici olmak üzere iki şekilde görülmektedirler.

1- Bütüncüler

Bu başlık altında toplanan fikirlerin birleştikleri tez şudur: Batı medeniyeti bir bütündür. Ancak bütünlüğü ile alınabilir, bu kesin bir karardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, genel olarak kabul edilmiş prensip budur. Bu prensipte birleşenlerin müşterek olarak işledikleri temalar vardır. Bunların büyük bir kısmında aralarındaki görüş birliği gayet açık ola-

(1) Cumhuriyet'in ilanından bu yana konumuz hakkında ileri sürülmüş olan bütün fikirleri, yazılmış olan bütün yazıları toplamak bu kısa etütün çerçevesine giremeyecek bir genişliktedir. Bize öyle geliyor ki, bu tarz bir incelemeye ihtiyaç vardır ve böyle bir eser büyük bir boşluğu dolduracaktır. Fikri evolüsyonumuzu tespit bakımından çok şeyler kazandıracaktır. Biz sadece bu meseleye temas etmek istedik. Ve bu işin bir hayli zaman ve emeğe ihtiyaç gösterdiğini derhal anladık. Tekrar edelim, Batılılaşma problemine temas eden bütün yazıları toplamış ve burada özetlemiş değiliz. Böyle bir iddiaya da sahip değiliz. Belli temaları ortaya çıkarabilmek için bir denemeden öteye geçmedik.

Levent Şahverdi Arşivi

rak görülmektedir. Ayrıldıkları noktalar Batılılaşmanın gerçekleştirme yolları hakkındaki teferruat sayılabilecek noktalardır. Şüphe yok ki Bütüncüler de, bazı noktalarda hemfikir değildirler. Yine şunu da ilave etmek gerekir ki, Bütüncü cepheye mensup herhangi bir yazar, Batılılaşmanın gerçekleşmesi hakkındaki fikirlerini tam manasıyla sistemleştirmiş sayılamaz. Bu konuda fikirlerin mümkün mertebe sistemleştirildiği iki tezden ayrı olarak bahsetmek lazımdır. Bu tezler Türk Düşüncesi ile Forum dergilerinde ileri sürülmüşlerdir.

Bütüncülerin Genel Olarak İşlemiş Oldukları Bazı Temalar

Kesin kararın özellikleri ve açıklamaları: Bütüncülere göre Türkiye'nin Doğu medeniyeti alanından Batı medeniyeti alanına geçmesi zaruridir. Tarihi ve coğrafyası, sosyal gelenekleri, dili, Türkleri zaten Batı ile Doğu arasına sıkıştırmıştır. "Kökümüz Şark'ta, örneğimiz Garp'tadır. Tanzimat'tan beri birinden diğerine göç ediyoruz" (2). En büyük dram da, şüphesiz bu "kültür ve medeniyet değişmesi etrafında cereyan ediyor" (3). Bu geçişe ister mecburi kültür değişmesi, ister Toynbee'nin terimi ile herodyanizm densin, tek çıkar yoldur. Hayat prensibidir. Öyleyse bu gibi hallerde normal sayılacak bütün zorluklara, bütün direnmelere rağmen bu yoldan geri dönülmez. Bilakis daha da ileri gitmelidir. Bu yoldan geri dönmek bir irticadır, "Ortaçağ karanlıklarına gömülmektir", en geniş manasıyla müspet düşünme sistemini inkâr etmektir (4).

(2) Celâlettin Ezine: Bir Önsöz (Hamle, No:1, Ağustos 1940).

(3) Cahit Tanyol: Batı Doğu Dramı (Varlık, No: 396, Temmuz 1953).

(4) Yaşar Nabi: Geriliğe Karşı (Varlık, No: 367, 1 Şubat 1951) - Çetin Özek: Devrimde Batı'ya Yöneliş (Hürriyet, 25 Ağustos 1960).

Levent Şahverdi Arşivi

Batı'dan korkmamak ve kaçmamak: Fakat Batı'yı anlamak da birinci şart. Şu halde Batı nedir? Sorusuyla karşılaşacağız. Bütüncüler çeşitli cevaplar vermişlerdir: Batı bir zihniyettir, bir ruhtur, bir "kafa"dır. Bu şekilde anlaşılmaz ve alınmazsa, sadece taklit yoluna şuursuz bir kopyacılığa sapılır. Batı bir lüks ve iğreti bir şey değildir. Batı, çağdaş bir medeniyettir. Bütün insanlığın ortaklaşa malıdır (5). "Kabuk içindeki özdür" (6). Batı donmuş bir kalıp değildir, fakat "yaşamak sevgisidir", değişmek ve gelişmektir (7). Zaten başka medeniyet de yoktur. Avrupa, dünyamızın gençliği, yeniden doğuşu ve yarına açılan penceresidir (8).

Doğu nedir?: Bütüncüler Batı karşısında Doğu'yu da tarif etmek istemişlerdir. Onlara göre Doğu insanları köleleştiren, aklın yaratıcılığını ezen bir hürriyete sahiptir. Orada hürriyetsizlik, orada "karanlığın kudreti" vardır. Gençleri Doğu'nun tasavvuf afyonundan kurtarmak lazımdır (9). Doğu Batı'ya yönelmeye mecburdur. Batı'ya yönelmemiş bir Doğu kültürü yoktur ki, ona yönelinsin (10).

Skolastiğin reddi: Bütüncüler çağdaş medeniyet seviyesine erişme olayını skolastiğin reddiyesine dayamışlardır. Sko-

---

(5) Yaşar Nabi: En Büyük Tehlike (Varlık, No: 322, Mayıs 1947) - Çetin Özek: Devrimlerden Korkmayalım (Vatan, 17 Nisan 1959).

(6) İhsan Akay: Batı'ya Doğru (Varlık, No: 432, 15 Haziran 1955).

(7) Ceyhun Atuf Kansu: Avrupa Uygarlığı ve Gelenekler (Varlık, No: 410, 1 Eylül 1954) - Yaşar Nabi: Yaşamak Sevgisi (Varlık, No: 393, 1 Nisan 1953).

(8) Yeni Ufuklar'ın açtığı "Batı mı Doğu mu?" anketine Sabahattin Eyuboğlu'nun verdiği cevaptan (Yeni Ufuklar, No: 7, 23 Nisan 1954, s. 342), Çetin Özek: Devrimlerde Batı'ya Yöneliş (Hürriyet, 25 Ağustos 1960).

(9) s. Batı: Hürriyetin Şartları (Varlık, No: 419, 1 Haziran 1955) - Yaşar Nabi: Karanlığın Kudreti (Varlık, No: 327, 1 Ekim 1952) - İhsan Akay: Aynı yazı.

(10) "Batı mı Doğu mu?" anketine Ayşe Nur'un verdiği cevaptan (Yeni Ufuklar, aynı sayı, s. 350).

Levent Şahverdi Arşivi

lastik, Osmanlı İmparatorluğu'nu esareti altına almıştır? İmparatorluk bu kadroyu parçalayamamıştır (11). Batılılaşma cehdi, Doğu memleketlerinde, Ortaçağ zihniyetinden kurtulma cehdi olmaktadır (12).

Türk Devrimi ve Batılılaşma: Bütüncülere göre, Türk Devrimi ileri bir "değerler ve teknikler devrimidir". Türkiye'de her şey değişmekte, yeniden kurulmaktadır. Yeni Adam dergisinde açıklanan bir teze göre, Türkiye'nin "evrim felsefesi, yavaş yavaş düzeltme felsefesi değil, birden ve yeniden yapma felsefesidir. Geçmişle ilgisi olmayarak..." (13). Türk Devrimcisi kayıtsız şartsız bir Avrupa taklidi de değildi. Bilhassa dil devrimi ve kadınlara tanınmış olan haklar bu durumun delilleridir (14). Türk Devrimi Batı'ya, onun ilmine, felsefesine, sanatına, zihniyetine, hayat görüşüne götüren yoldur. Siyasi alanda da, Batı demokrasisine gidiştir (15). Türk İnkılabı insanlık için de önemli ve yeni bir dönemeç olmuştur. Atatürk: Bütün-

---

(11) Orhan Hançerlioğlu: Medeniyet ve Atatürk İkinci Mektup (Varlık, No. 376, 1 Kasım 1951 ve No. 393, 1 Nisan 1953) - Halil Nimetullah Öztürk: Türkleşmek, Laikleşmek, Çağdaşlaşmak. (İstanbul 1953), s. 97-98 - Çetin Özek: Devrimde Batı'ya Yöneliş (Hürriyet, 25 Ağustos 1960) - Devrimlere Tutku (Hürriyet, 2 Eylül 1960).

(12) "Batı mı Doğu mu?" anketine Prof. Mazhar Ş. İbşiroğlu'nun verdiği cevaptan (Yeni Ufuklar, Aynı sayı, s. 347).

(13) Düzeltme mi, Yaratma mı? (Yeni Adam, No. 102 - 12 Kânunusâni 1933).

(14) Yeni Devletin Kültür Programı (Yeni Adam, No. 66, 4 Nisan 1935) - İ. H. Baltacıoğlu: Bu işte insan yetiştiricilere düşen yük nedir? (Yeni Adam, No. 73 - 23 Mayıs 1935).

(15) Bütüncüler arasında bu fikir umumidir. Örnek olmak üzere bk. Tektaş Ağaoğlu: Atatürk'ü Anlamak - Atatürk ve Devrimler (Varlık No. 415 - 1 Şubat 1955 ve No. 419, 1 Haziran 1955) - Ceyhun Atuf Kansu: Atatürk ve Demokrasi (Varlık No. 400, 1 Haziran 1955) - Muvaffak Naci: İnsan ve Medeniyet (Varlık. No. 28 - 1934) - Çetin Özek: Devrim İçin Laiklik, (Hürriyet, 18 Ağustos 1960) - Devrimlerden Korkmayalım (Vatan, 17 Nisan 1959) - Devrim İçinde Demokrasi (Vatan, 11 Temmuz 1959).

Levent Şahverdi Arşivi

cü cephenin hemen hemen ittifakla kabul ettiği fikir Türk Devrimi'nin gerçekleştirilmesinde Atatürk'ün en büyük fonksiyona ve hisseye sahip oluşudur. O kadar ki, Türk İnkılaplarının bir adı da "Atatürk Devrimi"dir. Yine Bütüncü cephe mensupları Türk İnkılabı'nın dayandığı, mahiyetini açıklamaya çalışan prensiplerin serbestçe tartışması lüzumuna işaret etmişlerdir.

İrtica ile savaş: Bütüncüler irticaı, Türk Devrimi'nin gerçekleşmesine engel her türlü fikir ve hareket olarak kabul etmişlerdir. İrtica Doğu'dur, skolastik zihniyettir. Cehalet ve yobazlıktır. Zelotizmdir, yani "mazide sığınak arayarak yenilikleri önleme" hareketleridir. Öyleyse, irtica ile mücadele inkılapları ve hürriyetleri savunmaktır (16). Sağdan gelsin, soldan gelsin "Hürriyetleri ortadan kaldırmak gayesini güden bir ideoloji irticadır". Bu mücadele, "düne bağlı olanlarla yarını temsil edenler arasında"dır. Hayatı dondurur ve ilerletmez (17).

Batı medeniyeti tehlikede mi? Ulaşılmak istenilen Batı medeniyeti insanın saadet yollarını kapamış mıdır? Yeni Ufuklar'ın anketinde belirttiği gibi, bu medeniyet "artık insanı mesut edecek yolları yitirmiş", müspet ilim insanın manevi değerlerini, ahlakını kemirmiş midir? Bütüncüler, bu meseleye temas ödeviyle de karşılaşmışlardır. Atom çağı, ilmin iflasını ilan etmiş olsa bile, ki bu tez ileri sürülmektedir, Türkiye önce "Garp'ı Şark'ı olmayan müspet ilme" varmalıdır. Onların bugün yaptıkları mistiği bizler sonra düşünebiliriz (18). İnsanlığın uzak kaldığı iddialarının değeri şudur ki "insan kendi

(16) Falih Rıfkı Atay: Hürriyet Üzerine (Yirminci Asır No. 9, 31 Ocak), Çetin Özek: İrtica Konusunda (Dünya, 2 Haziran 1953).

(17) Yaşar Nabi: En Büyük Tehlike (Zikredilmiştir) - Solcu Kime Derler? (Varlık, No. 321 - 1 Nisan 1947).

(18) Yeni Ufuklar'ın "Batı mı Doğu mu?" anketine Dr. Adnan Adıvar'ın cevabından (zikredilen sayı), s. 338.

Levent Şahverdi Arşivi

kendisini tayin edebilmesini" öğrenmiştir (19). Bu düşünce, insanı "kâinatın önüne doğru" götürmüştür (20). Batı medeniyetinin bu durumu, onun devamlı bir değişme içinde olduğunu göstermektedir. Batı'nın özüne bağlı vasfı, belli bir dünya görüşü içinde donmaması, daima yeni bir kalıba girebilmesidir (21). Bir bakıma, Batı medeniyeti tehlikededir, "Biz de tehlikenin göbeğindeyiz" (22).

Batılılaşmanın Gerçekleşmesi

Bütüncülerin çoğu, topyekûn Batılılaşma tezine sımsıkı bağlı olmakla beraber, gerçekleşme sistemi üzerine derinliğine durmamışlardır. Böyle olmakla beraber ileri sürülen bazı teklifler burada özetlenebilecek değerdedirler. Zaten Bütüncüler arasındaki görüş farkları da bu yoldan ortaya çıkmaktadır.

Öğretim ve eğitim alanındaki teklifler: Bu teklifler, laiklik prensibinin bu alana getirmiş olduğu değişmelerden hareket etmişlerdir. Yeni Adam'cı bir fikir, laiklik prensibinin öğretim alanına uygulanmasını "genç ruhların dinin basmakalıp inançlarından" korunması olarak karşılamıştır. Prensibin fazileti buradadır. Yeni Adam'cıların üzerinde durmuş oldukları bu esas sadece okula değil, fakat inkılapçı bir prensip olarak bütün hayatın laikleştirilmesi suretinde kabul edilmiştir. Bilhassa okul her çeşit "Zühdîlikten, sırrîlikten, tasavvuf ve tasallûften, korkudan" uzaklaşmalıdır. "Din çağının malı olan bu prensip-

(19) Aynı ankete Joachim Ritter'in cevabından (Aynı sayı, s. 340-341).

(20) Aynı ankete Sabahattin Eyüboğlu'nun verdiği cevaptan (Aynı sayı, s. 345).

(21) Prof. İbşiroğlu'nun aynı ankete cevabından (Aynı sayı, s. 345).

(22) s. Batu: Zikredilen Makale.

Levent Şahverdi Arşivi

ler "laik terbiye evlerinde kalamaz" (23). Bu tez inkılabın bütün fert ve millet hayatını kaplaması isteğine dayanmakta idi.

Hümanizmacı Teklifler: Bu teklifler, iki kısımda incelenebilir. Bunlardan bir tanesi hümanizmayı öğretim alanına inhisar ettirmiştir. Diğeri hümanizmayı Türk İnkılabı'nın gelişmesini sağlayacak ve bu inkılaba ideolojik izahını verecek bir cereyan olarak karşılamıştır (24).

Hümanizmanın öğretim alanında uygulanmasını ileri sürenler, bunun bir Batılılaşma şartı ve zihniyeti olduğunda birleşiktirler. Nasıl ki Rönesans, Eski Yunan ve Latin kaynaklarına, Batı medeniyetinin köklerine inişi ifade etmişse, Türk Devrimi de Batılılaşmak için aynı kaynaklara inmelidir. "Yunanca ve Latinceye" (yani) köklere gitmezse, bilelim ki Batı uygarlığına girmiş olmayız. Kendimizi Batı usulleriyle tanımamız gerekir. Hafız'ı ve Fuzulî'yi "Şekspir yoluyla" anlamak lazım. Devrim, bu suretle içe işleyecektir. Bunun için de her şeyden evvel dille uğraşmak bir ödevdir. Çünkü yeni medeniyet, yeni dil ister (25).

Hümanizma arayışları: Yücel dergisinin teşebbüsü ile, Şişli Halkevi'nde yapılan bir toplantı (1935) hümanizmanın mahiyeti ve Türkiye'ye neler kazandırabileceği meselelerini açıklamak bakımından bir hareket noktası sayılabilir (26). Hü-

(23) İ. H. Baltacıoğlu, Bir Kültür Devletinin İlk İşi Bir Gençlik Kurumu Yapmaktır. (Yeni Adam, No. 76 - 13 Haziran 1953) - Çetin Özek: Türkiye'de Eğitim. (Hürriyet, 16 Eylül 1960).

(24) Füruzan Hüsrev Tökin: Atatürk ve Batı Kültürü (Pazar Postası, sayı 24, 14 Haziran 1958).

(25) Nurullah Ataç: Diyelim (İstanbul 1954), s. 32-33, Ararken İstanbul 1954 s. 31, 33.

(26) Bu toplantıya katılanlar arasında Hüseyin Cahit Yalçın, Mustafa Şekip Tunç, Celâlettin Ezine, Orhan Seyfi Orhon, Mithat Cemal Kuntay, Behçet Kemal Çağlar ve Yücelciler bulunmaktaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

manizmacılara göre, klasik eserlerin tespiti ve dilimize çevrilmesi hümanizmanın bir safhasıdır. Fakat ilk ve edebi bir safhasıdır. Bu safhadan sonradır ki, bu eserlerdeki ruhun benimsenmesi safhasına girilecektir (27). Yeni hümanizma, totaliter rejimlerle bir savaşma ruhunu, "hür ve sistematik bir düşünce tarzı"nı meydana getirecektir (28).

Yalnız şu da unutulmamalı ki, Türkiye'de girişilecek hümanizma hareketi ile XVI. yüzyıla dönülecek değildir. O devir Avrupası'yla, şimdiki Türkiye arasında farklar mevcuttur. İstenilen, XX. yüzyılda bir Türk Hümanizmasının gerçekleştirilmesidir. Bu hareket, Türkiye'de bir kültür değişimi, bu değişimin de "bizim hayat şartlarımıza göre" olması demektir. Türkiye'de şartlar buna müsaittir. Zira Orhan Burian'a göre Türk İnkılabı da nâs düşmanı bir harekettir. Sonra da devletçidir... Yücelciler bu hareketleriyle Türklerin Yahya Kemal'in bulduğu bir deyimle, "Bir tarih şuuruna sahip olmasını" istemişlerdir. Zaten, hümanizmanın başlangıç noktası da budur: İnsanın kendi geçmişini bilmesi gerek. Biz ise bilmiyoruz. Türkler benliklerini, öteki milletlerden farklı olarak, iki şekilde idrak etmelidirler: Önce tarih için Türk olarak, sonra da geçmişte ve gelecekte insan olarak... bu yoldandır ki zaman içinde Türk'ü tanımak mümkün olacaktır. Yücelciler adına, Burian, inceleme konusuna ve metoduna biraz daha açıklık vermiştir. Konu: Türklük tarihinin başından beri devam edegelen sosyal, ahlaki, felsefi, ilmi, edebi, bütün faaliyetlerin incelenmesidir. Metod: Peşin hükümlerin reddi, vesikalara ve denemelere dayanmak, monografik araştırmalar yapmaktır (29). Yücel'in te-

(27) Orhan Burian: Hümanizma ve Biz (Yücel, No. 62, 1935, s. 71).

(28) Orhan Burian: Hümanizma ve Biz (Yücel 1935, No. 63 s. 121).

(29) Orhan Burian: Hümanizma ve Biz (Yücel, 1935 No. 64, s. 171-173. - Cavit Orhan Tütengil. Sabahattin Bey'i Anarken (Yücel 1950. No. 8, s. 47)

Levent Şahverdi Arşivi

şebbüsü sınırlı olmakla beraber bir aydın çevreyi harekete getirmiştir. Hümanizmanın ne olması gerektiği araştırılmış, Türk hümanizmasının şartlarından bahsedilmiştir (30). Gene Türk hümanizmasının, bir dünya görüşü olarak toplum hayatında bir fonksiyona sahip olduğu takdirde yaşayabileceği de belirtilmiştir (31). Hümanizmacı fikirlere, ayrı ayrı ve zaman zaman rastlamak mümkündür. Bu fikirlerin müşterek esası, kendi kendimizi Batılı metotlara uyarak tanımak, adeta keşfetmek olarak özetlenebilir. Yaşar Nabi'ye göre, değerlerimizin çoğunu da "Batı kültürü ile yoğurulduktan sonra keşfetmişizdir" (32).

Sentez fikri: Batılılaşmak her şeyimizi terk ederek, Batılı olabileceğimizi göstermez. Bütüncüler, milli unsurlarla Batılı unsurlar kaynaşmasından vücut bulacak bir sentez fikrine yabancı kalmamışlar, bu fikri işlemek imkânını bulmuşlardır. "İlim de, fikir de, sanat da, tohumları nereden gelirse gelsin ancak belli bir toprağın yani geçmişi ile uzlaşarak yaratıcı olabilir" (33). Geleneklerimiz, istesek de istemesek de, yeni hayatımızda yer alacaktır. Maziyi değiştiremeyiz. Fakat dünü bugüne mal edebiliriz. Bu bağlantıyı tarih şuuru sağlar. Maziden bize miras kalan kültür değerlerimize sahip çıktığımız gün, geleneklerimiz canlı olacaktır. Gelenekleri yeni bir hayat gö-

---

(30) Celâlettin Ezine: Türk Hümanizmasının İzahı (Hamle, No. 1, s. 10).

(31) Behice Boran: Sosyoloji Bakımından Hümanizma (Yücel, 1940, No. 66, s. 269).

(32) Yaşar Nabi: Doğu mu, Batı mı? (Zikredilmiştir.) Hasan Âli Yücel, Varlık dergisinin bir anketine verdiği cevapta şu fikri belirtmiştir: "Topraklarımızın altındaki madenler gibi karanlıkta kalmış nice nice kıymetlerimiz vardır ve bunları meydana çıkarmak ancak Garplı metotlara uymakla mümkündür." (Varlık No. 419, 1 Haziran 1955, s. 6) - Muammer Necip Arda: Aktüalitelerin Aktüalitesi Meselesi (Varlık No. 85 - 1937, s. 194-195).

(33) Yeni Ufuklar'ın "Gelenekler Üzerine" anketine Sabahattin Eyüboğlu'nun cevabından (Yeni Ufuklar, No. 3 - Temmuz 1954, s. 43) - Yaşar Nabi'nin aynı ankete verdiği cevaptan (aynı sayı), s. 45.

Levent Şahverdi Arşivi

rüşü ile canlandırmak ise, gelenekçilik değildir. Bütüncüler, sentez fikrinde hümanizmacılıkla müşterek esaslara sahip olabileceklerdir. Burada hemen ilave etmemiz gereken nokta odur ki, sentez fikri çok realist ve ilmi bir olayın ifadesi olmakla beraber, fikir hayatımızda gereği kadar işlenmemiştir.

Tecrübe ve ihtisas: Batı medeniyetini bir bütün sayan fikir adamları, gerçekleşme şartları arasında ihtisasa tecrübeden fazla değer vermişlerdir. Tecrübeli değil de, mütehassıs adama ihtiyaç olduğu (34), bunun her sahada bugün muhtaç olduğumuz unsur olduğu belirtilmiştir (35).

Sağcılık-Solculuk: Devletçilik prensibinin, ideolojik bir esas olarak kabulü, daimi tartışmalara konu olmuştur. Bütüncülerin bu konudaki fikirleri çeşitlidir. Belki de en fazla ayrıldıkları noktalar bu suretle ortaya çıkmıştır. Bir kısım görüşler,Türk İnkılabı'nın kendine has vasıflara sahip olduğunu, faşizmle komünizm arasında bağımsız karakteriyle yer aldığını ileri sürmüşlerdir (36). Bir başka görüş, Türk İnkılap hareketinin tamamen solda olduğunu belirtmiştir (37). Üçüncü diyebileceğimiz bir görüş, Türk İnkılabı'na Batı demokrasisini gerçekleştirme ödevini tanımıştır. Fakat bizatihi Batı demokrasisinin gelişmeleri içinde, inkılabın belli bir sosyal doktrin ile (Sosyal Refah Devleti - Welfare State) bağdaşabileceğini ileri sürmüştür. Forumcular bu kanaattedirler (38). Son olarak, dördüncü sayılabilecek bir görüş de, sağcılık-solculuk terimlerini

(34) İ. H. Baltacıoğlu: Bir Kültür Devletinin İlk İşi Bir Gençlik Kurumu Yapmaktır, (Zikredilmiştir).

(35) Yeni Ufuklar'ın "Gelenekler Üzerine" anketine Prof. Takiyettin Mengüçoğlu'nun cevabından (Aynı sayı), s. 49 - Falih Rıfkı Atay: Ölçüşme (Dünya, 4 Eylül 1960).

(36) Yaşar Nabi: Solcu Kime Derler? (Varlık, No. 321 Nisan 1947, s. 3) - Necmettin Sadak: Komünistlik ve Solculuk Aynı Şeyler Değildir (Akşam, 8 Mart 1947).

(37) Bk. s. 174.

(38) Bk. s. 167.

Levent Şahverdi Arşivi

yeter bir izah olarak kabul etmemektedir? Türk Düşüncesi bu eğilimdedir.

Türk Devrimi'nin karakterini ortaya çıkarmak hedefine çevrili bu tartışmalar, bilhassa 1945'ten beri canlı ve sert bir hava içinde yapılmaktadır. Mesele üzerinde daha önceki yıllara kıyasla, kesif bir söz ve yazı faaliyeti vardır. Fakat şunu söylemek gerekir ki, sağ ve sol terimleri bugün de karışıklıklarını muhafaza etmektedirler. Bu durum birçok yanlış hükümlerin verilmesine sebep olmaktadır.

Şimdiye kadar Bütüncü olarak ayırmaya çalıştığımız cephenin Batılılaşma yönünden Türkiye'deki siyasi ve sosyal gelişmelerle ilgili açıklamaları kısmi, genel olarak düzenden yoksun, henüz bir sisteme bağlanmamış bir şekil arzetmektedir. Fikirler dağınıktır, ayrı ayrı ve parça parça ileri sürülmüşlerdir. Batılılaşma davasını, bugünkü sosyal durumumuzu bu açıdan gören daha sistemli açıklamalar da yok değildir. Biz bunlardan ikisi üzerinde duracağız.

Bu fikirler Türk Düşüncesi ile Forum dergilerinde toplu ve kabil olduğu kadar düzenli bir şekilde ileri sürülmüşlerdir. Bu bakımdan Türk toplumunun çok cepheli bir tahliline girişmiş sayılabilirler. Bu dergiler halen çıktıklarına göre, son sözlerini söylemiş sayılmazlar. Türk Düşüncesi, Batılılaşma davasını sırf inkılapçı-mürteci çekişmesi olarak kabul etmediği, Batı'ya ayrı bir anlam vermeye çalıştığı için ilgi çekmektedir. Forum, tamamen devrim nesli olan gençlerin, Türk Devrimi'ni savunmayı bir ödev saydıkları, bu devrimi Batı demokrasisinin bir şekli olarak gördükleri için konumuz bakımından ilgi çekici bir teze sahip sayılabilir.

Türk Düşüncesinin Tezi

1953 yılının son ayında yayın alanına ilk adımını atmış

Levent Şahverdi Arşivi

olan bu dergi, yazı kadrosuna kanaatlerini, uzun sayılabilecek bir zamandan beri açıklamak ve geliştirmek imkânını bulmuş fikir adamlarını almıştır. "Kültür Haftası"nın sahibi, "Türk İnkılabı'na Bakışlar"ın (İstanbul 1938) yazarı Peyami Safa, Türk Düşüncesi'nin de "sahibi ve müdürü"dür. İlk sayısında yayımladığı beyanname mahiyetli "Program"ından (39) bu satırların yazıldığı ana kadar (40), dergi Batılılaşma meselesini yayın sebeplerinin en başında saymıştır ve saymaktadır. Peyami Safa, Türk Düşüncesi'nin Batılılaşma tezini şekillendirmiş olan belli başlı unsurudur. Bu derginin Batılılaşma konusundaki görüşleri, işaret edildiği gibi ayrı ayrı fikirler halinde olmaktan ziyade, muayyen bir sisteme bağlanmıştır ve bir noktayı mihrak edinmiştir: Batı'nın bugünkü anlamı. Türk Düşüncesi'ne göre kültür hayatımız, "tam bir fikir anarşisi içindedir". Çünkü: Çeşitli mefhumları hâlâ eskimiş anlamlarına bağlıyoruz, bunları tercüme ile yetiniyoruz, gerçek bir fikir davası haline getirmek şöyle dursun, "kahve dedikodularından" öteye geçemiyoruz. oysaki, bugün artık terk edilmiş düşünce kalıplarından kurtulmak gerekir. Türk Düşüncesi, "Batı'nın en son ilim verilerinin ışığı altında" meydana gelmelidir.

Türkiye'deki fikir hareketleri tablosunda seyredilen manzara,Türk Düşüncesi'ne göre garip bir mücadeleden ibarettir: "Türk Devrimi'nin yaratıcı hamlelerine karşıkoyanlarla", "geçmişin canlı değerlerini inkâr edenler" arasındaki çarpışma. İki taraf, inkılapçılar ve mürteciler olarak adlandırılmaktadır. Dava bu değildir. Dava, Türk Devrimi'nin Batı kalıbına dökülme-

(39) "Program" 1 Aralık 1953 tarihlidir (Türk Düşüncesi No. 1 C. 1, s. 1-3).

(40) En son yazı: Niçin Batı'yı Yanlış Anlıyoruz? 1 Nisan 1959 tarihlidir. (Türk Düşüncesi No. 4-55, C. 10, s. 1-3). Ayrıca bk. İnkılap Anlayışımızdaki Hatalar (Türk Düşüncesi, No. 6-7), s. 1-3.

Levent Şahverdi Arşivi

sidir. Böylece, Doğu ve Batı'nın, madde ve manasından bir sentez vücuda getirmektir (41). Öyle bir sentez ki, devrimcilerin eseri olacaktır. Çünkü, bu memlekette devrimciler "kültürün kıblesini" yüz seneden beri -Tanzimattan Atatürk'e kadar-Doğu'dan Batı'ya çevirmiş" insanlardır.

Sentezimizdeki Doğulu unsurlarla, hangi Batılı unsurları karıştıracağız? Hangi Batı'ya yöneleceğiz? Daha doğrusu, Batı nedir? Türk Düşüncesi'ne göre, iki Batı vardır: Birisi "dünkü medeniyet anlayışını" temsil eden, ölen", hatta ölmüş Batı. Bir de, yepyeni zihniyeti, değişik hüviyetiyle bugünkü Batı. "Bizim mübarek devrimimizi ölü bir Batı anlayışına göre kalıplandırmak" Batılılaşmak yolundaki en büyük başarısızlıktır. Batılılaşmak diyenler evvela Batı'nın ne olduğunu bilmelidirler.

Türk aydınları, XIX. ve XX. yüzyıllarda Batı'nın ne olduğunu iyice anlasalar dava basit bir inkılap-irtica çatışması halini kaybedecektir. Batı'daki diyalektik şeklini alacaktır. Fakat Batı'nın, son yüzyıldaki gelişmeleri, "Renouvier'den başlayan ve çeşitli kollardan XX. yüzyılda Bergson'a ve bugünkü diğer sanat ve felsefe akımlarına kadar uzanan hareketin tarihi" Türkiye'de incelenmemiştir. Batı'yı sakat ve eksik incelemelerle anlamaya imkân yoktur (42).

Batı, ne değildir? Batı medeniyeti sırf teknik değildir. Batı medeniyeti ne baraj, ne de elektrik süpürgesidir. Şu halde Batı, kısmi bir anlama sahip olamaz ve kısmen de alınamaz. Batı düşüncesine gelince, o da XIX. yüzyılın ilim olarak adlan-

---

(41) Program, s. 2-5. Genel olarak burada yapmaya çalıştığımız özetler, sözü geçen Program'dan alınmıştır. Başka yazınlardan derlenmiş olan fikirler ayrıca işaret edilmiştir.

(42) Peyami Safa: Geriliğimizin Sebepleri (Türk Düşüncesi No. 2-35, s. 17-18).

Levent Şahverdi Arşivi

dırılan pozitivist, Marksist görüşünü temsil etmemektedir. Batı değişmiştir. Onu almadan önce, anlamak gerek (43).

Peyami Safa'nın açıklamalarını, Hilmi Ziya Ülken bazı açıklamalarıyla derinleştirecektir. Batı medeniyetini "medeniyetimiz" olarak benimseyen profesöre göre bu medeniyetin dört özelliği vardır: Skolastiği yıkmak, reform ve laiklik, tecrübi aklın evrenselleşmesi ve nihayet diğer unsurların yarattığı buhran. Buhran Batı medeniyetinin dördüncü unsurudur. Ve manevi değerlerin itibardan düşmesini ifade eder. Batı medeniyeti kendi gelişmesinin sonucu olarak bizzat dayandığı insanı dahi tanımaz hale gelmiştir. Batı medeniyeti, akıl-insan arası bir uçurum yaratmıştır (44). Batı medeniyeti tehlikededir.

İşte bu olay Türk Düşüncesi'ni düşündürmektedir. Bizatihi Batı'da bir tehlike var. Fakat, Batı değişmekte... O artık materyalist, pozitivist, Marksist bir çerçeveden kurtulmakta, manevi, mistik bir düşünce sistemine dayanmaktadır.

Batı'nın varmış olduğu bu son merhale bizde meçhuldür. Fakat, Batının gerçek anlamı, onun bu yeni ve değişik hüviyetidir. Değişik Batı, Türk sentezine yepyeni bir hamle sağlayacaktır. Yüzyıllardır "önünde her gün secdeye kapandığımız bu yeni Tanrı" ile artık anlaşabileceğiz. Bu anlaşmamız, Batılılaşma adını verebileceğimiz bir sentez, Doğulu ve Batılı unsurların ahenkli bir kaynaşmasını sağlayacaktır. Sentezin esası şudur: "... bir yandan riyazileşir ve endüstrileşirken, bir yandan da bize bir iklim nimeti olan kuvvetli seziş hassamızı iptidai

(43) Peyami Safa: Niçin Batı'yı Yanlış Anlıyoruz? (zikredilmiştir), s. 1-3, - Peyami Safa. Hazıra konuculuk ve yaratıcılık (Türk Düşüncesi, No. 4, s. 1-2) - Peyami Safa: Yirminci Asrın Manası (Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki konferansının metni. Türk Düşüncesi, C. 1, No. 1, s. 4).

(44) Hilmi Ziya Ülken: Medeniyetimizin Değerler Sistemi (Türk Düşüncesi, C. 1, No. 1, s. 15).

Levent Şahverdi Arşivi

mistik halinden mesut, yeni tertiplere doğru geliştireceğiz" (45). Kurtarıcı Türk sentezi büyük ve derin sonuçlara vardıracaktır: (46) "Tercüme inkılapçılıktan, telif inkılapçılığa, hazıra konuculuktan yaratıcılığa, 1930'dan beri kurulan teknik devletten kültür devletine" ulaşılacaktır (47).

Türk Düşüncesi: Teklif ettiği sentezin unsurları hakkında şimdiye kadar yeter derecede açıklık vermiş değildir. Batı'dan neleri alıp neleri almayacağımızı, kendimizde olan şeyleri nasıl koruyacağımızı açıkça belirten yazılar henüz Türk Düşüncesi sayfalarında yer almış değildir. Bununla beraber İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "Türkiye dinle kalkınacak", Ali Sait Yüksel'in "Tercüme kanunlar" gibi yazıları (48), bu boşlukları ve aranılan hususları doldurmak ve bildirmek bakımlarından yeter sayılamayacaklardır. Türk Düşüncesi'nin tezi, ana hatlarını ilan etmiş olmakla beraber henüz oluş halinden öteye geçmiş değildir. Bunun dışında, görüldüğü üzere, Türk Düşüncesi Batı'ya kendine göre bir anlam vermiştir. XIX. yüzyıl Batısı ile XX. yüzyıl Batısı'nın birbirinden farklı olduğunu, XX. yüzyıl Batısı'nın maddecilikten uzaklaşarak maneviyata önem verdiğini ileri sürmüştür. Türk Düşüncesi işte özel bir anlam tanıdığı bu maneviyatçı Batı'nın bütün olarak alınması

---

(45) Peyami Safa: Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti, (Türk Düşüncesi, Nisan 1958 s. 8-9).

(46) Peyami Safa: Geriliğimizin Sebepleri, (zikredilmiştir), s. 2.

(47) Peyami Safa: Hazıra Konuculuktan Yaratıcılığa (zikredilmiştir), s. 2.

(48) İ. H. Baltacıoğlu'nun şu yazılarına bk. Din Softaları, Bilim Softaları - Devrilmek Bilmeyen Pedagoji - Türkiye Dinle Kalkınacaktır - Yapıcı Adam Psikolojisi - Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacak? - (Türk Düşüncesi'nin şu sayılarına bk. C. 1 - No. 1, C. 1 - No. 6, C. 6 - No. 2-35, C. 6 - No. 3-36, C. 7 - No. 8-41) - Ali Sait Yüksel: Tercüme Kanunlar (Türk Düşüncesi, C. 8 - No. 12-45), - Arif Erim: Tek Taraflı Garpçılık ve Mazi Düşmanlığı Boğucu Bir Gerilik Unsurudur. (Türk Düşüncesi C. 2 - No. 10) - M. Türker Acaroğlu: Milli Bir Bibliyografya ve Dökümantasyon İhtiyacı (Türk Düşüncesi, C. 2 - No. 10) - Agâh Sırrı Levend: Edebiyatta İrtica Olur mu? (Türk Düşüncesi C. 1 - No. 6) - İbnüttayyar Semahaddin Cem: Kuran'ın Tam Tercümesi Meselesi (Türk Düşüncesi, C. 5 - No. 29).

Levent Şahverdi Arşivi

gerektiği fikrindedir. XIX. yüzyıl Batısı'na uygun olan Batılılaşmanın alınması hakkındaki düşüncesi ise kısmici görüşlerle birleşmektedir.

Forum'un Tezi

Cumhuriyetin XXX. yılında yayımlanmaya başlamış olan Forum dergisi devrim kuşağına mensup gençlerin 'Siteyi" (Türkiye'yi) ilgilendiren her konuyu aydınların serbestçe düşünmesine, tartışmasına imkân veren bir meydan olmak emelini ilk sayısında açıklamıştır (1 Nisan 1954) (49). Forum, Türk Düşüncesi'nde olduğu gibi Batılılaşma meselesini doğrudan doğruya savunduğu tezin mihrakı olarak almamıştır. Forum'un asıl özelliği, Batılılaşma problemini Türkiye'nin siyasi hayatına uygulamış olmasıdır. Forum'a göre siyasi hayat açısından bakılınca, Batılılaşmak, modern ve demokratik bir devlet ve idarenin kurulması demektir. Bu bakımdan Batı medeniyeti bir bütün olarak alınmalıdır ve Türkiye'nin Batı medeniyeti alanına geçmesi olayı da, Forumculara göre, "Atatürk İnkılapları'nın temel prensibi" olduğu kadar, bütün Asya ve Afrika'nın milletleşmek ve kalkınmak isteyen kitlelerine bir örnektir. Forumcular bu ana tezlerinden kayda değer açıklamalara varmışlardır.

Forumculara göre, Türk Devrimi, dünya tarihinin müstesna olaylarından birisidir. Batı olayını tanıyan cesurane kararıyla, Atatürk'ün yapıcılığı, inkılabın merkezi unsuru olarak görülmektedir. O kadar ki, Atatürk olmasaydı, Batılılaşma kararı verilemezdi. Fakat, Atatürk devresi Türk toplumu içinde "bir

(49) Forumun Davası (Forum, No. 1 - 1 Nisan 1954). Gene bk. Forumsuzluk Korkusu (Forum, No. 97 - 1 Nisan 1958).

Levent Şahverdi Arşivi

defalık bir istisna"dır: Bir daha tekrarına imkân ve lüzum da yoktur. İhtilâl devri geçmiştir (50). Türkiye, Batılı ilim ve zihniyetin idaresinde normal bir Batı demokrasi sistemini gerçekleştirmekle ödevlidir. Böyle bir devlet, "Devlet işlerinde dâhiyane buluş ve mucize yaratma merakını tasfiye etmiştir." O derecede ki, inkılap safhası bittikten sonra başlayan bir devre içinde, "harp ve ihtilal devresi içinde bir dereceye kadar başarılı usuller, bugün, hele deha ve büyük adam vasıflarıyla hiç ilgisi olmayan insanların elinde tamamen aksi neticeler" verebilir (51). Forum'a göre Türkiye'nin sosyal ve siyasi hayatında Batılılaşmak şu halde, ihtilal usullerinden vazgeçerek, her şeyden önce ferdi ve fert haklarının korunmasını gaye edinmiş bir Batı demokrasisinin kurulmasıdır. Bu ise ilimle yapılır, Maksat, "hür dünya içinde mesut insanların yaşadığı bir cemiyet haline gelmektir" (52).

Atatürk İnkılabı'ndaki enerji, Batı medeniyetini kısmen değil, bir kül olarak benimsemiştir. Bu isabetli karar Türkiye'ye hayli mesafe kazandırmıştır. Zaten Batı medeniyeti insicamlı bir bütündür, ilme ve geniş bir araştırma aşkına dayanır.

Forumcular, Osmanlı toplumunun Batı medeniyeti karşısındaki durumunu da göz önünde bulundurmuşlardır. İmparatorluktan devralınan toplum, "XX. yüzyıl medeniyeti içinde tarihi bir ucube olmaya yüz tutmuş bir düzen ve zihniyete sahiptir" (53). Batılılaşmak, bu topluma hayat kazandırmak için girişilmiş bir hareket çok cepheli bir kültür değişimi olarak tarif

---

(50) Forum'un deyimi ile "İnkılap safhası sona erdikten sonra.." (Dertlerimizin Asıl Kaynağı) (Forum, No. 32 - 15 Temmuz 1955).

(51) Dertlerimizin Asıl Kaynağı (zikredilmiştir).

(52) Üçüncü Yıla Girerken, İleriye-Geriye Bakışlar (Forum No. 49 - 1 Nisan 1956).

(53) Aydınlıktan Kaçma Politikası (Forum, No. 44 - 15 Temmuz 1956).

Levent Şahverdi Arşivi

edilebilir (54). Osmanlı toplumu mistik, doğmatik, mutaassıp ve "toleranstan uzak bir zihniyete" sahipti. Batı medeniyetinin unsurlarıyla bu eskimiş cemiyet düzenini değiştirmek gerekmiştir, zira, Osmanlı düzeni kendi yetersiz değerleriyle Batı medeniyeti karşısında duramazdı. Duramamıştır. Bu köhne düzen, ilim metodu ve zihniyeti, hürriyet, hoşgörürlük, hümanizma ve insan sevgisi, sosyal adalet ve müsavat, ilerleme ve reform, laiklik gibi sosyal değerler karşısında kalmıştır. Böylece Türkiye için Batı medeniyetini kabul etmek bir bekâ meselesi olmuştur (56). Forum'da o kanaattedir ki, Türk toplumunun Batılılaşmaması demek, yaşamaması demektir. Tarih göstermiştir ki, Batı medeniyeti üstünlükleriyle diğer toplumları masseder. Ondan kaçılamaz. "Kendini yeni muhite uydurmak zahmetine katlanmayanlar, geniş tabiat şartlarından kaçmaya uğraşırken yolda telef olmuşlardır" (57). Atatürk Devrimi, Türk milletinin Batı'dan kaçması demek olmamıştır, aksine azim ve cesaretle Batı manzumesine giriş olmuştur.

Forum, Batı medeniyetini gerçekleştirmek şartlarının başında, ilmi görmüştür. Bu demektir ki, Türk toplumu hayatının her safhasına Batı medeniyetinin esası olan bu zihniyeti yerleştirmeye çalışmazsa, irrasyonel unsurları tasfiye edemezse, Batılılaşamaz (58). Forumcular, büyük bir açıklıkla, bu şartın ve bu zihniyetin henüz yerleşmediğini belirtmişlerdir. Bir kere, Batı kültürü bir azınlığın malıdır, bu azınlık onu Türk toplumuna uzun sürebilecek bir zaman içinde sokacaktır (59). Forum, Türkiye'nin bir geçiş devresinin zorlukları içinde bulun-

(54) Aynı yazı - Nuri Tarhan: Batılı Olmak (Forum No. 37 - 1 Ekim 1955).
(55) Aydınların Sorumluluğu (Forum, No. 37 - 1 Ekim 1955).
(56) Aynı yazı - Gene bk. Üçüncü Yıla Girerken (zikredilmiştir) - Değişen Türkiye'de Yeni Adımlar (Forum No. 41 - 1 Aralık 1955).
(57) Aydınlıktan Kaçma Politikası (zikredilmiştir).
(58) Devrimler ve Demokrasi meselemiz (Forum, No. 59 - 1 Eylül 1956). Aydın Yalçın: Türkiye'de Demokrasi (Forum, No.35 - 1 Eylül 1955).

Levent Şahverdi Arşivi

duğuna inanmaktadır. Batı kültürünü yerleştirmek için eski nizamın metotları bir işe yaramamaktadır. Eski ile yeni arasında bir bocalama, bir istikrarsızlık, daha doğrusu sosyal bir buhran var. Eskinin hoca, imam, halk sanatkârı gibi unsurları yerine henüz yenileri konulamamıştır. Forum, daha sonra aydınların sorumluluğu üzerinde durmaktadır. Aydınlar, devrim liderliği ödevini yapmamaktadırlar. "İnanılacak, bağlanılacak fikirler, şahsiyetler, müesseseler, henüz vazıh olarak belli değildir" (60). Bütün bu bocalamaların belli başlı sebepleri Türk İnkılabı'nın ideolojisinde var olan "salim tohumların geliştirilemeyişinde, bu ana unsurlara daha çok vuzuh verilemeyişindedir" (61).

Forumcular, içinde bulundukları sosyal ve siyasi olayların yorumcuları olarak, tezlerini bilhassa Türkiye'nin siyasi hayatı üzerinde teksif etmişlerdir. Her şeyden evvel Batı medeniyetini kabul etmiş olan Türkiye, Batı demokrasisini gerçekleştirmekle ödevlidir. "Demokratik idare ve hür cemiyet düzeni" Batı medeniyetinin karakteristik bir parçasıdır. Batı medeniyeti nerede başlamışsa orada demokrasiye rastlanmıştır. Bu medeniyet nerede gerilemişse orada demokrasiden yüz çevrilmiştir. Türk İnkılabı'nın hedefi, "Türkiye'de gelişen ve ilerleyen siyasi hayatı, siyasi bünyeyi geri dönülmeyecek şekilde hürriyet düzenine doğru sevk etmektedir." (62). Siyasi anlamda Batılılaşmak açık bir toplum olmak da demektir. Açık bir toplum olmak için yegâne yol, taassubun ve geleneğin sultasından kurtulmaktır. Bu kurtuluş bir toplumu hür ve laik yapar. Batı medeniyeti karşısında yaşama şansı ancak bu şartla elde edilir ve

(60) Aynı yazı - Gene bk. Meselelerimiz ve Manevi Hazırlık Zarureti (Forum, 42-15 Aralık 1955).

(61) Devrimler ve Demokrasi Meselelerimiz (zikredilmiştir).

(62) Rejimimizde Kararlı Muvazene (Forum, No. 56 - 15 Temmuz 1955). Gene bk. Karanlıkta Vuruşanlar (Forum, No. 114 - 15 Aralık 1958).

Levent Şahverdi Arşivi

dış âleme intibakta seyyâliyet kazanılır. Türk İnkılabı'nın temel prensibinin laiklik olması ve bu prensibin derin anlamı ve köklü değeri de buradan doğmaktadır (63).

Forumcular da, iki önemli meseleye zaruri olarak temas etmişlerdir. Evvela, Türkler böyle bir toplumu kurmak kabiliyetine sahip midirler? Saniyen, Türk İnkılabı'nın dünyaya hâkim ideolojiler ve siyasi sistemler arasındaki yeri nedir?

Birinci soruya "evet" cevabı verilebilir. Yalnız bir olay bunu ifade edecek değerdedir: Tek parti rejiminin, demokratik oyun kaidelerine boyun eğerek, terk edilmesi, Forumculara göre, bu dünyada eşine az rastlanır bir olaydır ve "Türk halkının siyasi basiret ve olgunluğu sayesinde gerçekleşmiştir (64). Demek oluyor ki, Türkiye'de Batı demokrasisinin icapları yerine getirilebilir.

İkinci soru, çok yönlüdür. Evvela, Türkiye'deki hürriyetçi bir nizama varmak çabaları, arayışlar, teşebbüsler ve tatbikler bakımlarından yeni değildir. Şu halde Atatürk İnkılabı bu bakımdan bir devamdır. Forumcular, Atatürk'ün tesiri altında kaldığı fikir cereyanlarını da incelemek yoluna gitmişlerdir. Bu yoldan İkinci Meşrutiyet devresinin siyasi fikir cereyanları üzerinde, tabii olarak, durmak lüzumunu duymuşlardır. Dikkate değer nokta, Meşrutiyet'in Türkçü (milliyetçi) ve (İlmi İçtimai'ci) veya (meslekçi) fikir cereyanlarını nazara almaları ve Atatürk'ün tefekkürü ile bu cereyanlar arasında bir bağlantı kurmaya çalışmış olmalarıdır. Forumculara göre, Atatürk, Ziya Gökalp'in savunduğu fikirleri tatbik eden bir aksiyon adamı olmamıştır. O'nun, Alman militarizmine ve hayat tarzına, İttihatçıların totaliter usullerine cephe alışının sebepleri, Fo-

(63) Meselelerimiz ve Manevi Hazırlık Zarureti (zikredilmiştir) - Aydınlıktan Kaçma Politikası (zikredilmiştir).

(64) Tarihi Sorumluluğu Olan Bir Kongre (Forum No. 38 - 15 Ekim 1955).

Levent Şahverdi Arşivi

rumculara göre buradadır. Buna karşılık, Prens Sabahattin'in savunduğu sosyal doktrin, bugünkü anlamıyla hürriyetçi düzen Atatürk üzerinde müessir olmuştur (65).

Türklerin hürriyet arayışlarına bağlanan,Türk İnkılabı bugün de bir değeri haizdir. Mazide kökleri olan bu düşünce projesi, geleceğe de kollarını atabilir, şöyle ki: İnkılap ideolojisinde saklı sâlim tohumlar geliştirilmelidir. Tabiî sınırlarına kavuşturulmalıdır. Bu temel prensipler, her gün karşılaşılan tecrübelerle yeniden değerlendirilmeli, yorumlanmalıdır. Cumhuriyetin temellerini teşkil eden fikirler, "devamlı, müterakim bir zihin faaliyetiyle, daima canlı ve zengin" tutulmalıdır (66).

Bu fikirler, siyasi platformda demokratik bir devletin ve toplumun kurulmasıyla, gerçek bir gelişmeye kavuşmuş olacaklardır. Forumcuların özetlenen fikirlerindeki ana tez Türkiye'de iptidailiğe, gayri insaniliğe ve irrasyonelliğe sahip totaliter düzen bakiyelerinin tasfiyesi"dir (67). Atatürk İnkılapları, ferdi hürriyetleri boğan bir siyasi yapının "her şeye el atan, her şeye hâkim olan, içtimai ve iktisadi gücü elinde temerküz ettiren, fert karşısına inhisarcı olarak çıkan" bir devlet kurulmasına müncer olamaz (68). Aksine demokratik bir sistemin kurulması ödevini yükler. Forumcular bu noktada değişik bir sonuca varmışlardır. Atatürk İnkılabı'nın gerektirdiği devlet,

---

(65) Devrimler ve Demokrasi Meselelerimiz (zikredilmiştir). Ziya Gökalp'in değil de Prens Sabahattin'in Atatürk üzerine müessir olduğu iddiası, tarihi gerçeklere pek uymamaktadır. Prens Sabahattin'in memleket dışında bulunmasına karşılık, Ziya Gökalp Halk Fırkası'nın ideoloğu olmuştur. Bir örnek olmak üzere bk. Ziya Gökalp: Doğru Yol, Hâkimiyeti Milliye ve Umdelerin Tasnifi, Tahlil ve Tefsiri (Ankara 1339).

(66) Biz Ne İstiyoruz? (Forum, No. 60 - 15 Eylül 1956).

(67) Devrimler ve Demokrasi Meseleleri (zikredilmiştir).

(68) Aynı yazı - Gene bk. Tek Yol Hürriyettir (Forum, No. 57 - 1 Ağustos 1956).

Levent Şahverdi Arşivi

demokrasinin bugünkü gelişmelerine hemâhenk olarak kurulabilir. Forumculara göre, Atatürk İnkılabı'nın ana hedefleri, bugünkü tecrübe ve şartlara göre yorumlandığı takdirde, "İçtimai Refah Devleti" (Welfare State) adı verilen (Marksist olmayan) çağdaş bir sosyal doktrinle akraba sayılabilecek bir fikir sistemi teşkil ederler (69). Forumculara göre, Türk Devrimi prensipleriyle totaliter bir devlet inşa etmek bir trajedidir ve "her trajedide olduğu gibi son perdeyi şimdiden tahmin" zor değildir (70).

Forum dergisi eski hüviyetindeki bazı değişmeleri de hatırlamak şartıyla halen çıkmaktadır. Özetlemeye çalıştığımız tezi de henüz oluş halindedir. Fakat demokratik bir rejimi diktatörlüğe çevirmek isteyen bir hizip karşısında, özetlediğimiz fikirlerinden de anlaşılacağı gibi, memleket aydınlarına ciddi ve olgun bir medeni cesaret örneği vermiş, bir devrim neslinin bütün müspet özelliklerine sahip olmuştur.

Bütüncü cephenin dayandığı ana fikirler, kolaylıkla anlaşılabileceği gibi, Batı medeniyetinin ancak bütün halinde kabul edilebileceği, Türk toplumunun bu değişimi başarabileceği, bu değişmenin de Türk toplumuna milli vasıflarını kaybettirmeyeceği, aksine bunları geliştireceği gibi esaslara dayanmaktadır.

2- Kısmîci Görüşler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar Batılılaşmak meselesini kısmi bir şekilde nazara alan görüşlerin

(69) Kıymetlerimizi Savunma Kararı (Forum, No. 36 - 15 Eylül 1955).

(70) Aydınlıktan kaçma politikası (zikredilmiştir) - Kurtuluş yolları - (Forum, No: 44 - 1 Şubat 1956)

Levent Şahverdi Arşivi

müşterek noktası şudur: Batı tamamen alınamaz. Kısmen alınabilir. Bölünerek alınabilir. Batı'dan alınacak olan kısım da, onun tekniğidir. Bu noktada birleşenler genel olarak birbirlerini reddeden iki fikir akımını temsil etmektedirler. Bunlardan birisi, Türk İnkilabı'nı ve dolayısıyla Batılılaşma meselesini sosyalist bir açıdan yorumlayan kadrocularıdır. Diğer cereyan ise aynı olaylara dini bir açıdan bakan ve İkinci Meşrutiyet'teki öncülerinin fikirlerini laik bir devlet içinde devam ettirerek savunan dinci gelenekçilerdir.

Kadronun Tezi:

Cumhuriyetin X. yıldönümüne yaklaşan aylarda, Kadro isimli bir dergi (71) kendisine has bir fikir hareketi yaratmak, 1937 tadilatıyla, henüz Anayasaya CHP umdelerinin ithal edilmediği bir zamanda faşist ve sosyalist ideolojiler arasında taksim edilmiş olan dünya düzeni içinde Türk İnkılabı'nın da ideolojisini tespit etmek, bu arada CHP'nin prensiplerini yorumlamak istemiştir. Bu araştırmalar esnasında zaruri olarak Batılılaşma problemine de temas edilmiştir.

Türk Devrimi'nin, kendi deyimiyle "Milli kurtuluş hareketleri"nin "asliyetini, orijinal ve milli cephelerini" araş-

(71) Kadro'nun ilk sayısı Ocak 1932'dir. Son çıkan 35-36 sayıları Aralık 1934 - Ocak 1935 tarihlidirler ve bir arada çıkmışlardır. Dergiye Kadro isminin verilmesi de tesadüfi sayılamaz. Kadro teriminin anlamını, dergi başyazarı Şevket Süreyya bir eserinde açıklamıştır: "Kadro, milletin heyeti umumiyesini bağlayan siyasi ve iktisadi kayıtlara karşı milletin heyeti umumiyesinin isyanı demek olan bir milli kurtuluş hareketinde, millet içinde bir menfaat cidalini temsil eden dar bir menfaat zümresinin cidal organı değil, bu hareketi duyan, koruyan ve yaşatan ileri unsurların rehber teşkilatıdır." Kadro disiplinli bir inkılap organıdır. Kısaca Kadro, teşkilat çerçevesi dar, disiplinli ve sınırlı bir idare ediciler ve kurucular zümresidir. İnkılap ve Kadro Ankara, 1932, s. 149 - 150).

Levent Şahverdi Arşivi

tırmak gayesini gütmüş olan Kadro ailesi, bir "tarihi hayat hamlesi" saydığı Türk İnkılabı'nı araştırma metodunun asla skolastik bir zihniyete dayanmaması gerektiğini, inkılap realitelerinin "ilmi fikri sabitler, taşlaşmış hükümler" açısından görülemeyeceğini temel prensip olarak koymuştur. Ve her şeyden evvel Türk Devrimi'nin Avrupa (ya da Batı) karşısındaki davranışını tespit etmek amacıyla "Avrupa"nın mahiyetini tayine çalışmıştır.

Kadro ailesi, Avrupa'nın kapitalizmin ve emperyalizmin tesirleri altında, "çökmekte ve dağılmakta" olduğuna kânidir. Avrupa, "kendi dışındaki" kitleleri soyan, "vahşi bir siyasi ve iktisadi istismar sistemine" sahip olan bir kuvvettir (72). Kadro, şu hükme varmıştır: Bu sisteme karşı, bi-

---

(72) Şevket Süreyya: Biz Avrupa'nın hayranı değil, mirasçısıyız: (Kadro, No: 29 - Mayıs 1934) s. 44 - Eski bir Kadrocu olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu Dergiye, hâkim olan bu fikri daha sonra, Avrupa'nın göbeğinde, uzun yıllar Bern Büyük elçisi bulunduktan sonra, kendisiyle konuşan Varlık başyazarına hatırlatmıştır. Kadro'nun kapanışından on iki yıl sonra Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Avrupa hakkındaki ihtisasları: "...Hıristiyan Batı âlemi de kendi hırslarının, kendi günahlarının kurbanı olarak ve akrep gibi, kendi kendini kemirerek paçavralar içinde, yalın ayak başı kabak tarihe göçmek halindedir. Avrupa'nın can çekişmesi belki, çok uzun sürecektir; (zira Atina ile Roma'nın kaç yüzyılda battığını tam bir hesapla kestirmek güçtür). Fakat, muhakkak olan bir şey varsa o da, şu bizim bildiğimiz Avrupa'nın aynı mahiyet ve vasıflarla bir kere daha baş kaldıramayacağıdır. İki asırdır dünyayı kolonize eden, her bahiste dünyaya ders veren ve manevi alanda olsun, maddi alanda olsun dünya üzerinde hüküm süren Avrupa, ergeç ya Amerika'nın, ya Asya'nın hegemonyası altında sönük ve yarım bir hayata mahkûm olacaktır... Son söz ya en sağların, ya en sollarındır." (Yaşar Nabi: Yakup Kadri ile bir konuşma, Varlık No: 32 - 1 Nisan 1947 s. 4) Gene bk. Yakup Kadri. Atatürk'ün gerçek siması (Varlık No: 412 - 1 Kasım 1954 s. 3-4) - Şevket Süreyya: Beynelmilel Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi III. (Kadro No: 21 - Eylül 1933 s. 12) - Şevket Süreyya: İnkılap ve Kadro (Ankara 1932), s. 76-77 - Kadro'nun bu tezi bazı diğer yazarlarca da kabul olunmuştur. Mesela bk. A. Korkut: Kutsal Batı (Pazar Postası, sayı 12, 21 Mart 1958).

Levent Şahverdi Arşivi

zim ancak kinimiz, gayzımız vardır (73). Avrupa medeniyetinin, helecanını ve hamlesini vücuda getiren Fransız ihtilali ise tamamen dejenere olmuştur. Hatta bizzat Fransa'da dahi, aferistler, idealistleri yenmişlerdir. Derginin başyazarı, Şevket Süreyya, "1789 İhtilali'nin mezarı başında" bu intibalarını nakletmiştir (74).

Kadro'ya göre, muhakkak ki üstün bir Avrupa vardır. Mesele bu Avrupa karşısında Türkiye'nin, Türk Devrimi'nin alacağı cepheyi tayin etmektir. Kadrocular, çağdaş özellikleriyle, Avrupa'nın emperyalizm ve kapitalizmine karşı açılan savaş sonunda kurulmuştur. İnkılap bitmemiştir. Devam eden inkılabı gerçekleştirmek için bu durum, bu savaş muhafaza edilmelidir: Türkler Avrupa'nın iktisadi, siyasi, ahlaki yapılarından hiç birinin hayranı ve takipçisi olamaz. Türkiye sadece Avrupa tekniğinin hayranıdır. "Hatta bu tekniğin mirasçısıdır" o kadar... (75). Görüldüğü gibi Kadrocular, Batılılaşmak problemini, kısmi bir şekilde, sadece teknik iktibas olarak kabul etmişlerdir. Bu durum onları İslamcılarla aynı iktibas teklifinde birleştirmiştir. Fakat bu birleşme sadece şeklidir. Kadroculaın muhafazakâr çevrelerden ayrıldıkları radikal noktalar vardır.

Kadro'ya göre, Batı'dan sadece teknik ve metod alan Türk İnkılabı, daimi bir hareket ve devam halindedir. Kadrocular, 1932 yılında inkılabın bitmediğinde birleşmişlerdir. Türk İnkılabı Batı'dan alacağı tekniğin yanında, iktisadi, siyasi etik unsurları nereden alacaktır? Veya almaktadır? Türk İnkılabı, bu

(73) Şevket Süreyya: Biz Avrupa'nın hayranı değil, mirasçıyız, (zikredilmiştir).

(74) Şevket Süreyya: 1789 İhtilali'nin Mezarı Başında (Kadro No: 32 - Ağustos 1934 s. 5-11).

(75) Şevket Süreyya: Biz Avrupa'nın hayranı değil, mirasçıyız, (zikredilmiştir).

Levent Şahverdi Arşivi

unsurları kendisini doğuran tarih olaylarından ve toplum şartlarından almaktadır. İdeolojisi böylelikle meydana gelecektir. Türk Milli Kurtuluş Hareketi, Birinci Dünya Savaşı sonundaki, büyük bir oluşun ilk, örnek ve en önemli bir parçasıdır. Oluş şuydu: XIX. yüzyılın dünya içinde kendisine hazırladığı yahut yamadığı iktisadi talihinden şikâyeti olan her millet ve memleketin yapısında cereyan edip duran bir muazzam değişme, Türk Milli Hareketi bu oluşun en önemli, "en tam" bir parçasıdır (76).

Bu karakteri, Türk hareketini otoriter bir faşizm, "alemşumûl" olamayacak ihtilalci bir sosyalizmden ayırmaktadır. Gene aynı karakteri Türk hareketini dejenere olmuş bir Batı demokrasi sisteminden de ayırmaktadır. Ve bunlar karşısında Türk hareketi asli, tamamen kendisine has şartlara ve vasıflara sahip olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Devrimi'ni, diğer ideolojilerden ayırmak için Kadrocular olaylara sosyal, hatta sosyalist bir açıdan bakmışlardır (77).

Türklerin devrimlerindeki özellik sosyal bir nasyonalizmden (milliyetçilik) doğmaktadır. Türk İnkılabı'nda, millet realitesine verilmiş olan değer onu diğer sosyal ve siyasi sistemlerden ayırmıştır. Şöyle ki: Evvela, "Avrupavari hürriyet kuzusunun masum postunu bürünmüş olanlar kendi fikirleriyle "kon-

---

(76) Şevket Süreyya: Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi (Kadro No: 20, s. 5) Aynı müellif sürekli ihtilal tezini başka bir eserinde de savunmuştur. İnkılap ve Kadro (zikredilmiştir). s. 7, 8

(77) Şevket Süreyya: İnkılap Kürsülerinde İnkılap İlmileşmelidir. (Kadro No: 28 Nisan 1934) s. 12'den "Binaenaleyh tekâmülcü müsünüz? İnkılapçı mısınız? diye sorulsa, hiç şüphesiz ilim bakımından bu sualin cevabı şudur: Hem tekâmülcüyüz, hem inkılapçıyız. Çünkü diyalektik tekâmül, yani hadisenin kemmi tarakümü, sıçramanın yani inkılabın bir tabii mesnedidir." Şevket Süreyya: Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi III. (Kadro, Aynı sayı - Eylül 1933 s. 8)

Levent Şahverdi Arşivi

sekan" olmak istiyorlarsa, Stavisky rezaletlerinin allak bullak ettiği Fransa'daki örneğiyle dejenere bir demokrasi idealine varacaklardır. Türkiye böyle bir demokrasiyi kabul edemez.

Faşizmle, sosyalizme gelince... Türk hareketi onlardan millet realitesine verdiği değer dolayısıyla ayrılmaktadır. Kadroculaların bu ayrılıkları beş noktada topladıkları söylenebilir: 1- İhtilalci sosyalizm millet varlığının da tasfiyesi mücadelesidir. Faşizmde ise milletin temelleri emperyalizm ve istismar siyaseti üzerinde kuruludur. Türk Kurtuluş Hareketi'nde, millet toplumun asli yapısıdır. 2 - Türk İnkılabı, devleti, milleti yağma ve istismar eden bir alet olarak kabul etmez. 3 - Türk Devrimi'nin devletçiliği, kül halinde ve milletin genel menfaatlarını şahsi menfaatlara hâkim kılmak için kurulmuştur. Bu, milli enerjinin, "hesap altına alınışı", yani planlanmasıdır. 4- Sosyalizm ve faşizm mevzii kalmaya mahkûmdurlar. Türk hareketi ise evrenseldir. 5- Sosyalizm ve faşizmde sınıflar ve milletler mücadelesi esastır. Halbuki, Türk hareketi, mütecanis, ileri, tezatsız ve sınıfsız bir millet kurulmasını, bu yapılara sahip milletlerin tabiatla mücadelesini prensip edinmiş bir hareket-tir (78).

Kadrocular, bu suretle tarihi kaynakları, ana prensipleri, gelişme yönleri bakımından ayırt etmeye çalışmışlardır. Batılılaşmanın kısmi ve teknik olmasında nasıl gelenekçilerle birleşmişlerse, devrim tekniği ve stratejisi bakımından sosyalist

(78) Şevket Süreyya: Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi, II (Kadro, Aynı sayı, s. 5-14) Gene bk. ÖmerSakıp: Kadroların Analizi (Pazar Postası, 19 Ekim 1958, s. 5-6) - Şevket Süreyya, "Milli Kurtuluş Hareketi'nin ana prensiplerini" açıklamıştır. (İnkılap ve Kadro, zikredilmiştir. s. 129 ve müt.) - Şevket Süreyya'nın Forum dergisine yolladığı bir mektup Kadro hareketi hakkında bugünün açısından dikkat çekici özelliktedir. Kadro Hareketi Hakkında (Forum No: 114- 15 Aralık 1958, s. 13-15).

Levent Şahverdi Arşivi

taktiklere yaklaşmakta beis görmemişlerdir (79). Kadro ailesi, Türkiye'nin kalkınması için topyekûn bir Batılılaşma programı yerine sosyal bir milliyetçiliğin, milli bir vesayet rejimi vasıtasıyla icaplarını gerçekleştirmeyi teklif etmişlerdir. Böyle bir hareketin müstemleke ya da yarı müstemleke bütün kitlelere rehber olacağını ısrarla savunmuşlardır. Bu sistem, ferdi hürriyetler rejimini gaye edinmiş genel vasıflarıyla bir Batı demokrasisine yakın sayılamaz.

Gelenekçi görüşler

İkinci Meşrutiyet'in siyasi fikir cereyanlarından, yayın ve neşir vasıtaları bol olan İslamcılık cereyanını incelemiş olanlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne değin, çeşitli vasıtalarla fikirlerini açıklayan ve dinci temaları esas olan gelenekçi çevreleri anlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. İkinci Meşrutiyet'te olduğu gibi, bu çevre mensupları 1950'den be-

---

(79) Kadro, milli kurtuluş hareketlerini, bir vasıta, Komünist bir federasyona katılma safhası olarak yorumlamamıştır. Fakat proleterya diktatoryası faşizme tercih olunmaktadır. "İnsaniyeti içtimai bir ahenge, yani sınıfsız bir cemiyete götüren bir vasıta gibi telaki edildiği" için bu hükme varılmıştır. Yalnız Marksizmin doğuş sebepleriyle Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin doğuş sebepleri arasında, kapitalizmin vasıflarının rolü belirtilirken, bir noktanın daha açıklanması gerekirdi. Marksizmi doğuran sebep, kapitalizmin sınıfçılığı olarak gösterilmiştir. Sınıfçılık esas itibarıyla, insanın insan tarafından istismarına tekabül eder. Marksizmin son yorumlarından sayılan Leninizm ise, sınıfçılığı milletlerarası plana nakletmiştir. Müstemlekecilik, emperyalizm onun nazarında, milletlerin istismarıydı. Bu suretle Kadro'nun tahlillerinden varılacak sona göre, Türk milli kurtuluş hareketini doğuran sebeplerle Leninizmi doğuran sebepler arasında bir birlik ortaya çıkmaktadır. Bu duruma ilaveten sosyalist ihtilal taktikleri arasında benzerlik bulunabilir, zira bütün inkılap ve cemiyet hareketleri arasında "Inkılapçı iradenin kullanılışı bakımından" tam bir benzeyiş vardır, (burada söz konusu ettiğimiz fikirler için bk. Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi, I-II. zikredilmiştir, s. 8, 9, 12-13).

Levent Şahverdi Arşivi

ri artan yayın organlarında açıklamış oldukları tezlerini son yıllarda cami minberlerinde ve fazla olarak parti toplantılarında (80), TBMM'de açıklamak imkânını bulmuşlardır (81). Tezler, ufak değişikliklerle Meşrutiyettekilerin aynıdır, devamı sayılabilir. Meşrutiyet İslamcı cereyanının belli başlı yayın organı Sebilürreşad, 50. yıldönümünü 1958 yılında idrak etmiştir (82). Meşrutiyetle müşterek elemanlar bugün de o zamanki tezlerini çok kere değiştirmeye lüzum görmeden devam ettirmektedirler. Mesela, 31 Mart Hareketi'nin fikri lideri, İtti-

(80) Çok partili hayata geçişten sonra partilerin veya partiler içindeki bazı grupların veya şahısların, din alanıyla ilgili bazı hareketleri ile dini çevreleri siyasi hayata sokmak ve din istismarını mümkün kılmak politikası birbirine bağlanabilir. Bu durum yabancı tetkikçilerin bilhassa ilgilerini çekmiştir. Bu hususta bir örnek olmak üzere, 1947 yılında CHP içinde teşekkül etmiş olan gruplaşmaları belirtebiliriz. Bu gruplar çekişmesi kendini bilhassa partinin 7. Kurultayı'nda göstermiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Sinan Tekelioğlu'nun liderliğindeki grup gelenekçi bir program sunmuşlardır. Cemil Sait Barlas ve Behçet Kemal Çağlar gibi milletvekilleri ise devrimci ve laik akımın savunucusu olmuşlardır. Bu gayretler sonunda gelenekçi teklifler reddolunmuştur. Bu olay üzerine Hamdullah Suphi Tanrıöver CHP'den istifa etmiştir. (Bkz. Dankwart A. Rustow, zikredilmiştir), s. 93-94 - Cemil Barlas: CHP Meclis Grubunun Disiplini (Pazar Postası: sayı 8, 1958). Aynı gidiş diğer partilere de hâkim olmuştur. DP bilhassa icraatı toplumca geniş ölçüde tenkide başlanıldıktan sonra iktidarda kalma yolunu gerici çevrelere taviz vermekte ve dini hissiyatı istismarda bulmuştur. Bu şekilde laiklik prensibine aykırı bir gidiş baş göstermiştir. Parti ocaklarının din adamları tarafından açıldığı bile görülmüştür. Bu durum TBMM'ye de aksetmiştir (bk. s. 188).

(81) 1950 yılından sonra ortaya çıkan bu gerici akım hakkında yabancı yazarların görüşleri için bk. Dankwart A. Rustow: Politics and Islam in Turkey 1920- 1955 (Islam and the West), s. 90 ve m. - Politics and Westernization in the Near East (Princeton, 1956), s. 25 - Bernard Lewis: Recent devolopments in Turkey (International Affairs, Vol. XXVII, No: 3, 1951), s. 1 - Howard A. Reed: Revival of Islam in Secular Turkey (Middle East Journal, Vol. 8, No: 3, 1954) s. 274 ve müt. - Religious life of modern Turkish Muslims (Islam and the West. s. 108 ve müt.) - Wilfred Cantwell Smith: Islam in modern history (zikredilmiştir), s. 187 ve müt.

(82) Sebilürreşad, C.XII - No: 277 (Bu sayıda 50. yıldönümü dolayısıyla çeşitli intibalar yayımlanmıştır).

Levent Şahverdi Arşivi

hadı Muhammedi Fırkası kurucularından Saidi Kürdi (son yıllardaki adıyla Nursî) bu çevre adına konuşmuştur (83).

Yalnız bugünkü fikirler, Meşrutiyettekilerini ne kadar devam ettirseler de, evvela Meşrutiyettekiler kadar kuvvetli, ilmi ve insicamlı değildirler. Sonra da, değişik bir sosyal ve siyasi yapı içinde ortaya çıkmaktadırlar. Sözü geçen çevrelerin fikirlerini canlı ve şiddetli bir şekilde ileri sürmeleri çok partili rejimin yeniden kurulması tarihi olan 1945 yılından itibaren başlamıştır. Siyasi partilerin iktidar ve muhalefet olarak, seçim propagandasında dini fikirlere başvurmaları, siyasi kuvvetlerin gelenekçi çevrelere yaklaşmalarına ve iltifat etmelerine amil olmuştur. 1945'ten itibaren bilhassa genel seçim propagandalarında, siyasi olayların dini yorumlarına, umumi efkâra bu yoldan tesir şekillerine rastlanmaktadır. DP iktidarı ise, dini hislerin istismarını politikasının temel prensibi saymıştır. Bu çevre mensuplarının işledikleri temalar üzerinde kısaca da olsa durmak Batılılaşma meselesinin bugünkü gelişmelerini tespit imkânını verecektir (84).

İslamın manevi üstünlüğü: Din ve mukaddesat açısından siyasi ve sosyal olayları yorumladığını ileri süren bu çevre mensupları, her şeyden evvel İslamlığın manevi üstünlüğü esasından hareket ederek Batı'nın bu bakımdan alınacak bir şeyi olmadığını, sadece teknik iktibaslarla yetinilmesi gerektiği tezini savunmaktadırlar. Çok umumi olan bu kalkış noktasından sonra savunulan tezlerden ziyade tamamen siyasi olayların yorumlanması gelmektedir. Bu çevrelere ait yayın organlarının hemen hepsi DP iktidarını övmüş ve desteklemişlerdir. Bu ka-

(83) Bk. s. 190 ve m.

(84) Diğer cereyanlarda olduğu gibi, gelenekçilerin fikirlerini de, kısmi bir inceleme sonunda tespit ettik. Bu akım mensuplarının fikirlerinden bazı örnekler verme yoluna gittik.

Levent Şahverdi Arşivi

naatin çeşitli sonuçları vardır: 1950 genel seçimleri bir dönüm noktası, "asıl Cumhuriyetin başlangıcı", "büyük millet inkılabı"dır. Bu durum DP'ye ve Meclis'teki çoğunluğuna hayati ödevler yüklemektedir (85). 1950'den önceki devreye gelince, CHP'nin sorumlu olduğu bir istibdat devridir (86).

Devrimlerin değerlendirilmesi: Bu fikirlerden harekette, taassup terimlerinin devrimciler hakkında da kullanılabileceğine kanidirler. Bunlar da "devrim yobazlarıdır". Batı'nın ve laikliğin ne olduğunu öğrenememişlerdir (87). Meşrutiyet'te olduğu gibi, bazı mürteci kuvvetlerin isimlendirilmesi lazımdır. Bunlar Farmasonlar, Siyonistler ve tabii olarak Komünistlerdir (88). Eğer savaşılacaksa inkılap yobazlarıyla bu çeşit irtica ile çarpışmak gerekir (89). Bu tip adamlar aynı zamanda sahte devrimcilerdir. Taklitçilerdir. Dertleri Garp'a yaranmaktır. "Garp'tan ne gelirse, Garplı diye almak" sevdasındadırlar (90). Mesela yıl başını kutlarlar.

Devrimlere gelince, gelenekçi çevre mensuplarının bir kısmı Atatürkçü olduklarını, inkılapları kendi yorumlarından tahlil ederek, belirtmişlerdir. Mesela Kuran'ın Türk harfleriyle yazılması dolayısıyla ortaya atılan bir fikre göre bu hususu temin için alfabede değişmeler yapılması gerekir. Oysa Türk gençliği olarak Türk alfabesinde herhangi bir işaret ilavesine

---

(85) Eşref Edip: Hakiki Laiklik (Sebilürreşad, No: 84, 1950, s. 130).

(86) Bu fikirler gayet umumidir. Bu çevreye mensup hemen her yayın organında görülebilir.

(87) Devrim Yobazları (Hür Adam, No: 305-30 Mayıs 1958), s. 1, 5 - Eşref Edip: Din ve Laiklik (Sebilürreşad, No: 78-1950).

(88) Atilhan: Sömürgeci Garp (Hür Adam, No: 290- 31 Ocak 1958) - Sabri Aytemiz: Batı Dünyası ve Türkiye (Hür Adam, No: 313).

(89) C. R. Atilhan: Bütün münevverleri irticayla mücadeleye davet ediyoruz. (Hür Adam, No: 290-31 Ocak 1958, s. 1-5).

(90) Zübeyr Koç: Rock'n Rolla Karşı Savaş (Hür Adam, No: 290-31 Ocak 1958, s. 2).

Levent Şahverdi Arşivi

ve tadilat yapılmasına müsaade edilemez. Şu halde, Kuran'ı Türk harfleriyle yazmak Atatürk İnkılapları'na karşı gelmektir (91). Her hal ve kârda, Kuran Türk harfleriyle yazılamaz ve okunamaz (92).

Bir teze göre de tutmuş tutmamış inkılaplar diye ayırıma lüzum yoktur. İnkılap bir "kanun maddesidir", icabında da bir kanun maddesiyle kaldırılabilir. Sebilürreşat dergisinde rastlanan bu tezin kökü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sabık DP lideri Adnan Menderes'in iktidara geçtiği vakit okuduğu ilk hükümet programına dayanmıştır. Bu hükümet programında inkılaplar tutan ve tutmayan inkılaplar diye ikiye ayrılmış. Hükümet millete mal olmuş inkılapları mahfuz tutmayı kararlaştırmıştır. Hükümet başkanına göre hakiki laiklik ancak DP iktidarından sonra gerçekleşecektir (93).

Büyük Doğucu yorum: Bir diğer görüş Türk İnkılap hareketlerinin kurtarıcı ve ilerletici karakterini reddetmektedir. 1306'dan 1949'a kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Türkiye Cumhuriyeti'nin 26. yıldönümüne kadar, cereyan eden gelişmeleri birbirine düz hat halinde bağlayan bir trafiğe göre Türkiye Cumhuriyeti 1566 yılından itibaren başlayan çöküşün en son noktasıdır. Şu halde, Cumhuriyet rejimi "Osmanlı İmparatorluğu'nun en geri devirlerinden daha geri, Tanzimat'tan beri devam eden sahte inkılaplar" arasında sayılmaktadır. Büyük Doğu'nun büyük tepkiler uyandıran bu grafiğine eklenen açıklamalarda gerçeği söyleyecek Türk tarihçi-

(91) Ömer Özbaşı: Atatürk Inkilabı'nın Hilafına Hareket Edenler Kimlerdir? (Hür Adam, No: 326, 7 Kasım 1958, s. 3).

(92) Fetih dergisi 40. sayısını tamamen bu konuya tahsis etmiştir (10 Ekim 1958).

(93) Eşref Edip: Millete Mal Olmuş İnkılaplar (Sebilürreşad No: 80, 1950, s. 1950, s. 68). Bekir Berk: Millete Mal Olmayan Bir İnkılap (Türk Düşüncesi, No: 6-7, Temmuz 1950, s. 26 - Tutanak dergisi, D. IX, olağanüstü toplantı, s. 34)

Levent Şahverdi Arşivi

sine hitap edilmektedir. Türk İnkılabı, böylece en ağır bir ithama maruz bırakılmış olmaktadır. Olay, bilhassa üniversite gençliği arasında hassasiyetle karşılanmış, gençler Atatürk Devrimi'ni korumanın "meşru müdafaa" olduğunu belirtmişlerdir (94).

İnkılap hareketlerinin bazı kısımları hakkında da verilmiş değer hükümlerine rastlamak, bu çevreye mensup yayın organlarında görülebilir. Mesela, Latin harflerinin kabulü, "İncil Dili"nin millete mal edilmesi inkılaplar içinde sayılamaz (95). Dilin sadeleştirilmesi de uydurma bir dil yaratmıştır. Böyle bir dilin Türk kültürü ile ilgisi yoktur. Aksine, bu çabalamalar yüzünden Türkler öz kültürlerinden çok şey kaybetmişlerdir. Batı kültürünün incelenmesi bir ihtisas işi sayılmalıdır. Bunun incelenme yeri liseler olamaz (96).

Laiklik mefhumu da yanlış anlaşılmıştır. Yanlış tatbik edilmiştir. Laiklik, önce dinsizlik değildir? Nasıl ki dindarlık da irtica değildir (97). Laiklik, hele Müslüman olmayan bir devletin kanununu almak da hiç değildir (98).

Kıyafet meselesi bu çevre yazarlarını da yakından ilgilendirmiştir. Şapka veya bere giymenin inkılapla alakası yoktur.

---

(94) Büyük Doğu: İdeolocya Örgüsü - Büyük Doğu Nedir? (Büyük Doğu, No: 2- 13 Mart 1959, s. 2, 15) - (Türkiye Milli Talebe Federasyonu İkinci Başkanı Erol Ünal'ın yüksek tahsil gençliği adına yaptığı basın toplantısında Büyük Doğu'ya verdiği cevap için 20 ve 21 Mart 1959 tarihli bütün gazetelere bakılabilir.)

(95) İzzet Mühürdaroğlu: İncil dili millete mal edilen inkılap mı? (Sebilürreşad, No: 83-1950, s. 124).

(96) Raif Ogan: Latin alfabesi ve uydurma dil (Sebilürreşad, No: 85-1950, s. 47).

(97) Din irtica töhmeti altında bırakılmamalıdır (Sebilürreşad, No: 77-1950). Gelenekçi çevrenin laiklik hakkındaki fikirleri laiklik prensibini yeter bulmayan görüşlerle karşılaştırılabilir, bk. s. 147 ve m.

(98) Eşref Edip: Millete malolmuş inkılaplar (zikredilmiştir, s. 70).

Levent Şahverdi Arşivi

İsteyen ikisinden birini giyebilir (99). Çarşaf ve tesettür (kadınların örtünmesi) meselesi İslami bir kaidedir (100). Bilhassa çarşafla mücadele, "Demokrat Parti'ye, Türk kadınının haysiyetine" yöneltilmiş bir hakarettir. Eğer inkılaplar tutmuşsa, onları savunmaya lüzum var mıdır? (101)

Öğretim alanında, hümanizmanın yeri olamaz. Yunanca ve Latince yerine Arapça okutulmalıdır (102). Din dersleri verilmelidir (103).

Bu fikir örneklerinden sonra, Batılılaşma davasına gelince bu terim de yanlış anlaşılmıştır. Zaten ilk yanlış adımı da Tanzimat atmıştır. "Milleti benliğinden mahrum etmiştir" (104). Batı bugün medeniyet ruhunu yok etmek üzeredir (105). Hâlâ sömürgecidir. Doğu'nun keşmekeş içinde yaşamasını ister (116). Batılılık adına bir yığın fuhuş edebiyatı getirilmiştir. İslamiyet'in maneviyat bakımından Batı'dan üstün olduğu muhakkaktır. Şu halde reforma ihtiyacı yoktur (107).

---

(99) Demokrasinin feyizleri (Sebilürreşad, No: 87-1950, s. 189-No: 90-1950, s. 240) - Hür Adam, Bere giyiminin suç olmadığına dair Temyiz Mahkemesi kararını yayınlamıştır. (No: 342-1958, s .2).

(100) M. Sait Özdemir: İslam'da kadının mevkii (İslamiyet gazetesinde çıkan bu yazı Hür Adam tarafından iktibas edilmiştir. No: 290 - 31 Ocak 1958, s. 2-4)- Galip Girgin: Peyami Safa'ya Mektup (Hür Adam, No: 321-19 Eylül 1958, s. 2, 4).

(101) Necip Kunt: Çarşaf Meselesi (Hür Adam, No: 322-26 Eylül 1958, s. 2).

(102) Raif Ogan: Latin alfabesi ve uydurma dil (zikredilmiştir, s. 147).

(103) Mekteplerde din dersi (Sebilürreşad, No: 51-1950) - Serdengeçti: Hezeyanlar (Hür Adam, No: 321-1958, s. 3).

(104) Eşref Edip: Tanzimat ve ıslahat hareketlerine umumi bir bakış (Sebilürreşad- 1950, No: 54-57, 59-62, 63, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 133, 135).

(105) Mehmet Levendoğlu: Ahlak ve maneviyat buhranı (Hür Adam, No: 320-12 Eylül 1958, s. 2).

(106) C. R. Atilhan: 31 Mart Faciası Nasıl Tertiplenmişti? (Hü Adam, No: 290, s. 2, not 1).

(107) A. H. Akseki: İslamın mümtaz ve üstün vasıfları (Sebilü reşad, No: 51-1950) - Hacı Abduh: Niçin Müslümanım? (Sebilür eşad, No: 51) - M. Raif Ogan: İslam kültürünün Garp medeniyeti üzerine tesiri (Sebilürreşad, No: 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60-1950) - Abdullah İb ahim Öztürk: İmam Hatip Okulu ve yüksek tahsil (Hür Adam, No: 290-31 Ocak 1958, s. 2, 3) - Naim Erdoğan: Ne Türk gencini ne de Türk kadınını tuzağınıza düşüremeyeceksiniz (Hür Adam, No: 311, s. 3).

Levent Şahverdi Arşivi

Siyasi olayların yorumlanması örnekleri, bu çevrenin fikirlerini anlamak bakımından faydalıdır: 1950 genel seçimlerinde CHP'nin seçimi kaybetmesi halka sırtını çevirmesinin neticesidir (108). Sirkeci'de, Tan Matbaası infilakı "Babıâli'ye ilahi bir ihtardır (109). Başbakan Adnan Menderes'in Londra civarındaki uçak kazasından kurtuluşu ise "O'nun Hazreti Muhammed'e emanet" olmasından ötürüdür. "Şeceretül Muharebe"ye göre ise Adnan Menderes, Hazreti Muhammed'in soyundan gelmektedir (110).

Görüldüğü gibi, çeşitli dergilerde ve gazetelerde ileri sürülen bu fikirler siyasi görüşlerle ihtilat halindedirler. İlmi değerleri itibarıyla Meşrutiyet'in İslamcı cereyan mensuplarına nazaran çok zayıftırlar.

Yasama Alanında Gelenekçiler

Dini gelenekçiler TBMM'de de aşağı yukarı aynı tezleri savunmuşlardır. 1956 bütçe müzakereleri sırasında, iki milletvekili bu alandaki fikirlerini açıklamışlardır. Abdullah Aytemiz mensubu bulunduğu DP'nin programında kabul edilmiş olan laikliğin, "İslam din ve hukukunda kabul olunan esasların aynı olduğunu, bunu bir âyeti kerime ile ispat" edebileceğini söylemiştir. Aynı milletvekili İslam çocuklarının, öğretim bakımından, Akaidi İslamiye ilmini öğrenmeleri mecburiyetinin konulmasını teklif etmiştir. Taaddüdü zevcatın İslam'da

(108) Eşref Edip: Hakka sırtını çevirenlerin akıbeti (Sebilürreşad, No: 78-1950).

(109) Sinan Omur: Babıâli'ye bu bir ilahi ihtardır (Hür Adam, No: 336-16 Ocak 1959, s. 1-4).

(110) O, Hazreti Muhammed'e emanetti (Hür Adam, No: 345-24 Şubat 1959, s. 1-4) - Abdürrahman Şeref Laç: İlahi hikmet yönünden kaza (Büyük Doğu, No: 1-6 Mart 1959, s .5). Şeceretül Mübareke (1959).

Levent Şahverdi Arşivi

azaltıldığını, metreslik müessesesinin ise tamamen yeni hukukun eseri olduğunu ileri sürmüştür. Aynı milletvekili, Meşrutiyet'teki İslamcıların ana fikirlerinden birini devam ettirerek Cumhuriyet rejimine tatbik etmiş, masonluğun açılmasını Türk İnkılabı'na ihanet olarak tavsif etmiştir (111).

Aynı bütçe görüşmeleri sırasında, milletvekili seçilmeden evvel mesleğinin vaizlik olduğunu hatırlatan Ankara milletvekili Ömer Bilen Meclis'in "bir vaaza ihtiyacı olduğunu" beyanla sözlerine başlamış ve Cumhuriyet rejimini (ve tabii sonuç halinde inkılapları) gelenekçi bir açıdan tahlil etmiştir: Atatürk yalnız devletin idare şeklini değiştirmiştir. "Ne din aleyhinde ve ne de dindar Türkler aleyhine bir şey yapmış değildir." "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" vecizesinden kasıt ise, Ömer Bilen hocaya göre "Müslüman gençlerinin mensup oldukları dinin icaplarını bilmeleri ve öğrenmeleridir." "Bunun inkılaplara aykırı olduğunu iddia etmek açıkça bir tenakuzdur" (112).

1959 yılında da Konya milletvekillerinden Fahri Ağaoğlu, İslam dininin resmen devlet dini olarak tanınması için bir kanun teklifi yapmıştır. Sabık milletvekiline göre Türkiye laik bir İslam devleti olmalıdır. Gene aynı milletvekiline göre "muayyen bir devirde yapılmış her şeyi inkılap sayarak muhafaza etmek manasında inkılapçılık" olamaz. Türkiye'nin İslamiyeti resmi din olarak tanıması bu bakımdan laikliğe ve devrimciliğe aykırı değildir (113). Bu teklifin Büyük Millet Mec-

(111) TBMM Zabıt Ceridesi: D. X, Cilt 10, İ. 41-22.2.1956, s. 480-483.
(112) TBMM Zabıt Ceridesi: D. X, Cilt 10, İ. 41-22.2.1956, s. 484-486.
(113) Konya milletvekilinin bu teklifi bazı devrimci yazarlar tarafından tenkit edilmiştir. Mesela, genç hukukçu Çetin Özek, teklifteki fikirlerin birbiriyle çelişmeye düştüğünü, bir devletin herhangi bir dini resmen tanıması halinde o devletin laik bir düzene sahip olamayacağını, resmen devlete din tanınması halinde ilk başlanılan noktaya dönüleceğini, devrimci hareketlerle çıkılmış bir seviye

Levent Şahverdi Arşivi

lisi'nde müzakeresi yapılmamıştır. TBMM zaman zaman bu gibi konularla ilgilenmiştir (114).

Nurculuk Cereyanı

Dinci gelenekçi çevrenin bir temsilcisi olduğu "şakirtleri" tarafından belirtilmiş olan Saidi Nursi'ye de (31 Mart olayı liderlerinden Saidi Kürdi) bağlanan cereyan Nurculuk adını almıştır. Saidi Nursi'nin taraftarları, cereyan mensuplarının yarın milyona kadar çıktığını yazmışlardır. Taraftarları Saidi Nursi'yi "misilsiz müellif, hakikat kahramanı, bütün İslam âleminin muhtaç olduğu bir filozof" olarak vasıflandırmışlardır. İlmi değeri bakımından "Aristo'yu, İbni Sina'yı, İbnirrüşd'ü ve Farabi'yi" geride bıraktığı da müritlerince iddia edilmiştir. Eseri Risalei Nur Kuranıkerim'in yirminci asırdaki tefsiri sayılmıştır. (115). Bu hükmü, eseri hakkında bizzat Saidi Nursi de tekrarlamıştır. Risalei Nur'a kimsenin mani olamayacağını, onun manevi bir polis olduğunu, dünya barışını sağlayacak kudretini kendisi de belirtmiştir. Bu bakımdan iktidar partisi (DP) ve eski iktidar partisi (CHP) Risalei Nur'a min-

---

nin ancak daha iyiye ve aydınlığa kavuşmak için geçileceğini, ancak bu manadadır ki varılan seviyede ısrar edilemeyeceğini, geriye dönüş yapmak için icra edilen hareketlerin ise irticaya dönüş olduğunu. Fahri Ağaoğlu'nun teklifinin bu şekilde geriye irticaya yöneliş teşkil ettiğini belirtmiştir. Bk. Neden Geriye? (Vatan, 4 Ekim 1959).

(114) Kayseri milletvekili Münip Hayri Ürgüplü'nün Ceza Kanunu'nun 175. maddesi hakkındaki kanun teklifi de Meclis'te geniş bir ilgi toplamış ve Konya Milletvekili Mustafa Runyun'un "bu gibi birkaç kanun çıkarılırsa bütün İslam âlemini peşimizden" sürükleyeceğimiz fikrini savunduğu basında belirtilmiştir (Akis, 22 Şubat 1958, s. 10). Bu tasarı genç bir hukukçu, Çetin Özek tarafından tenkit edilmiştir. Yersiz bir teklif (Dünya, 20 Ocak 1958) - Din Konusunda (Dünya, 17 Şubat 1958, s. 2). Tasarı sahibi ile Özek arasında bir polemik cereyan etmiştir.

(115) Risalei Nur hakkında Ankara Üniversitesi'nde verilen konferans (Ankara 1957) - Eşref Edib: Risalei Nur müellifi Bediüzzaman Saidi Nursi (İstanbul, 1952 - 1317)

Levent Şahverdi Arşivi

nettar olmalıdır, zira o "belaları def eder." Ona hücum edilirse, muhakkak bir bela ile karşılaşılır. Nitekim bir eseri dolayısıyla yapılan arama esnasında sıfırın altında 18 derece soğuk olmuştur (116).

Saidi Nursi'nin Kuranıkerim'i yorumlayan yazıları yanında, siyasi ve sosyal fikirlerini ihtiva edenler incelendiği zaman bu alandaki fikirlerinin ilmi mahiyetleri itibarıyla zayıf oldukları görülmektedir. Nurcular, siyasi olayların cereyan tarzlarından tutmuşlardır. Genel olarak, Saidi Nursi'nin fikirleriyle dinci çevrenin savunduğu fikirler arasında birlik vardır.

Saidi Nursi ve talebeleri, cumhuriyetin 1950 yılına kadar olan devresini mutlak bir istibdat saymışlardır. Bu müddet içinde birçok tekliflerinin neticesiz kaldığını da üzüntüyle kaydetmişlerdir. Saidi Nursi 1950 genel seçimlerinden sonra başlayan devreyi fikirleri için bir kabul ve gerçekleşme devri saymıştır. "İki harbi umumi ve yirmibeş senelik bir istibdadı mutlak"tan sonra, görüşlerinin tahakkuk ettiğine kanidir. "Bir şahıstaki münferit istibdat kuvveti", "cemaat ve komitenin dehşetli istibdatları" otuz kırk sene sonra zeval bulmuştur.

Saidi Nursi genel olarak teokratik bir devlet şeklinin taraftarlığını yapmıştır. Bu fikrini, aktüel değerini hâlâ muhafaza ettiğini belirttiği El Hutbei Şamiye başlıklı 31 Mart olayını konu edinmiş bir risalesinde ileri sürmüştür (117). Bu suretle

(116) Bediüzzaman Hz. Saidi Nursi nihayet konuştu (Hür Adam. No: 344 - 20 Şubat 1959, s. 1-4), Ankara'da Nurcular hakkında cereyan eden mahkeme safhaları ve Avukat Bekir Berk'in Müdafaası için Bk. Hür Adam, No: 311'den itibaren. Saidi Nursi'nin Tesettür Risalesi hakkında üyesi bulunduğumuz bilirkişi heyeti, verdiği rapor dolayısıyla dokuz imzalı bir tehdit mektubu almıştır (1952). Bu raporda da Risalei Nur'un tedrisatı sayesinde on beş haftada ıslah oldukları da belirtilmiştir.

(117) Bu kitabın çeşitli baskıları vardır. 1953 senesinde elimize geçen bir nüshasıyla 1957'de basılan nüsha arasında yazıların başlıkları ve yazılar bakımından fark vardır. Bu kitabın son baskısı şu başlığı taşımaktadır: Hutbei Şamiye namındaki Arabi Risalenin Tercümesi (Antalya 1957).

Levent Şahverdi Arşivi

laiklik prensibini de tamamen reddetmiş olmaktadır. Mesela şapka giyimi ona göre bir şekil meselesi, öz meselesidir. Ve "yüz veçhile kanuna muhalif, islamın ananevi kanunlarına da muhalif"tir. Çarşafa gelince, kadınlar için bir "kale ve siper" mahiyetindedir (118). Açık bacak ve yarın çıplak kadınlar "Kebair taşıyıcılarıdır." Bunlar iman ehline saldırmaktadırlar. Çıplak bacaklar "cehennem odunları"dır. Cehennemde yılan suretinde görünürler. Tesettüre riayet etmeyen kadınlar cehennemde azap çekeceklerdir. (119)

Çok kadınla evlenmeye gelince, bir erkek isdibdat altına alınamayacağı için başka kadınları da nikâh edebilir (120). Kadınların boşanmak için mahkemeye başvurmaları "haysiyeti İslamiyeye ve şerefi milliyeye" yakışmamaktadır (121).

Öğretim alanında da Saidi Nursi'nin bazı fikirleri ve teklifleri vardır. Bir anne çocuğunu hafız mektebinden alıp Avrupa'ya göndermekle çocuğunun ebedi hayatını tehlikeye koyduğunu düşünmemektedir (122). Yükseköğretim alanında Saidi Nursi'nin dikkati çeken teklifi Doğu Üniversitesi'nin kuruluşudur. Bu üniversite kurulmasını istediği "Medresetülzehra" olmalıdır. Ve Kahire'deki "Camiülezher"in kız kardeşi olacaktır. Öğretim dili bakımından, "Lisanı Arap vacib, Kürt caiz, Türk lazım." (123). Şark Üniversitesi ananeye dayanmalıdır. "Garplılaşmaya ve medeniyete muhtacız" tezi bu üniver-

---

(118) Bediüzzaman: Yirmi Dördüncü Lem'a (Hanımlar Rehberi, İstanbul 1958, s. 24, 27).

(119) Birden ihtar edilen bir Meselei Mühimme (Gençlik Rehberi, İstanbul 1951), s. 14-15,

(120) Bediüzzaman: Yirmi Dördüncü Lem'a (zikredilmiştir) s. 24

(121) Bediüzzaman: Ehli İmam Ahiret Taifesi olan kadınlar Taifesi ile bir muhaveredir (Hanımlar Rehberi, s. 5-6)

(122-123) Aynı yazı.

Levent Şahverdi Arşivi

siteye tatbik edilemez (124). İstanbul Üniversitesi'nde ileride bir nur medresesi açılmalıdır (125).

Saidi Nursi, "Başvekil ve dindar mebuslara hitaben" yazdığı bir mektupta laiklik prensibinin bugünkü tatbik şekli hakkındaki fikirlerini açıklamıştır. Siyaset gizli dinsizliğe değil, dine alet edilmelidir. Bu görüş bizi Saidi Nursi'nin Batılılaşma meselesi üzerindeki düşünceleriyle karşılaştırmaktadır. İslamiyet milliyetinden faydalanacak yerde, Batılılaşmak dalalete, sefahate, yabancı politikaya dayanan bir yaşayış şekli sayılmıştır. Gizli münafık ve zındıklar, Batılılaşmak bahanesiyle, dini siyasete alet etmişlerdir.

Avrupa kültürüyle maddeten İslam âlemini yenmiş olabilir. Fakat dinen yenememiştir. İslam dünyasında Avrupa kültürüyle ıslahat yapılamaz (126). Zaten Avrupa'nın medeniyeti "fazilet ve Hüda üstüne değil, heves ve hava, rekabet ve tahakküm" üzerine bina edilmiştir. Avrupa medeniyeti artık "kurtlaşmış bir ağaç" halindedir ve Asya medeniyetine yenilecektir. Cumhuriyet rejimini kurmak için "Avrupa'ya dilencilik etmek, dini İslama büyük bir cinayettir". Zira İslam bu rejimi on üç asır evvel getirmiştir (127).

Nurculuk hareketi, bir aksiyon cephesine de sahip olmuştur. Saidi Nursi, propaganda gezilerine çıkmış, umumi efkârı

(124) Bediüzzaman Saidi Nursi'nin Şark Üniversitesi açılmasına teşebbüs edildiği zamanda "Reisicumhura ve başvekile gönderdiği istidadan bir parça" (Hür Adam, No: 33 - 26 Aralık 1958), s. 2. Aynı mektup metni için bk. Risalei Nur hakkında Ankara Üniversitesi'nde verilen bir konferans (zikredilmiştir). s. 75-78.

(125) Bediüzzaman: Gençlik Rehberi (zikredilmiştir), s. 77

(126) Saidi Nursi'nin 1339 (1923) tarihinde Meclisi Mebusan'a hitaben yazdığı bir hutbenin suretidir. (Hür Adam, No: 320 - 12 Eylül 1958, s. 1)

(127) Bediüzzaman: Hutbei Şâmiye (zikredilmiştir), s. 4, 32, 86 - Risalei Nur hakkında Ankara Üniversitesi'nde verilen konferans (zikredilmiştir), s. 72-73.

Levent Şahverdi Arşivi

bir hayli meşgul etmiştir. Zamanın iktidarı bu hareketi desteklemiştir. Saidi Nursi'nin ölümünden sonra Nurculuğun duraladığı ve İttihadı Muhammedi Fırkası hakkında söylediği gibi bir tünele girdiği söylenebilir. Bu hareketin Türk devrim prensiplerine muhalefetleri kayda değer mahiyettedir. Halen Nurculuk faaliyetinden bir kısmı Türk Ceza Kanunu'nun devletin teokratik temele dayanmasını önleyen 163. maddesi şümulüne girmekte ve takip edilmektedir.

Kısmici olarak isimlendirdiğimiz cereyanlar birbirine tamamen zıt fikirlerden hareket etmelerine rağmen aralarında şekli bir birleşmeyi muhafaza etmişlerdir. Dinci olsun, kadrocu olsun, tamamen ayrı açılardan Batılılaşma problemine bakmış olan bu cereyanlar, Batı medeniyetinin bir kül olup olmamasını değil, fakat bu medeniyetin sadece tekniği ile yetinilmesini ve onun alınmasını savunmuşlardır.

Gelenekçi Sentez Teklifleri

Gelenekçi bir açıdan, dinci bir temayı esas almayan, bununla beraber medeniyet değişimi bakımından sentez fikri, bazı tekliflerin konusu olmuştur. Bu görüş sahipleri, Batı'nın yanında Doğu'nun önemli bir yer almasını ve ihmal edilmemesini savunmuşlardır. Mesela Prof. Mehmet Kaplan, Avrupa medeniyetinin "kendi kendisini ve kendisiyle beraber bütün dünyayı da yıkmış" bulunduğunu, körü körüne Batı hayranlığının milli tarihe bir saygısızlık olduğunu ve Doğu'yu unutmamak gerektiğini belirtmiştir. Milliyetçilik bir sentezdir. "Milli varlığı kendi düşünce ve irademizle geliştirmek" şeklindeki formül taklitçiliğin reddiyesidir (128). Benzer bir tek-

(128) Mehmet Kaplan: Doğu ve Batı medeniyeti (Sanat ve Edebiyat Dünyası, No: 20-17 Mayıs 1947) - Taklitçilik ve Yaratıcılık (Mücadele, No: 27, 1 Ocak 1952.

Levent Şahverdi Arşivi

lifi Cahit Okurer yapmıştır. Bilhassa öğretim alanını ilgilendiren bu fikir medeniyet ve kültür ayrımından hareket etmiştir. Müellife göre milli kıymetlerin medeni kıymetlere feda edilişi, Tanzimatla ortaya çıkan züppe tiplerini yaratmıştır. Gerçek ilerleme her iki değer sisteminin kaynaşımına dayanacaktır (129).

Bu konuda diğer benzer bir teklif de Türk Yurdu dergisinin eski başyazarı Prof. Osman Turan'dan gelmiştir. Müellife göre Batı medeniyeti maddecidir. Ve manevi bir çöküntü içindedir. Memleketimizdeki bu maddecilik, Batı'ya karşı olan hayranlık bir aşağılık duygusu yaratmıştır. Bunun neticesinde, taklitçi bir Batılılaşmaya gidilmiş, milli kültürden uzaklaşılmıştır. İslami örf ve âdetler atılmak suretiyle getirilmek istenen Batılılaşma modası yurtta bir maneviyat buhranı yaratmış, hars eksikliği ortaya çıkarmıştır. Bir memleket hayatiyetinin temeli olan milli ve dini mefhumların atılışı Batılılaşma yolundaki başarısızlığımızın sebebidir. Bu neticeyi komünist tahrikçiler de desteklemiştir. Milliyetçilik-Devrimcilik zıtlığı yaratılmak suretiyle memlekette anlaşmazlıklar doğmuştur. Gerçekte ise, milli dini mefkûreler ile Batı'nın teknik değerlerinin sentezini yaratmak icap ederdi. Bu sentezi Tanzimat başarıyla gerçekleştirmiştir. Tanzimatın tuttuğu yol, memleket için en iyi yoldur (130).

Yeni bir ayırım: "Memleketçiler ve Garpçılar"

Gazete sütunlarından taşan kesif bir polemik arasında Ba-

---

(129) Cahit Okurer: Eğitim ve öğretim prensipleri (Hareket, No: 12 Nisan 1947) - Züppe tipleri (Hareket, No: 14, Haziran 1947).

(130) - Osman Turan: Türkiye'nin manevi durumuna bir bakış (Türk Yurdu, No: 3, Mayıs 1959, s. 1-4 No: 4 Haziran 1959, s. 1-4).

Levent Şahverdi Arşivi

tılılaşma meselesine son günlerde yeni bir anlam verilmek istenmiştir. Prof. Başgil'e göre, laiklik ve Batılılaşma sevdası memleketi ikiye ayırmıştır. Bir yanda memleketçiler, bir yanda da Garpçılar vardır. Memleketçiden maksat, "Müminler, idealist muhafazakârlar, milliyetçilerdir". "Garpçılar" ise, "münkirler, maddeci politikacılar, fırsatçı ve menfaatçiler, boşvericilerdir". Uzun yıllar bu Garpçılar grubu memlekete hâkim olmuş ve laiklik perdesi altında samimi müminler, geniş ölçüde baskı altında bulundurulmuşlardır. Türkiye'nin bu hali büyük bir "dramdır" (131). Yapılan bu ayırımın hangi ilmi ve tarihi ölçüye dayandığını tespit etmek hayli güçtür.

3 - "Garplılaşmanın Neresindeyiz?

1958 yılında Batılılaşma meselesi yeniden aktüel bir değer kazanmış ve bir kere daha tartışma sahnesine getirilmiştir. Aydınlar Batılılaşma okyanusunda Türkiye'nin bulunduğu yeri tayine davet olunmuştur: "Garplılaşmanın neresindeyiz?" (132). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübi Psikoloji Profesörü Mümtaz Turhan'ın etüdüne seçtiği bu başlık daha önce bir meslektaşının, Prof. İbrahim Kafesoğlu'nun bir makalesine verdiği başlıktır (133).

---

(131) - Ali Fuat Başgil: Türkiye'de din ve vicdan hürriyeti ve laiklik prensibi (Yeni Sabah, 4 Temmuz 1960).

(132) - Mümtaz Turhan: Garplılaşmanın Neresindeyiz? (İstanbul 1958). Müellifin fikirlerini özetlerken, konumuzu doğrudan doğruya ilgilendirmesi dolayısıyla, bu broşürü esas tuttuk ve sayfalarını metin içinde gösterdik. Aynı fikirlere rastladığımız diğer eser ve etütlerini de not halinde göstermeye çalıştık.

(133) - Dr. İbrahim Kafesoğlu: Türkler ve Medeniyet (İstanbul 1957). Müellif bu başlığı taşıyan makalesinde, Türkiye'de yapılmış olan muazzam inkılaplara rağmen, Batı-Doğu sentezinin muvazeneli bir unsurlar kaynaşması halinde henüz gerçekleşmediğini, müspet ilim yoluna girilmediğini belirtmiştir. Ortaya bir ikilik çıkmıştır. "Bizde kuvvetli bir tarih ve mazi şuuru yerleşinceye kadar" bu durum sürüp gideceğe benzemektedir. Bu kitabın tenkidi için bk. Niyazi Berkes: Türkler ve Medeniyet (Oriens 1959, sayı, 3).

Levent Şahverdi Arşivi

Temel fikirler:

Prof. Mümtaz Turhan'a göre, Türkiye için "biricik kurtuluş yolu", Batılılaşmaktır. (s. 17).

Batılılaşmak nedir? Gerçek anlamında, Batı medeniyetinin esas unsurlarına bağlanmak ve bunları hayata uygulamaktır. Bu unsurlar; ilim (ve zihniyeti), ilmin hayata uygulanması olan teknik, ilim ve ilim zihniyetinin doğup gelişeceği muhitin şartları olan hukuk ve hürriyettir. (s. 10, 12, 13 - 16, 17, 18) (134). Gerçek Batılılık bu esas prensiplere bağlılıktır. Bilhassa ilim ve tekniğe sahip olunabilirse, bunların topluma mal edilebilmesi nispetinde Batılılaşmak mümkündür. Bu yol dışında her şey, taklit, yapma, kısır, iğreti kalır. Aynı zamanda sosyal inhilaller ve buhranlar gibi tehlikelerle de karşılaşırız (s. 13, 17) (135).

Tenkitçi görüşler

Çeşitli cereyanların tenkidi: Profesöre göre, memleketimizde Batılılaşmak hakkında şimdiye kadar ileri sürülmüş olan tezler dört noktada toplanabilir: Hümanistlere verdiği cevapta profesör bir oluşun tasvirine değil, izahına ihtiyacımız olduğunu söylemektedir. Orta Çağın karanlık bir devir olmadığını, Rönesansın da bir tarihi gelişme şartı olmayacağını, sadece dil öğreniminin ve tercüme çalışmalarının ise bir Rönesans yapamayacaklarını, öğreneceksek, yaşayan dilleri öğrenmemiz gerektiğini tenkitlerine katmıştır. Batı medeniyetinin Hıristiyan

(134) - Ayrıca bk. Mümtaz Turhan: İlmin İçtimai Fonksiyonu. (Onuncu Üniversite Haftası'nda verilmiş olan konferans, s. 8-14).

(135) - Ayrıca bk. Teknik Değişmelerin Sosyal Tesirleri (İstanbul Üniversitesi, Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, C. II'den ayrı bası, s. 1).

Levent Şahverdi Arşivi

medeniyeti olduğu tezini yukarıdaki tenkitlere bağladıktan sonra İslamlıkla Hıristiyanlık esaslarının bağdaştırılması fikrini de ağır bir tenkit maddesinden geçirmiştir. Batı medeniyeti sırf Hıristiyanlığın eseri sayılamaz. Kaldı ki, hiçbir din tek başına bir medeniyet vücuda getiremez. Veya bir medeniyetin iktibasına engel olamaz. Şu halde varacağımız sonuç, İslamlığın da Batı medeniyetine geçmemize engel olamayacağıdır (s. 7). Türk düşüncesinin savunduğu tezi sürekliliği bakımından öven profesör, Peyami Safa'nın XIX. yüzyıl medeniyet anlayışının tarihe karıştığı iddiasını hayretle cerhetmektedir. Aksine bugün Batı medeniyetini her zamandan fazla ayakta tutan ilimdir. Aynı ilmi zihniyettir. İlim haddinden fazla kuvvetlenmiştir. Bu kuvvetlenme karşısında endişe duyan Batı, manevi değerlere koşmakta. Bu ise bir çeşit denkleşme arzusundan doğmaktadır. Değişmeler Batı anlamında ilerlemelerdir. daha dar bir teori yerine daha geniş bir yenisinin konmasıdır. Bununla beraber insicamsız da olsa Türk düşüncesinin verdiği sonuç (Doğu- Batı sentezi) yerindedir. Son olarak, Türkiye'nin Batılılaşmasına inanmayan fikirleri de gözden geçiren profesör bu alanda ileri sürülmüş sebepleri (Müslümanlık, göçebelik) tenkit etmektedir. Şu kadar var ki, yalnız İslamlık değil, her din yeniliklere mukavemet gösterir. Maziye dönmeyi, onu ihya hareketlerini destekleyebilir. Prof. Turhan, burada bize, bilhassa memleketimiz için bir kaideyi belirtmiştir: Medeniyet alanını değiştirmeye zorunlu bir toplumun kültürü, bu değişim anında tamamen ortadan kalkmaz, onun yerine hâkim milletin kültürü geçmez. İki toplum iki kültür karşılaşınca, birisi mutlaka yok olmaz. İkisi birbirine karışır. Ortaya her iki kültürün karışımından, halitasından doğan bir sentez çıkar. Şu halde, istesek de istemesek de tarihin, sosyal antropolojinin tespit ettikleri bu sentezi ortadan kaldıramayız. Ona mani olamayız. Sen-

Levent Şahverdi Arşivi

tez daima doğacaktır (s. 8) (136). Şu halde: Türkiye, Batı medeniyeti karşısında Batı'dan bir şeyler alacak, kendisininkinden bir şeyler verecektir. Bu mukadder bir sonuçtur. Öyleyse Batılılaşıyoruz diye dinimizin, benliğimizin kaybolacağı iddialarının hiçbir ilmi değeri olamaz. Bununla beraber sentezin gerçek ve yaratıcı olması gerekir.

Türkiye'nin durumu

Profesör Turhan iki soruya cevap aramaktadır:

1- Batılılaştık mı? Cevap: Hayır.

2- Niçin Batılılaşamadık? Batı medeniyetinin esas prensiplerini bilmediğimiz, onun ne olduğunu bir türlü anlayamadığımız için Batılılaşamadık. Değişmeyi istemek, eski hayat tarzını terk etmek Batılılaşmak sayılamaz (s. 18). Birçok iyi şeyleri sırf bize ait oldukları için bırakmışızdır. Batı'dan alınmış birçok şeylerin ise fenaları alınmıştır. Oysa gerçek Batılılaşmanın bir anlamı da, bize has kıymetlerin muhafaza edilmesi ve geliştirilmesidir (s. 18).

Türkiye Batılılaşmamıştır. Bunun en büyük sebebi, insan unsuru dışında Batılılaşmak yolunun seçilmiş olmasıdır (s. 19). Batı medeniyetini diğer medeniyetlerden ayıran, kendisini erişilemeyecek kadar üstün kılan kuvvet ilimdir. İlmi zihniyettir. Biz, ferde bu zihniyeti vermiş değiliz. Ferdi bu şekilde yetiştirmiş değiliz. Zannedilmiştir ki, Batılılaşmak, Garplıya benzer şekilde yaşar görünmektedir (s. 18). Medeniyet prensiplerini benimsemek yerine onun teknik vasıtalarını satın al-

---

*(136) - Müellif bu olayı çeşitli etütlerinde belirtmiştir: Kültür Değişmeleri. (İstanbul 1951 s. 143) - İlmin İçtimai Fonksiyonu, (zikredilmiştir, s. 11) - Dil Devrimi ve İnkılaplarımız - Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri, İstanbul 1954, s. 53 - İlmin İçtimai Fonksiyonu (zikredilmiştir, s. 6-7).

Levent Şahverdi Arşivi

maktır (s. 18). İlim zihniyetine sahip kılınmamış bir insan, güzel bir buz dolabına sahip olmakla, geniş caddelerden geçmekle Batılı sayılamaz. Çünkü, kullandığı ve faydalandığı vasıtaları kendisi yapmamış, onları hazır almıştır. O yaratıcı değil, taklitçidir. O ancak bir "hacıağadır" (s. 20).

Devrimler Meselesi

Türk Devrimi'nin bu hareket bakımından anlamı ne olabilir? Profesör Turhan, etüdünün içinde bazı hükümleri serpiştirmek imkânını bulmuştur. Diğer etütlerinden de tamamlayıcı fikirlerini çıkarmamız mümkündür. Profesöre göre, bugünkü inkılaplar (yani Batılılaşmak), emsalsiz oluşların mahsulüdür. Bunları bugüne göre ayarlamak, geliştirip tamamlamak gerek (s. 4). Son devrimlerin hedefi, Batı'nın hayat tarzını elde etmek olmuştur. Kâfi derecede gelişmediği için tamamlanması gereken inkılaplar vardır (s. 4). Fakat Türk devrim hareketi de, Tanzimat'ın zihniyet hatasına düşmüştür. Batı'dan esas prensipler alacak yerde, tali unsurları almak yoluna gitmiştir. Batılılaşmaya engel sebepler değişmemiştir, "dün ne ise bugün de odur" (s. 13). Bu batıl bir itikattır ki, hâlâ sürüp gitmektedir. Bugün de ısrarla muhafaza ediliyor (s. 20). "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" formülü de anlaşılmamış, vasıtalar gaye haline getirilmiştir. Daha fazlası bir inkılap taassubu ve muhafazakârlığı doğmuştur. Neticede Türk İnkılap hareketi, eski ıslahat ve Batılılaşma temayüllerine karşı bir reaksiyon iken, onların hatasına saplanmıştır (s. 32). Yaratıcı terkip gene yapılamamış, taklitçi kalınmıştır.

Taklit Batı'yı anlamadan Batılılaşmak isteyişimizin sonucudur. Şu halde inkılapların demokrasiyi getirmeleri de taklit olduğu için mümkün olamayacaktır. Zira, biz Batı'nın geçtiği

Levent Şahverdi Arşivi

gelişme safhalarından geçerek demokrasi rejimine varmış değiliz. Profesör Turhan'a göre 1908'den sonra karşılaşılmış olan asıl problem demokrasinin inkılaplara feda edilişidir. İnkılaplar demokrasiye olan alakayı azaltmıştır. 1946'ya kadar Batılılaşmanın "biricik vasıtası ve hedefi diye düşünülen demokrasi bu müddet zarfında gene Garplılaşma maksadıyla yapılan inkılaplar için bir tehlike olarak kabul edilmiştir. Bugün bile "demokrasi mi, inkılaplar mı?" diye düşünenler, bu yüzden endişeye düşenler vardır" (137). Profesör Turhan'ın hükmünden varılacak son odur ki, zaruri bir olay saydığı inkılaplar sosyal değeri bir taklitçilikten ileri geçemeyeceği için, gayet zayıftır. Devrimler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki başarısız ve taklitçi ıslahat hareketlerinin devamından başka bir şey olmamaktadır.

Yalnız, Profesör Turhan'ı diğer cereyanlardan ayıran nokta iyimserliğidir. Zira teklif ettiği metotla, gerçek inkılapları başarmak, gerçek anlamda Batılılaşmak mümkün olacağına kanidir. Fakat bu teklifler, Türk İnkılabı hakkındaki değer hükmünü değiştirmeyeceklerdir. İnkılaplar gayesini gerçekleştirmemiş, iğreti karakterini muhafaza etmektedir.

Bir noktayı unutmamak gerekir. Dedelerimiz, Doğu-İslam medeniyetini yükseltebilmiş, bu manada Türk-Doğu sentezini yapabilmiş kimselerdir. İnsanın "keşke dedelerimizin Şarklı olduğu kadar biz de Garplılaşabilseydik" diyesi geliyor (138). Bir mesele daha var: İnkılap adı verilen her hareket bu suretle vasıflandırılabilir mi? Profesör Mümtaz Turhan için bir ayırı-

(137) Profesörün inkılaplar hakkındaki fikirleri için bk. Garplılaşma Hareketi ve Maarifimiz (Maarifimizin Ana Davaları s. 22-27). Profesör çeşitli siyasi açılardan aksettirilmiş olan bir konferansının, metnini basına yayımlayarak, inkılaplar hakkındaki tezini açıklamıştır: Demokrasi ve İnkılaplar (Vatan, 19 Mart 1959, s. 2).

(138) Dil Devrimi ve Milliyetçilik (Maarifimizin Ana Davaları, s. 58).

Levent Şahverdi Arşivi

mın lüzumu beliriyor. Mesela sözünü ettiğimiz etüdünden önce çıkmış olan yazılarında, dil devriminin "milletimiz için zaruri olan inkılabın bir parçası olmadığını, gerçek Batılılaşma ile hiçbir ilgisi bulunmadığını, eğer herhangi bir şekilde isimlendirilmesi lazımsa Batılılaşma hareketi karşısında "bir irtica" sayılabileceğini belirtmiştir (139).

Aydınların sorumluluğu

Durumun sorumluları her şeyden evvel "sözde münevverler"dir. Profesör Turhan Türkiye'nin "birinci sınıf mütehassıslardan kurulu bir kadro" (gerçek aydınlar bunlardır) tarafından kalkındırılacağına inandığı çin, gerçek olmayan aydın kişinin portresini çizmiştir. Bu tablo, profesörün yıkıcı görüşleriyle yapıcı teklifleri arasında bir geçit durumundadır.

Kimdir "sözde münevverler?" Özellikleri şu noktalarda toplanabilir: Onlar ilmi zihniyetten yoksundurlar. Batıl itikat ve inançlarla hareket ederler. İnsicamsız, kırık dökük müşahedelerini realite sanırlar. Kendilerinde ilim adamlığı şartları olmadığı için müsamahasızdırlar. Gerçek karşısında teslim olmazlar. İkna edilemezler. Kulaklarını ilmi gerçeklere, gözlerini realitelere kaparlar (s. 28). Memleketin kalkınmasını ilköğretim gibi "romantik sebeplere" bağlarlar. İstedikleri halkın kendilerine benzemesidir. Halka kendi fikirlerini aşılamak gayeleridir (s. 33). Taklitçidirler. Türkiye'yi kalkındırmak istemiş olan ekibin aydınları, bazı istisnalarla, bu kırattadır. Onlar Türkiye'nin Batılılaşmamasından sorumludurlar. Onlar tarihi kadercilikten de, nakilcilikten de sorumludurlar (s. 2). Türkiye'nin geri kalış sebebi, halkının cehaleti değil, aydınlarının

(139) Mümtaz Turhan: Dil Devrimi ve İnkılaplarımız (zikredilmiştir, s. 55).

Levent Şahverdi Arşivi

"kemiyet ve keyfiyet bakımından" yetersizlikleridir (s. 24). Bu münevverlerle kalkınma olamaz.

Profesör Mümtaz Turhan'ın ana tezi özetlenmek istenirse, belirtmeye çalıştığımız gibi, Türkiye'yi kalkındıracak kuvvet, "birinci sınıf mütehassıslardan mürekkep bir kadro"dur. Bu aydın azınlıktır ki, Türkiye'yi çeşitli anlamlarıyla kalkındırabilir. Batılılaşmayı o sağlayacaktır. Demokrasiyi o getirecektir. Profesör daha önceki etütlerinde, bu kadronun kuruluş metodu hakkında teferruatlı açıklamalar vermiştir. "Garplılaşmanın neresindeyiz?" de bu fikrini 18 defa tekrarlamakla ona ne kadar önem verdiğini göstermiştir. (s. 4, 5, 10, 11, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 38).

Fikrin dayandığı esas prensip şudur: Batı medeniyeti ilmi zihniyet demektir. Onu bütün şartlarıyla alacak ve getirecek olan kuvvet de bu zihniyete sahip, ilmi bir ekip olabilir. Bu kadro Batılılaşacak bir toplumun alıcı merkezi olacaktır (s. 22). Alınacak fikirleri ve müesseseleri kalıp bir şekil kalmaya mahkûm olmaktan kurtaracaktır, bunlara öz ve anlam kazandıracaktır. Bunlarsız medeni hayat duralayacaktır (s. 19). Türkiye'nin kalkınması için "en verimli yatırım" mütehassıs kadronun kurulmasıdır. Sözü geçen kadronun kurulması birinci derecede kalkınma sebebidir. Bunun yanında, okuma yazma seferberliği, ilköğretim seferberliği, kanun iktibaslarıyla çarşafın, poligaminin kaldırılması gerçek birer kalkınma sebebi sayılamazlar (s. 17, 23, 25 - 27, 33, 38). Sonuç olarak mütehassıslar kadrosunun sosyal fonksiyonu tespit edilmek istenirse, denilebilir ki, Batı-Doğu sentezini yapacak, kendimizden neleri saklayıp neleri bırakacağımızı, Batı'dan neler alacağımızı kararlaştıracak olan yetkili organ bu mütehassıslar heyeti olacaktır. Birinci sınıf mütehassıslar sosyal hayatın mutlak nazımı olacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Teklifler

Memleketimiz, nüfusuna nispetle, en azından 25-30 bin birinci sınıf mütehassısa sahip olmalıdır. Bu kadronun nasıl kurulacağına gelince, profesör bu konuyu daha evvelce işlemiş bulunmaktadır: 1- Avrupa ve Amerika'ya talebe gönderilmesi; 2- Araştırma enstitülerin ıslahı ve yenilerinin açılması (s. 140).

Mütehassıslar kadrosu, Almanya ve Amerika gibi "keyfiyet kadar kemiyete de önem veren memleketleri taklitle değil, Hollanda gibi küçük memleketleri örnek edinerek kurulmalıdır (s. 31).

Mütehassıs kadronun kurulması zaman alabileceği için hazırlık devresinin "kısa vadeli zecri tedbirlere yer verilmesi gerektiğine kani olan Profesör Turhan sözü geçen tedbirleri özetlemektedir: 1- Maarif alanında ıslahat yapılmalıdır. Demokrasinin eşitlik prensibini, evvela gerçek değerini vermekle (herkesi eşit kılmak iddiası yerine, herkese eşit imkânlar sağlamak fikri) işe başlanmalıdır. Sonra da herkes istidatlarına göre mesleki formasyona tabi tutulmalıdır. Bu sayede memleketsever ve yapıcı bir genç nesil yetiştirilmiş olacaktır. Aksi takdirde oportünist bir gençlik kitlesiyle karşılaşmak tehlikesi vardır (s. 28, 31). 2- Köy, Türkiye'nin kalkınmasında esas amil olarak kabul edilecektir. Bilhassa sanayileşen memleketlerde sosyal nizamın maruz kalacağı bozulmalar hesaplanarak hareket edilmelidir (s. 32, 33) (141). Köy kalkınmasını sağla-

---

(140) Mümtaz Turhan: Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri (zikredilmiştir, s. 61-80).

(141) Mümtaz Turhan: Teknik Değişmelerin Sosyal Tesirleri (zikredilmiştir), s. 6-9) - Mümtaz Turhan: Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar (İstanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, C. I, İstanbul 1956).

Levent Şahverdi Arşivi

mak için kültür, sanayi ve teknik merkezleri kurulacaktır. Mütehassısların burada çalışmaları gerekecektir. Bu merkezler, "büyük tahribata sebep olan sel yataklarından muazzam bentlerin yapılmasını mümkün kılan küçük bentlere benzer" (s. 34, 36). 3 - Bu teşkilat yanında, "bir cemiyet hakiki kıymetlerden mürekkep bir kıymetler sistemine dayanmazsa inhilâl eder" prensibi göz önünde tutularak, Türk milletini ayakta tutan unsurlardan birisi olan dine önem verilecektir. Önce İlahiyat liseleri açılmalıdır. Bu müesseseler köyün kalkınmasında manevi role sahip olacakları gibi, öğretmen-hoca çatışmasını önleyeceklerdir (s. 36, 38). Bir de, "inkılap ve laisizm" perdesi altında, "kızıl kundakçı"nın ekmeğine yağ süren din aleyhtarlığı propagandasına yer verilmemesi gerekir (s. 37, 38).

Prof. Mümtaz Turhan, "Garplılaşmanın Neresindeyiz?" etüdünde özetlemeye çalıştığımız tenkitleri ve teklifleriyle, Batı medeniyetini bütünlüğü ya da bir kısmıyla almak isteyen cereyanlar arasında görülmektedir. Bu fikirler 1958 yılında, bu konuda söylenmiş olan en son sözlerdir. Fakat profesörün konudaki en son sözleri midir. Sanmıyoruz. Daha 1938 yılında kurulmuş, memleketimizin sosyal gerçeklerine ışıklı incelemeler getirmeye namzet Tecrübi Psikolojisi Kürsüsü'nün çalışmaları henüz başlangıçtadır. Ve yetersizdir. Bu açıklamalar Türkiye'nin sosyal gelişme tarihiyle ilgili ana kaynak ve araştırmalara dayanmamışlardır.

Prof. Mümtaz Turhan'ın değişik bir alandan getirmek istediği kaideler, Batı medeniyetini bütün halinde almak isteyen cereyanın savunduğu fikirleri destekleyici mahiyettedir. Yalnız desteklemekle yetinmeyerek, bu fikirlere bir insicam, ilmi bir temel bulmanın yollarını da gösterecek mahiyettedir. Bu etüt göstermektedir ki, Türkiye Batılılaşmak mecburiyetindedir. Bunun için de, Batı'nın şeklini değil, esas unsurlarını, ilmi zih-

Levent Şahverdi Arşivi

niyetini, ruhunu almalıdır. Yaratıcılığın tek çıkar yolu budur. Her çeşit kalkınma ancak bu yoldan gerçekleştirilebilir. Türkiye, Batılılaşırken dinin, benliğini, maneviyatını kaybetmeyecektir. Sadece, tarihin ve ilmin tespit ettiği vazgeçilemez sentez gerçekleşecektir. Bu olayın karşısında yerli, geri hareketler ve direnmeler olabilir, olmuştur. Gelenekçi görüşler bu yolda yürümüşlerdir.

Prof. Mümtaz Turhan'ın, sentez hakkındaki fikrine "Sonuç" kısmında temas edilecektir. Şu kadar var ki, Batı'dan neler alınıp neler bırakılacağı meselesinde, sosyal psikologdan çok şeyler beklenirdi. "Garplılaşmanın neresindeyiz?" yazarı, yaptığı ağır tenkitlere karşılık, bu unsurları tespit etmemiştir. Müspet teklifleri henüz açık ve bir sisteme bağlanmış sayılamazlar. Sentez fikri, 1918'den bu yana, tarihin en ağır şartlarıyla savaşmaktan doğmuş olan Türk İnkılabı'nın mahiyeti ve değerlendirilmesiyle de yakından ilgilidir. Türk Devrimi, müellifin de belirttiği gibi, Türk milleti için "zaruri" bir hareket olmuştur. Tarihin belli bir dönüm noktasında, Türkler için tek ve gerçek hareket tarzı olmuştur (142). Kesinliği, halkçılığı, ideolojik bağımsızlığı, devlet ve hükümet şekillerindeki yenilikleri, siyasi ve hukuki hayata katmış olduğu yeni unsurlar onu Osmanlı ıslahat hareketlerinden ayırmıştır. Aksini iddia etmek ilmi bir haksızlık olur. Bir sosyal antropolog, tarihin, toplumun derinlerine inebilir, inmelidir de. Burada eskinin kalıntılarına, hâlâ değişmeyen esaslara rastlayacaktır. Zaferlerin yanında hatalar da bulunacaktır. Fakat bir inkılap ancak kendisini vücuda getiren şartlar içinde incelenebilir. Türk Devrimi'nin basit bir ıslahat hareketi olmadığı anlaşılmıştır ve ciddi çalışmalar sonunda daha da kuvvetle meydana çıkacaktır. Sonuç kısmında bu noktalar üzerinde durulmuştur.

---

(142) Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Suretleri (zikredilmiştir, s. 53).

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

MÜŞAHEDELER VE TEZLER

Etüdümüzde, iki yüzyıla yakın bir zaman parçası içinde, Türklerin imparatorluk kurucuları olarak, çöken bir devlet yapısının ıslahatçıları olarak, nihayet bir toplum ve millet olarak gelişmelerini takibe çalıştık. İlk müşahedemiz odur ki, bu toplumu, yani kendimizi tanıtmak bakımından derinlere inmemekteyiz. Şair, romancı, sosyolog, tarihçi, hukukçu, iktisatçı, tecrübi psikolog, ilim adamı olarak vardığımız sonuçlar mahduttur ve aşağı yukarı birbirinden farksız olmaktadır. Şu halde incelemelerimiz henüz yetersizdir. Kendimizi henüz keşfetmiş, fert ve toplum olarak ilmi bir zihniyetle tanımış değiliz. Monografilerimiz azdır. Hepimizin faydalandığı kaynaklar hemen hemen aynıdır. Bir anayasa, tecrübi psikoloji, sosyoloji etüdünde birbirinden farklı sonuçlar çok azdır. Arşivlerimiz bugün de meçhullerini muhafaza etmektedirler. Yabancı tetkikçiler de metotları ne kadar mükemmel olursa olsun, henüz bu meçhulleri çözecek imkânlara sahip değildirler.

Bu iki müşahededen sonra, Batılılaşma hareketlerimizden elde ettiğimiz müşahede ve tezleri üç kısımda, Osmanlı tarihinin oluşları ışığında, bugünün oluşları ışığında ve dünya olaylarının ışığında toplamak isteğindeyiz.

Levent Şahverdi Arşivi

1- Osmanlı tarihinin oluşları ışığında

1- Osmanlı nizamı, iki yüz yıldır Batılılaşma olayının tesiri altında kalmıştır. Mutlakiyet olsun, Meşrutiyet olsun değişen devlet ve hükümet şekillerine rağmen, problem aynı kalmıştır. Bu devlet nasıl kurtarılabilir? sorusunun cevabı, Batılılaşmanın metodunu ve derecesini tayin ederek, aranmak yoluna gidilmiştir.

2- İlmiye sınıfındaki gerileme ve bozulma, dört elle teokrasiye sarılmış bir devleti adalet, eğitim, öğretim alanlarında, topluma sosyal (ve dini) bir disiplin sağlayacak aydınlar ve rehberler grubundan yoksun bırakmıştır. Hürriyetçi bir din olan İslamlık, ıslahat düşmanı iktidar elemanlarının koruyucusu ve hareketlerinin meşrulaştırıcısı haline getirilmek istenmiştir. İlmiye, toplumu manevi vesayeti altına almıştır. Kitle manevi bir anarşiden kurtulamamıştır. Islahatçı padişahlar halkla temas edememişlerdir. Ulema ile yeniçeri, gerici bir düzenin muhafızı olmuşlardır. Nitekim, yeniçeriliğin ilgasından sonra, ıslahat hamlesi hızlanmıştır.

3- XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan ıslahat hareketleri ferdi, yukarıdan aşağı, kısmi ve ikici kalmışlardır. Bu özelliklerin ortaya çıkardıkları olaylara gelince:

a) Genel olarak yenilik hareketleri "İlmiye-yeniçeri" direnmesiyle karşılanmıştır. (Lale Devri-Patrona: Nizamı Cedit-Kabakçı).

b) Şahsi kudrete dayanılarak yapılan idealist ve mütehassıs bir ekipten yoksun hareketler, ıslahatçının ömrü boyunca devam etmişler, ölümünden sonra, daha beter durumlar hasıl olmuştur.

c) Islahat hareketleri, sadece askeri alana inhisar ederek kısmi kalmışlardır. Fakat görülmüştür ki bir toplumun bilhas-

Levent Şahverdi Arşivi

sa siyasi müesseseleri birbirine bağlıdır. Birini ıslah ötekine, birinin bozulması hepsine sirayet etmektedir. Askeri ıslahat matbaa, yayın, tercüme, tıp, sanat alanlarında, hatta devlet teşkilatında yenileşmeleri (iradı cedit hazinesi gibi) intaç etmiştir.

d) Yeniyi eskiyle beraber yaşatmak gayesini güden ikinci ıslahat metodu eskinin direnme ve yeniyi yıkma hareketleriyle karşılaşmıştır. Birbirini inkâr eden iki tip müessese ve prensip bir arada yaşayamamıştır. Bu elverişsiz metot, Nizam-ı Cedit'le başlamış, Mahmut II ıslahatıyla gelişmiş, sonuçlarını bilhassa Tanzimat'ta vermiştir.

e) Olayların tabii bir sonucu olarak Osmanlı toplumunun kültürü düşük kalmıştır. Toplumun ıslahat hareketlerine karşı alıcı durumda olmayışını seviyesini düşüren sebeplerde aramak gerekir.

f) Yapılmış olan ıslahat hareketlerini daima yapılmak istenenlerle karşılaştırmak gerekir. O zaman muayyen engellerin tesiri altında, ıslahatın yayılamadığı görülecektir. Mesela, Selim III devrinin ıslahat programı sadece askeri alana inhisar eden bir taklitçilikten ibaret sayılamaz. Fakat ıslahatı askeri bir kapıdan sokmak, Osmanlı-İslam ordularının zaferlerini sağlamak bakımından, daha kolay olmuştur. Buna rağmen, askeri olmayan alanlarda yapılmış yeniliklerle bu ıslahat metodu arasında illiyet rabıtası vardır (1).

4- Islahat hareketlerinin yukarıdan aşağı oluşu, her şeyden evvel bunların padişahın (sarayın) mutlak iktidarıyla hayli muhafazakâr bir kitleye karşı giriştikleri hareketler olarak görülmektedir. Bu suretle, ıslahat hareketleri merkeziyetçi bir ka-

(1) Bu sonuçları Prof. Enver Ziya Karal'ın kitaplarına koymuş olduğu şematik Garplılaşma Hareketleri tablolarından kolaylıkla çıkarmak mümkündür. (Osmanlı Tarihi, C.V, VI) (zikredilmiştir).

Levent Şahverdi Arşivi

raktere sahip olmuşlardır. Ferdi haklar, Osmanlı halkı tarafından alınmamıştır. Islahatçı padişahlar tarafından kitleye verilmek yoluna gidilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ıslahat hareketlerini XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'yı sarmış olan ihtilallerden ayıran özellik buradadır. Hürriyeti için mücadele eden halk unsuru bu hareketlerde eksiktir.

5- Merkez'in kitleye tanıdığı hakların garantisiz, padişah iktidarının ise hudutsuz olduğunu ilk olarak Yeni Osmanlılar (ya da birinci Jön Türk hareketi) ileri sürmüştür. Aşağıdan yukarı bir gidişle, Osmanlı tarihinde ilk olarak, mutlak iktidarın sınırlanmasını istemiş, bunun için mücadele etmiştir. Mutlakiyetle savaşın hürriyet getireceğine inanmış olan bu grup gene ilk olarak vatan, millet, ittihadı anasır (unsurlar birliği), ümmet, hürriyet, müsavat, meşrutiyet, ferdi haklar prensiplerini ve müesseselerini (Şûrayı Ümmet gibi) savunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk yazılı anayasası, 1876 Kanunu Esasisi'nin hazırlanmasına iştirak etmişler, fakat muhafazakâr tesisler altında ortaya çıkan bu vesikayı tenkit etmişlerdir. İkinci Jön Türk Hareketi, aynı yolda yürüyerek Abdülhamid Mutlakiyetiyle mücadele etmiştir. Bu mücadelelere rağmen, 1908 yılına değin, iktidar kuvvetli, hürriyet unsuru ise zayıf kalmıştır. İlk aşağıdan yukarı harekete, kitlevi sayılabilecek bir ayaklanmaya rastlamak için İkinci Meşrutiyeti beklemek gerekir.

6- Batılılaşma alanında, Batı bir amil olmakla beraber, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki baskıları menfaatlerinin ifadesi olmuştur. Kalkınmasını istediği bir ülkeyi, pasif bir pazar haline getirmek Batı'nın asıl arzusu olmuştur. Batı, imparatorluğun Batılılaşmasını mutlak surette medenilik açısından görmemiştir. Her türlü gerilikten de Türkleri sorumlu tutmuş, Avrupa ve Amerika umumi efkârları Türkler aleyhine hazırlanmak yoluna gidilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

7- Hürriyetçi gelişmelerin laikliğe doğru yönelmeleri normal bir sonuç, ıslahat hareketlerinin müşterek vasfı olmuştur. Devlet fonksiyonlarının birbirinden ve dini teşkilatın tesirinden ayrılmaları esası 1868 Şûrayı devletin açılış nutkunda, Abdülaziz tarafından resmen ve ilk defa ilan edilmiştir.

8- Yukarıdan aşağı ıslahat hareketlerinin ortaya çıkardıkları olay odur ki, iktidarlar kendi kendilerini frenleyebilmişlerdir. Fakat bu otolimitasyona son vermek de daima yetkileri içinde kalmıştır. Öyle ki, iyilik yapabilen iktidarların kötülük yapmamak için, elleri bağlı kalmamıştır. Kendi teşebbüslerini bizzat ortadan kaldırdıkları gibi, mesela Şûrayı Devlet-i, Şûrayı Evvet haline getirebilmişlerdir. Islahat hareketlerinin sürekli ve verimli olabilmeleri için, bilhassa halktan gelen iktidar dışı bir kuvvetin baskısı gerekmiştir.

9- Devletin idareci personeli içinde, padişahın yetkilerini sınırlamak isteyen (liberal) ve istemeyen (muhafazakâr) iki grup ilk defa Birinci Meşrutiyet devresinin hazırlık safhasında şekillenmiştir. Liberaller daha Batıcı, daha demokrattırlar. Jön Türklerin aşağıdan yukarıya yarattıkları cereyan ilk defa devlet idarecileri arasında bu suretle yerleşmiştir.

10- Birinci Meşrutiyet, kuvvetli bir padişahın Parlamento üzerindeki menfi tesirini ispat eden bir devre olmuştur. Gene, kendisine yaşayabilmesi, çalışabilmesi için normal yetkiler verilmemiş olan bir siyasi müessesenin (anayasa organının) bu yetkiler anayasada açıklanmamış veya men edilmiş olsalar bile, bunları alma yoluna gideceğini ve aldığını, Birinci Meşrutiyet göstermiştir. Üyelerine kanun teklifi yetkisi dahi tam olarak tanınmamış Meclis-i Mebusan, kendisine karşı sorumlu olmayan bir kabineyi istifaya sevk etmiş, padişahtan hesap sormuştur.

11- İkinci Meşrutiyet Batı'nın fikir ve müesseselerine ar-

Levent Şahverdi Arşivi

dına kadar açık bir kapı olmuştur. Çekingen ıslahat adımları, Abdülhamit iktidarının gözünden kaçarak, yeraltı gelişme yollarından geçerek, sanki birdenbire patlak vermiştir. Parlamenter meşrutiyet, anarşik bir siyasi hayat, manası anlaşılmamış çok partili rejim zemini teşkil etmişlerdir. Bu temeller üzerine, fiili bir tek parti rejimi kuran İttihat ve Terakki, Türkçümilliyetçi- merkeziyetçi-otarşik (devletçi), irrendantaya dayanan bir imparatorluk formülü kurmaya çalışmıştır. Muhalefet ademi merkeziyetçi, Osmanlıcı-liberal ittihadı anasırcı tezleri savunmuştur. Osmanlı tarihinde ilk defa olarak, toplumunun hayatını yaşayan vatandaş tipi, bir umumi efkâr, umumi efkârı ortaya çıkarıcı vasıtalar toplum içindeki yerlerini almışlardır. İlk defa olarak, askeri alan dışında, ikici ıslahat metodu kaldırılmaya çalışılmıştır. İkinci Meşrutiyet imparatorluğun son ve talihsiz ıslahat hareketi olmuştur.

12- İkinci Meşrutiyet, bir parti çoğunluğunun, liderlerinin baskısı altında demokratik (o zamanki deyimle meşruti) müesseseler arkasında Abdülhamit rejimini gölgede bırakacak bir istibdadın kurulabileceğini göstermiştir. Parlamentoya hâkim, disiplinli bir çoğunluk kanun koyucu olunca, bütün sosyal hayata tahakküm edebilmiştir. Böylece, demokratik bir rejim içinde fiili bir tek parti sistemi kurulmuştur. Meşrutiyet nazari kalmış, demokrasi bir şekil, istibdadı barındıran, özleriyle ilgisi dahi olmayan bir kalıp haline gelmiştir. Demokratik denemelerimizin ilk ve korkunç tatbikatı bu olaydır.

13- İkinci Meşrutiyet ilk defa olarak, siyasi hürriyet ikliminin fikri bir canlılık doğurduğunu ispat etmiş olan devredir ve fikir hürriyetinin ilk büyük ve verimli mahsulünü de bu devre almıştır.

14- İmparatorluğun bütün devreleri boyunca, ıslahat olaylarını destekleyen ve engelleyen fikir hareketlerine rastlanmış-

Levent Şahverdi Arşivi

tır. Fakat asıl düzenli, cereyan haline gelmiş fikirler İkinci Meşrutiyet'te görülür. Garpçılık, İslamcılık, Türkçülük, meslekçilik, sosyalizm cereyanları imparatorluğun yıkılışına rağmen, gelişmek ve siyasi hayata tesir etmek imkânını bulmuşlardır. Belki imparatorluğu düştüğü girdaptan kurtaramamışlardır. Fakat, çok önemli bir fonksiyonları olmuştur. Milli devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak personelin manevi gıdası olmuşlardır. Bunlardan bir kısmı, Türkiye Cumhuriyeti içinde, sosyal ve siyasi hayata tesir edici bir rol oynamışlardır ve oynamaktadırlar.

15- Görüldüğü gibi, Türklerin siyasi gelişmeleri sarsıntılı ve kesintili olmakla beraber, muayyen bir sürekliliğe de sahiptir. Akamete uğrayan ıslahat devirleri, birbirlerine için için devam eden ve gelişen unsurlarla bağlıdır. Mesela devlet, iktidarını ve fonksiyonlarını dini baskıdan ve vesayetten kurtarmak daima gerçekleştirilmek istenen bir ideal olarak kalmıştır. Birinci Meşrutiyet, Nizam-ı Cedit zihniyetine beklenen dozda bir şey katamamıştır. Fakat ondan birkaç adım ileri gitmiştir. Bu ilerleyişler inkâr edilemez, yalnız katedilen mesafenin yetersizliği, zamanın gidişine ayak uyduramadığı söylenebilir.

II- Bugünün oluşları ışığında

1- "Bugün", Müdafaai Hukuk devresiyle başlar, TBMM Hükümeti fikir çeşitliliğinin milliyetçi bir gaye içinde birleştiğini göstermiştir. Milli hâkimiyet prensibi, derin ve köklü sonuçlar vermiştir. Halk (millet), hâkimiyetin sahibi ve yeni bir unsur olarak siyasi yerini almıştır. İktidarın kaynağı toplumun dışında değil, içindedir. Şeriata uygunluk yerine, memleketin ruhuna uygun kanunlar yapmak prensibi kabul edilmiştir. Siyasi müesseselerin Batı'dan alınması bir zaruret olarak ortaya çıkmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

2- İmparatorluğun, icra istibdadına ve kâbusuna karşılık, TBMM Hükümeti, meclisin mutlak hâkimiyetini ilan etmiştir. Ve Doğu- Batı sentezini, ideolojik istiklale sahip olarak çözmeye savaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu yürüyüşün tabii bir merhalesi olmuştur. İnkılap hareketinin yapma ve taklit olmadığı bu oluş içinden anlaşılabilir.

3- Bugünün Türkiyesi'nde, Batı medeniyeti alanına geçiş kesin bir karardır. Bu kararın mihverinde Atatürk bulunmaktadır. İnkılap halka karşı değil, muhafazakâr ve sosyal nizamı dondurucu kuvvetlere karşı bir mücadele olmuştur. Türk toplumunun muhafazakâr çevrelerin manevi, fikri baskı ve vesayetinden kurtarılması laiklik prensibinin gerçekleşmesidir. Hukuk nizamında Batılılaşma, resepsiyon hareketleri, muayyen kusurlarına ve beklenen sarsıntılarına rağmen müsait karşılanmıştır.

4- Batı medeniyeti müşterek medeniyettir. Türkler, evvela İslam'dan daha eski bir maziye ve medeniyete sahiptirler. Şu halde, Batı medeniyetini hazmedebilir, toplumlarını Batılı bir seviyeye çıkarabilirler. Batı medeniyetini Hıristiyanlığın eseri sayan, yerli ve yabancı çevrelere karşı bu suretle cephe alınmıştır. Saniyen, Türklerin, Batılılaşmakla din ve milliyetlerini kaybetmeyecekleri de ilmi bir kaide olarak meydandadır.

5- Cumhuriyet rejiminin fikir hayatı içinde, Batılılaşmak, üzerinde en fazla durulan meselelerden birisi olmuştur. Yalnız bu yöndeki çalışmalar hiç olmazsa İkinci Meşrutiyet'te olduğu kadar, belli fikir akımları içinde sistemli araştırmalar olmaktan uzaktır. Cumhuriyetin tek partili, değişik iktidarlı devrelerine göre inkılabın övülmesi şeklinde ortaya çıkan fikirler, işlenilmiş olan temalar vardır. Fakat bunlar düzenlenmemiştir. Mesele değişik yönleriyle ele alınmış değildir. İlmi incelemeler gayet azdır. Cumhuriyet rejiminde Batılılaşma tezleri, Ba-

Levent Şahverdi Arşivi

tı medeniyetinin bir bütün ya da muayyen bir kısmının alınması noktalarında toplanmıştır.

6- Kısmıciler şekli bir birleşme halindedirler. Batı zalimdir. Maneviyat bakımından ileri değildir. Batı sömürgecidir. Gelenekçilere göre Batı'nın "ahlakiyat ve maneviyatına" lüzum yoktur. Aksine, Batı'yla temas ahlakı kaybettirebilir. Dikkatle hareket gerek. Batı'dan yalnız teknik alınabilir. O kadar. Sonra, Batı medeniyeti müşterek bir medeniyet sayılamaz. Batılılaşmak kâfirleşmeye kadar gidebilir. Batı medeniyeti İslam medeniyetine nazaran, tamamen değişik şartların mahsulüdür. Yalnız bir noktayı belirtmek gerekir. Gelenekçiler, meşrutiyetin İslamcı cereyanının açıklığından, ilmiliğinden mahrumdurlar. Fakat görüşlerini onların çalışmalarına dayamaktadırlar. Bu bakımdan hazır bir zemine sahip olmaktadırlar. Kadrocular'ın savundukları bir teze göre de Türk milli kurtuluş hareketinin dejenere olmuş demokrasi, faşizm ve komünizm arasında kendine has şartları vardır ve bu şartların mahsulüdür. Batı'nın teknik mirasçısı olmak mümkündür. Gerisi, Türk Devrimi'nin kendi şartları içinde ve kalkınma çağında bulunan milletlere örnek bir tarzda geliştirilmesinden ibarettir. Kısmîciler bilhassa dinci görüşleri savunanlar, belli bir doktrine dayandıkları için, meseleyi başından sonuna kadar incelemek imkânına kavuşmuşlardır. Bu bakımdan açıklamaları bir bütün hüviyeti arz edebilir.

7- Bütüncüler, tezleri devrimin açıklanmasına daha uygun düştüğü için fikirlerini daha kolaylıkla açıklamak imkânını bulmuşlardır. Savundukları fikirler şu ana noktalar üzerinde toplanmaktadır.

a) Batılılaşmak bir lüks değil, bir hayat prensibidir. Türkiye'nin gelişmesi için biricik yol Batılılaşmaktır.

b) Muasır (çağdaş) medeniyet karşısında kaçılmaz.

Levent Şahverdi Arşivi

c) Batı medeniyeti sadece hıristiyanlığın eseri değildir.

e) Batı medeniyeti tehlikeli olabilir, fakaz biz gene yaratıcılık prensibini onun unsurlarında, ilmi zihniyetinde ve hürriyet ikliminde bulacağız.

f) Batı'dan yüzde yüz almaya mecbur olduğumuz unsurlar, siyasi müesseseler vardır ki, bunlar Doğu medeniyetinde sadece ahlaki prensipler halinde kalmış, müesseseleşememiştir.

g) Batı medeniyeti ile karşılaştığımız zaman dinimizi, ahlakımızı kaybetme tehlikesi yoktur. Zira ortaya bir sentez çıkacaktır.

h) Batı medeniyeti esaslarını muhafazakâr bir kitleye karşı savunmak, onu zorla yerleştirmek, halka karşı bir gidiş değildir. Geri, yerli hareketlerle ve çevrelerle mücadeledir.

Bütüncüler, Batılılaşmanın gerçekleşme metodu üzerinde daha bazı noktalarda ayrılıklara sahiptirler. Fakat bu noktalar özetlediğimiz noktalara tesir edecek kadar önemli değildir. Şu kadar var ki, Bütüncüler özetlemeye çalıştığımız noktaları, bir arada incelemiş değillerdir. Bazı ilmi etütlerin yanı sıra, birçok yazılar bir övme edebiyatından ileri gidememiştir. Bu suretle, Bütüncülerin açıklamaları tamlık arz etmediği için kısmi kalmıştır.

8- Bütüncü olsun, Kısmîci olsun, her iki cephe de belli bir tenkit noktası üzerinde durmuşlardır: Aydınların sorumluluğu ve Türkiye'nin fikir hayatındaki anarşi.

9- Üzerinde en fazla durulması gereken şüphesiz sentezci fikirdir. Tecrübi psikolojinin ortaya koymuş olduğu bu kanuna göre iki kültür (ya da medeniyet) karşılaşınca, kültür alanını değiştirmeye zorunlu millet ahlakını, maneviyatını, dinini, milliyetini, kaybetmemektedir. Ortaya iki medeniyet karşılaşmasından doğan bir sentez çıkmaktadır. Şu halde "Din, mu-

Levent Şahverdi Arşivi

kaddesat elden gidiyor!" feryadı ilmen ispat edilemez. Kültürler karşılaşmasında her iki taraf birbirinden bir şeyler alacak, kendinden bir şeyler bırakacaktır. Türkiye de bu evrensel ve ilmi kanun dışında kalamaz. Batı medeniyeti ile karşılaşmadan kaybolan şeylerimiz varsa, bunlar çoğu zaman dinle ilgisi olmayan, belli bir sosyal hayatın doğurduğu müesseseler olabilir. Hayat şartları değişince, bunların da ortadan kalkacağından şüphe yoktur. Aslında bunlar liberal bir din sayılan İslam dinini donduran, gelişmekten alıkoyan, içtihat kapısını kapamış olan müesseselerdir. Bu sebeple geridirler. Kanun koyucunun da bu alanda, yeni müesseselerin yerleşmesinde rolü azımsanamaz. Fakat bunun yanında uzun vadeli tedbirler almak gerekir. Şapka giymekle "din elden gitti!" diyenler, gidenin din değil de taassup olduğunu görmektedirler. Birgün belki de tamamen yok olacağı endişesine kapılmaktadırlar. Taassubun zayıflaması neticesinde, hurafeci çevrelerin toplum üzerindeki vesayeti de, bunlara dayanarak siyasi iktidarın kullanılması politikası da çok zayıflayacaktır.

10- Türk-Batı sentezinin yapılması, Batılılaşma davasının halen en isabetli ve ilmi izahı sayılabilir. Mesele, hangi unsurların hangi metotla seçilip ahenkli, muvazeneli, birbirini inkâr etmeyen bir kaynaşma ameliyesini gerçekleştireceğidir. Çeşitli fikir, sanat ve ilim kollarının mensupları, sentezin unsurları hakkında, isabetli araştırmalar yapmamışlar, tatminkâr cevaplar verememişlerdir. Fikirler, en ilmi olduklarını iddia edenler dahi, "abstre" (mücerret) kalmıştır. Hele, bizden nelerin bırakılıp nelerin saklanacağı hususunda, adeta ısrarlı bir sükût vardır. Sadece sentezden bahsediyor, üzerine eğilip özelliklerini tayin zahmetine katlanmıyoruz. Sentez fikri, sosyal hayatımıza Batılı bir görüşün tatbiki örneğidir. Fakat bu Batı prensiplerinden kendi sonuçlarımızı çıkaracak bir çalışma, fikir haya-

Levent Şahverdi Arşivi

tımızın en milli, en yaratıcı çalışması olacaktır. Bu çalışma henüz yapılmış değildir.

11- Sentez kim tarafından yapılacaktır? Türkiye'de bu işi ya iktidar (Hükümet = Millet = Meclis çoğunluğu = Parti grubu = Liderler) ya da bir mütehassıslar kadrosu yapabilir. Her iki halde de, sentezi gerçekleştirmekle bir azınlık ödevli olacaktır. Öyleyse bu hareketler gene yukarıdan aşağı bir yön takip edecektir. Tarihimizdeki tecrübelerden de faydalanarak, bugün tamamen değişik bir muhitte cereyan edecek olan bu hareketler, ortaya sayısız problemler çıkaracaklardır. Bu gibi hareketlerde, ıslahatçıların kültür dereceleri, şahsiyetleri, tâbi oldukları tesirler ve kuvvetler büyük rol oynayacaktır.

12- Batılılaşmanın bir hükümet programı olarak gerçekleştirilmesi düşünülsün. Bilhassa 1945'ten itibaren iktidarların oy toplama, çoğunluğu sağlama olayı ile icrasına iltifat etmeleri dolayısıyla vardıkları sonuçlar, Cumhuriyetin 36. yıldönümünde devrim prensipleriyle zıt olayların nasıl ortaya çıkacağını açıkça göstermiştir. Devrimin temel prensibi sayılan laiklik tehlikeye girince Türklerin modern bir toplum ve devlet olmaları ve bu yönde gelişmeleri de tehlikeye girecektir. Türkiye'de din propagandasına hemen hemen bütün iktidarlar iltifat etmişlerdir. Bunun doğuracağı iki tehlikeli sonuç olabilir. Oy toplamak için bu yola başvuran bir iktidar dini çevrelerin kendi politikasına tâbi olmasını ister. Onlara taviz vermekte tereddüt göstermez. Fakat bu tedbir iktidara oy sağladığı halde, ona karşı gelecektir. İktidar verdiği tavizler neticesi, ister istemez bu çevrelerin isteklerine uygun bir hareket hattı takip edecektir. İktidarı muhafaza yani yeniden çoğunluğu sağlamak endişesiyle alacağı tedbirler, bu yöndeki gidişi daha da hızlandıracaktır. Türk Devrimi, Türkler için zaruri bir hareket tarzı olmuştur. Bir yaşama prensibi olmuştur. Devrim sadece dış bas-

Levent Şahverdi Arşivi

kılara karşı değil, bütün sosyal hayatı istila etmiş olan hurafeci zihniyetle de mücadele edilerek yapılmıştır. Türkiye'de iktidarlar, inkılap istikametinden ayrılmak istemiyorlarsa, dini hislerin istismarına iltifat etmemelidirler. Batıl nazariyetleri, çıkmaz bir hayat şeklinin savunucusu çevreleri desteklememekle ödevlidirler. Hurafelerle ve hurafeler içinde yaşayan bir kitle ile demokratik bir rejimin kurulmasına ihtimal verilemez. Türkiye kendi içinde, bu tedbirleri almadıkça, dış iktisadi yardımların bunu sağlayacakları ümit edilemez. 1950'den beri iktidarın dini propagandalardan faydalanmaları olayı, Batılılaşma sentezinin bu çeşit siyasi iktidarlar tarafından, isabetli ve ilmi bir şekilde yapılamayacağını göstermiştir.

13- Sentezin "birinci sınıf" ilim adamlarından mürekkep bir kadro tarafından yapılması tezi, ilk nazarda isabetli görünmekteyse de, siyasi şartlar göz önünde bulundurulduğu takdirde gerçekleşme şansı çok zayıf kalmaktadır. Bir kere, bu kadronun hangi şartlar içinde yetişeceğini düşünmek gerek. Sonra, kadronun yetişip işe başladığını kabul etsek bile, bu kadronun Türkiye'nin bütün sosyal (sosyali siyasiden ayırmak imkânsızlığı da göz önünde bulundurulsun) hayatının nâzımı mevkiine gelmesi icap edecektir. Her şeyden evvel, bu mütehassıs ekibin, sosyal hayatta köklü değişiklikler yapabilmesi için hürriyetçi müsamahası bol, umumi, yani demokratik bir iklim içinde çalışması lazımdır. Mütehassıs ekip, umumi efkârı açıklayıcı vasıtaların iyi işlemediği bir rejim içinde çalışamaz. Zira evvela yetişemez. Sonra da, umumi efkâra tesir edemez. Daha sonra da umumi efkârdan cevap alamaz. Tekrar etmek gerekirse, Türkiye'de iktidarlar, 1945'ten sonra icraat ve planlamalarında ilim ve ihtisastan ziyade, oy çoğunluğunun çektiği tarafa meyletmişlerdir. Türkiye'deki iktidarların bir özelliği de şudur: Yarım yüzyıldan beri, hepsi de Meclislere,

Levent Şahverdi Arşivi

bu yoldan memleketin umumi hayatına hâkim ezici çoğunluklar olmuşlardır. Meclis çoğunlukları (aynı zamanda azınlık oldukları hatırlanmalıdır) fert ve toplum hayatına daimi surette müdahale etmişlerdir (2).

Siyasi iktidar ile sosyal hayatın münasebetleri, ıslahat hareketlerinin yerleşmesinde ve başarısında büyük rol oynamıştır.

14- Türkiyemizde, iktidar-ihtisas kadrolarının, siyaset ile ilmin birlikte çalışmaları gerekmektedir. Sosyolojik ve psikolojik incelemelerin sonuçlarını Siyaset İlmi (Political Science - Science Politique) açısından tamamlamak gerekir. Bir kere iktidarın ilmileşmesi lazımdır. Birçok memlekette görülen planlama komisyonları gibi organlar iktidar mekanizması içinde yer almalıdırlar. İkinci bir tedbir olarak mütehassıs ekiplerin yetiştirilmesi düşünülebilir. Üçüncü bir tedbir de, eğitim ve öğretim sistemlerinin canlı, verimli ve demokratik bir rejimin aktif vatandaşını yetiştirecek şekilde tanzimi olabilir. Fakat uzun vadeli, ekonomik, sosyal, programların yanı sıra, iktidarların ezici Meclis çoğunlukları olmaktan çıkarılması tedbirleri aranmalıdır. Bunun için de, seçim sisteminin değiştirilmesi en acil ve radikal tedbir sayılabilir. Bu iş bir anayasa yapmak kadar önemlidir.

15- Türkiye'de, mütehassıs ekiplerin yetişmesi için geçecek zaman zarfında, küçülen bir dünyanın şartlarına uyularak yabancı mütehassıslardan faydalanmak yoluna gitmek zaruridir. İktidarların kitaplık ve dosyalarında, şehircilikten ekonomik planlamalara kadar, birçok raporun mevcut olduğuna şüphe yoktur. İktidarlar ilim ve ihtisasla daima temas etmişlerdir. Önemli mesele, siyasi iktidarın memleket kalkınmasındaki

(2) Tarık Z. Tunaya: Türkiye Tarihinde İktidarlar (zikredilmiştir).

Levent Şahverdi Arşivi

müdahalesini düzenlemektir. Tarihi tecrübelerimiz göstermiştir ki, siyasi iktidarlar ne kadar kurtarıcı, vaatkâr da olsalar, kendilerini bağlayacak sağlam bir hukuk nizamının kurulamaması halinde, yukarıdan aşağı yaptıkları hareketler kesintili, teminatsız kalmaktadır. Türkiye tarihinde iktidarların incelenmesinden edindiğimiz sonuçlara göre iktidarlar kurtarıcı olarak gelmiş, müstebit ilan edilerek gitmişlerdir (3). 27 Mayıs hareketi bunun en son bir delilidir. hukuk düzeninde, anayasa mekanizmasında iktidar değişimlerine normal süreklilik sağlayacak tedbirlerin alınması bugün için bir zarurettir.

16- Türkiye'nin ıslahat hareketlerinin gayesi, hürriyetçi bir hukuk nizamının kurulması ve bu çerçeve içinde modern bir toplum olma yoluna gidilmesidir. Gerek ihtisasa riayet eden bir iktidar, gerekse memleketin sosyal hayatına hâkim olacak mütehassıs personel, her iki halde de her iki azınlık, demokratik bir nizamın kurulması için yeter bir garanti sayılamaz. Sovyet Rusya'da, Hitler Almanyası'nda, daha önce Mussolini İtalyası'nda bu kadrolar, muazzam sanayi gelişmelerinin yapıcıları olmuşlardır. Fakat hürriyetçi bir rejimin kurucuları olmamışlardır. Türkiye'de Türk-Batı sentezini gerçekleştirmek bakımından iktidarların ve aydınların önemli role sahip oldukları muhakkaktır. Bu hakkı bir zümreye inhisar ettirmemek lazımdır. İktidar çevresi, muhalefet, aydınlar, umumî efkâra tesir eden kuvvetler, muayyen bir nispet dahilinde yüksek tahsil gençliği yol göstericilik yetkisine sahip sayılabilir. Fakat bunlar içinde en kuvvetlisi, bir asırlık siyasi tarih oluşlarımızın ispat ettikleri gibi, iktidar çevresidir. İktidar-ihtisas işbirliği demokrasi için kâfi bir sebep teşkil etmez, demokrasi ne ihtisasla, ne de sadece öğretim ve eğitimin yayılmasıyla gelebilir. Bunları

(3) Tarık Z. Tunaya: Türkiye'de Siyasi Partiler (zikredilmiştir), s. 749-758.

Levent Şahverdi Arşivi

müessir kılacak, hürriyet zevkini verecek bir hukuk nizamının faydası asla unutulmamalıdır. Bu durum hatırlandığı takdirde, Türk İnkılabı'nın demokrasiye yönelişinin basit bir taklit ameliyesinden çok farklı olduğu bir kere daha anlaşılır.

17- Sentezci görüş, mecburi bir kültür değişmesini kabul etmektedir. Batılı ve Doğulu unsurların transferi bir azınlığa havale edilmektedir. Şu halde sentezde bir iradilik unsuru mevcuttur. Bu görüş hukuk nizamına uygulanırsa orada da bir sentez olacaktır ve bu suretle bir resepsiyon ameliyesi ortaya çıkabilecektir. Kanun koyucunun da, sentezdeki rolü, muayyen bir nispet dahilinde topluma tesiri hesaba katılıyor demektir. Kaldı ki, kanun koyucu bu ameliyeyi yaparken Batılı unsurların ortaya çıkaracağı yeni hayat münasebetlerini de topluma mal edecektir. Bu takdirde hukuk nizamının gaîliği (geleceği koruyuculuğu) de göz önünde tutulursa, yeni prensip ve müesseselerin ithali lüzumu belirecektir. Yeter ki, bu faaliyet ilmi bir kontrole ve araştırmaya tabi tutulsun. Şu halde, iradelerimizin dışında, istesek de istemesek de değiştiremeyeceğimiz bazı unsurların da var olduğunu kabul ediyoruz demektir. Bu unsurlar Doğulu da (Türk-İslam), Batılı da olabilir. Sosyal tetkikçiler bu unsurların neler olduğunu araştırmakla ödevlidirler. Aksi takdirde siyasi tetkikçilerin yolları üzerinde gezinip, siyasi tarih incelemelerinden öteye gidemeyeceklerdir. Ve Tanzimatçı metodun bir adım ötesine dahi geçemeyeceklerdir.

18- Batılılaşma sentezi, Türklerin yapmaya davet edildikleri ilk sentez olmamak lazım gelir. Tarih devreleri arasında bağlantılar kurmak isteyenlerin, şimdiye kadar yapılmış sentezleri incelemeleri gerekirdi. Türklerin evvela Türk-İslam sonra da mirasçısı olduğumuz Türk-İslam-Osmanlı sentezlerini yapmış olmaları gerekir. Batı karşısına ikinci sentezden sonra çıkılmaktadır. Şu halde, biz İslamcılık ve Osmanlılık karşısın-

Levent Şahverdi Arşivi

da birçok unsurları atmışız, onlardan birçok şey de almışız. Kavimler ve medeniyetler kavşağında yaşamış ve yerleşmiş bir millet sıfatıyla, yeni bir sentez karşısında duyulan endişenin, ilmi karakterinden gayrısı sadece bir maziye sığınmayı ifade eder. Yerli, geri ve hissi bir görüş sayılabilir. Kaldı ki, bugün Üçüncü Selim'den beri saplanmış olduğumuz aşağılık duygusuna da sahip olmamamız gerekir.

19- Batı medeniyetinin bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiği de, bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Evvela Batı, Türklerin sosyal ve milli vasıflarını ortadan kaldıramaz. Fikirler, inançlar ve bunları sürekli kılan muesseseler, taş tahta üzerine yazılıp siliniveren şeyler değildir. Bunlar en radikal ihtilallere rağmen devam edebilmektedirler. Maziden kalan şeyler, aktüel bir değere sahip olarak yaşayabilmektedirler. Bunlar ne birden düzeltilebilir. Ne de birden bırakılabilir. Ancak muayyen bir süreklilik içinde değişmeleri mümkündür. Bir mesele daha var. Sadece tekniğin alınması Batı kafasına sahip olmaya kâfi gelmediğine göre, yaratıcı olabilmek için Batı medeniyetinin esas unsurlarını, prensiplerini, ilmi zihniyetini almak gerektiğine göre, batı topyekûn alınıyor değil midir? Batı medeniyetinin esas prensibi, en değişik ve politik doktrinlere dayanan rejimlerde bile aynı sonuçları vermektedir. Muhafaza edilen milli ve mahalli vasıflar muayyen değişmeleri önleyemedikleri için, Batı'nın esas unsurları bir toplumun hayat şekilleri üzerinde derin denilebilecek tesirlere sahiptirler. Şu halde meselenin konuş tarzı değiştirilmelidir. Esas olan Batı'yı kısmen almak değil, kendinden kısmen vermektir. Yalnız, insan iradelerinin bu değişmelere ne dereceye kadar hâkim olacaklarını kestirmek zordur. Bir medeniyetin esas prensibini almak onun ruhunu almaktır. Ruh ile bütünlük arasında her halde bir benzerlik vardır.

20 - Türk Devrimi denilen fikir ve hareketler bütününün,

Levent Şahverdi Arşivi

Batılılaşma yönünden rolünü ve hissesini tayin zamanı gelmiştir. Her şeyden önce, ilk yılların yıkıcı ve reaksiyon devresi unutulmamalıdır. Bu devrenin tansiyonu devrim hareketinin, her devrim hareketinin, tabii bir unsurudur. Aslolan nereye kadar gidileceğinin, nerede durulacağının tayinidir. Bu da büyük bir zorluktur, hem de bir zaman meselesidir. Türk İnkılabı Osmanlı İmparatorluğu'nun çekingen, kararsız, verimsiz hareket ve metotlarına karşı bir isyandı. Fevkalade canlı ve heyecanlı bir devre olan İkinci Meşrutiyet dahi, unutulmanın, unutturmanın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hatalarına düşmemek cehdinin kurbanı olmuştur.

21 - Devrimlerin, çoğu zaman kendilerine zarar veren bir özelliği vardır. Bilhassa Fransız İhtilalinde görüldüğü gibi devrimler, bir çeşit klasik zihniyete vücut vermektedirler. Kutsal ilan edilen bir prensip koymakta, bundan akli sonuçlar çıkarmaya savaşmaktadırlar. Devrim hareketlerinin bütün fikir, sanat hayatı bu akıl ameliyesinin istilasına uğramaktadır. Eskinin hareketsizliğine, donukluğuna karşı bir ayaklanma olan devrim, zamanla kendi ideolojisinin fildişi kulesine kapanmakta, sosyal hayatın akışını takip edememektedir. Türk İnkilabı'nın "milli hâkimiyet, muasır medeniyet seviyesine yükselme" prensiplerinden bu tarz sonuçlar çıkarılmıştır. Saltanatın ilgası kararı milli hâkimiyet prensibinin tabii bir sonucu olarak kabul edilmiştir. Şapka Kanunu, Türk Harfleri Kanunu, Tevhidi Tedrisat Kanunu ve benzerleri bu tarz bir ameliyeye dayandırılmıştır. Bu proje genişletildiği takdirde, bir devrim dogmatizminin doğması, devrim prensiplerinin dondurulması, muhafazakâr bir davranışın toplumun sevk ve idaresine hâkim olması mümkündür. neticede, realiteden ayrılmış, akli, mücerret esaslara dayanan müesseselerin kurulması beklenebilir. Bu bir mahzurdur. Şu halde, zamanın akışını hesaplaya-

Levent Şahverdi Arşivi

rak, yeni şartlar ve icaplar yönünden, inkılap prensiplerinin yorumlanması, tamamlanması gerekir. Bugün 1920'nin 40 yıl uzağındayız. Batı anlamında bir medeni toplumun ne gibi vasıflara sahip olması gerekiyorsa, Türk Devrimi'nin ideolojisi bunların kabulüne müsaittir. Türk Devrimi'nin prensiplerini, laik, demokratik ve sosyal bir toplum ve devlet olmaya gidiş olarak yorumlamak, onun mahiyetine uygundur.

22 - Türk Devrimi'nin, dikkate değer özelliklerinden birisi, hareket noktasının kollektif (maşeri) ve milli olmasıdır. Türk Devrimi, Türklerin millet olma, milli şahsiyetlerini ve bağımsızlıklarını tanıtma, imparatorluk içinde saplandıkları aşağılık duygusundan kurtulma çabalarının mahsulüdür. Bu hareket yapılırken, "fert susmuş, millet konuşmuştur". Milli hâkimiyet prensiplerinin safha safha gerçekleştirilmesi (Müdafaai Hukuk - TBMM Hükümeti - 1921 Anayasası - Saltanatın ilgası - Cumhuriyetin ilanı - Hilafetin ilgası - laiklik esasının yerleştirilmesi) sonucu olarak milli birlik kurulmuş, şahsi (ve sultani) iktidar millileştirilmiş, toplum dışından doğma hüviyetini kaybetmiştir. Bu oluşlar, ferdi planda değil, milli planda cereyan etmiştir. Böylece, fert olarak Türk'ün yaşayabileceği ve gelişeceği çevre (bağımsız bir ülke) hazırlamak yoluna gidilmiştir. Ferdi planda, "insan unsur" ile meşgul olma, demokratik bakımdan ancak bugün ön plandadır. Ve bugünün sosyal ve siyasi programı olmak lazım gelir. Bu programı gerçekleştirmek, Batılılaşma meselesinin bir veçhesi olarak, devrimi devam ettiren neslin ödevi olacaktır. Ferdin eğitimi, ilmi zihniyetle techizi, onu sosyal bir güven içinde hürriyetin zevkine varmış, hürriyeti bırakmayacak ve geliştirecek bir seviyeye yükseltmek, milli birliği parçalayıcı tehlikelerden kurtarmak devri başlamıştır. Batılılaşma davası, geleceğe ait meseleleriyle, bugün böyle bir açıdan görülmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

23 - Türk Devrimi'yle, gerçekleştirilmiş olan yeniliklerin, Türklerin bir buçuk yüzyıllık arayışlarıyla bağlantısı inkâr edilemez. Bu etüt bu bağlantıyı tespit gayesini gütmüştür. Yalnız, bugün Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nda özlenilen hareketleri devam ettirmekle ödevli değildir. Fert ve millet olarak uzun gelişmemizi sürdürürken, yeni bir devlet ve toplum olmanın gerektirdiği şartları yerine getirmeye mecburuz. Bu bakımdan, Türk devrimcilerine, Tanzimat ricaline tevcih edilmiş olan tenkitleri yapamayız. Devrimleri, 1959'un şartlarına göre tenkide kalkışırsak, Koca Reşit Paşa'nın 1839'da okuduğu fermanla niçin tek dereceli seçimi de ilan etmediğini soruşturabiliriz. 1920'de, hatta 1926'da hangi incelemeler hangi vasıtalarla yapılabilirdi? Devrimciler, modern bir görüşü yaşatma imkânlarıyla teçhiz etmek istedikleri bir muhiti hazırlamakta zaaf göstermişlerse, ancak bu bakımdan en ağır tenkitlere hedef olmalıdırlar, sorumlu tutulmalıdırlar. Tarihte devrimler, ihtilaller var mıdır, yok mudur? Bu hareketler sakin, durulmuş bir rejimden beklenen her şeyi başarmışlar mıdır? Başarabilirler mi?

24 - Türkiye'nin çağdaş bir toplum ve devlet kurma yolundaki çalışmalarının mihveri Batılılaşma olayıdır. Batılılaşma bir sentezden başka bir şey olamaz. Türk Devrimi ve sentez imkânını reddetmemiştir. Batı-Doğu arasında, ideolojik bağımsızlıklarıyla bir devletin kuruluşunu mümkün kılanlar, böyle bir sentezi reddedemezdiler. Yalnız, bugün bu sentezin yapıldığı sosyal alanda her şeyin güllük gülüstanlık olduğunu söylemek ilmi gerçeklere aykırı gitmek olur. Yapılanların yanlışlarını bulmak, ilmi dinlememiş olduklarını söylemek mümkündür ve kolaydır da... Zira hiçbir devrimci ilah değildir. Devrimin başlangıç devresinde, toplum meselelerine ilmi bir hüviyet vermek isteyenler, ecnebi mütehassıs çağırmaktan, Avru-

Levent Şahverdi Arşivi

pa'ya talebe göndermekten başka ne yapabilirlerdi? Fakat bugün, bilginlerimizin, yazarlarımızın, fikir çevrelerimizin vardıkları merhalelere bakalım. Mesela, sentez fikrini savunanlar, hâlâ onun unsurlarını, gerçekleşme metodunu tayin etmiş sayılamazlar. Böyle bir çalışma, mücerret fikirlerin, kısmi çalışmaların mahsulü olamaz. Sentezin Batılı unsurlarını tayinde bu kadar mahir olan bizler, milli ve mahalli cephelerini de aynı bilgiyle, aynı anlayışla incelemek mecburiyetindeyiz. Bu çalışmayı yapmadan, Batılılaşmanın neresinde olduğumuzu sormaya hak kazanamayız. Biz o cevabı buluncaya kadar, toplum yerinde mi saymalıdır? Hayatın akışı durmalı mıdır? Siyasi gelişmelerde vazifesini yapmayan vatandaşın, her şeyi devletten beklediği için, başarısızlıklardan baştakileri sorumlu tutması gibi, bu memleketin aydınları Batılılaşamadığımız için de siyasetçileri mi, yoksa kendilerini mi itham edeceklerdir?

25 - Sosyal dertlerimizin büyük bir kısmı içinde bulunduğumuz intikal devresinin özelliklerinden, yani sarsıntılarından gelmektedir. Bir buçuk yüzyıldır mecburi bir kültür değişmesine tabi tutulan toplumumuzun hâlâ "oturmamış" tarafları vardır. Devremizin talihsizliği, İkinci Meşrutiyet gibi, daha iyi bir Türkiye'ye götürücü bir geçit olmasından gelmektedir. Her hazırlık, her intikal devresi gibi, eserini verecek, onu kendisi göremeyecektir. Her zamandan fazla bugün, İmparatorluğun erişemediği serbest bir ülke şartları içinde, aydın bir çevrenin yöneltici gayretlerine ihtiyaç duyulacaktır. İhtisas ve tekniğin bu derece ilerlediği bir çağda demokrasi, her zamandan fazla, bir aydınlar rejimi olmuştur. Batılılaşmak Türkiye için bir yaşama prensibidir. Batılı prensip ve müesseselerin, rasyonel bir şekilde alınışı Türkiye'yi Türklerin vatanı olmaktan çıkarmayacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

III - Dünya olaylarının ışığında

1 - Türkiye'nin Batılı bir toplum ve devlet olma yolundaki hamleleri yalnız bu memleket için değil, bizatihi Batı için, az gelişmiş, iktisaden geri kalmış, milli devrim hareketlerine girişmiş (ya da girişecek) devletler, milletler ve kitleler bakımından hayati değere sahiptir. Türk tecrübesine liderlik ve önderlik vasıfları bu durumu dolayısıyla tanınabilir. İnkılap yapan veya yapmak isteyen milletler araştırıcı, daha doğrusu araştırmaya mecbur milletlerdir. Onlar Batı'dan da, Doğu'dan da neler alınabileceğini düşünmektedirler. 1920'de Türkler Doğu ile Batı arasında nasıl bir hareket hattı takip ettilerse, Asya milletleri, daha sonra Afrikalılar anahat bakımından aynı davranışa sahip olacaklardır. Olmaktadırlar (4).

2 - Batı'nın "gelişmemiş", "iktisaden geri kalmış" olarak sınıflandırdığı memleketler, muayyen bir baskı sisteminden kurtuluşu bir ihtilal ile gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar. İhtilallerin hemen hepsi askeri mahiyettedir. Yeni liderler Batı ile Doğu arasında karar vermek durumundadırlar. Batı'dan ne alınabilir? Sovyet bloku neler vermek isteğindedir? Bu sorular ihtilalin son bulmasından önce sorulabilmektedir. Batı kendilerine düşman olarak görünmektedir. Batı kendilerine karşı programsızdır. Batı kendilerini medeni görmemektedir. Buna karşılık, Sovyet Rusya milliyetçi hareketlerin destekleyicisi olarak bu kitlelere 1918'den beri hazırlamakta ol-

---

(4) - Irak'taki ihtilalin ilk günlerinde General Kasım iki blok arasındaki durumunu şöyle ifade etmiştir. "Irak ne Batılıların ne de Sovyetler'in peyki olmak arzusundadır." (Vatan 28 Temmuz 1958, s. 5). Camiyülezher rektörü "dinsizlik ve yıkıcı fikir kaynağı" komünizme cihad ilan ettiğini bildirmiştir. Bir Irak gazetesi de Nâsır'ı Doğu'ya karşı aldığı bu cephe üzerine "Amerikan kapitalizminin uşağı olarak tarif etmiştir. (Le Monde, 27 Mart 1959).

Levent Şahverdi Arşivi

duğu planı, zamanın değişikliklerine göre ayarlayarak, tatbike devam etmektedir. Bu memleketlerin sosyal yapılarına giydirilmek üzere hazır ve yeknesak ideolojik elbise teklif etmektedir (5). Kalkınmak isteyen, milli kurtuluş hareketlerine girişen kitleler bu iki ateş arasında kalmaktadırlar. 1920 yılında değiliz, zamanın şartları mücadele şekillerini muhakkak ki, değiştirecektir. Fakat ana fikir aynı kalacaktır. Batı, Sovyet blokunun ihtilalcilere derhal elini uzatmasından sonra harekete geçmekte, iktisadi yardım teklifinde bulunmaktadır. Bütün mesele, Doğu'nun planlı hareketine karşılık, Batı'nın plansızlığı, aktif bir politikaya sahip olmayışı veya Batılı devletlerin görüşlerindeki ayrılıklardır.

3- Batı'nın medeniyeti icabı rasyonel bir görüşü olmalıdır. Doğu memleketleri (Afrikalılar da aynı durumdadır) Batı'ya iki değişik açıdan bakmaktadırlar. Aydınlara göre, Batı, memleketlerinin bağımsızlığına düşman da olsa, üstün bir medeniyetin sahibidir. Ona karşı savaşılsa bile, icabında taklit edilmesi gerekir. Halk kitlesine göre, Batı -bilhassa Müslüman memleketlerde- kâfirdir sömürgecidir, "emperyalisttir", yani düşmandır. Batı'ya karşı savaştıktan ve savaşı kazandıktan sonra, halk kitlesini Batılılaşmaya davet etmek çelişikliğe düşmektir.

Zorluk da zaten burada başlamakta, aydınların ağır ödevi bu safhada ortaya çıkmaktadır. Türkler göstermiştir ki, bir devrim sırf yabancı boyunduruğundan kurtulmak için yapılmaz. İstiklal Savaşı bitmeden, ilerde takip edilecek sosyal, siyasi, iktisadi politikanın ana hatlarını çizmek milli bir zarurettir.

4- Bu milletler niçin kurtuluş hareketine geçerler."

Muayyen bir sosyal seviyeye, iktisadi refaha ve siyasi em-

(5) - Clovis Maksoud: The Future of Arab Politics (The Listener, September 1, 1955, s. 321).

Levent Şahverdi Arşivi

niyete ulaşmak için, "muayyen" olan seviye genel olarak, Batı seviyesidir. Bu milletlerde Batı dünyasında, "common man"in son yüzyıllarda, istihsal ve sosyal organizasyon metotlarındaki inkılaplar sonucu, elde ettiği imkânlara kavuşmak istemektedirler. Hürriyet içinde haysiyetlerinin ve şahsiyetlerinin korunmasını ve geliştirilmesini isterler. Batılılaşmak budur. Bütün bu çaba, gittikçe küçülen bir dünyada, medeni âlemin geri kalmış ülkeler üzerindeki tesirinden, vesayet altından kurtulmak isteyen insanların kendilerini idare etmek gayretinden başka birşey değildir (6).

5- Kıtalara yayılmış olan bu kitleler, kollektif varlıklarını duydukları gün böyle bir değişme hareketine geçmektedirler. İstedikleri, evvela kendilerine artık yakıştıramadıkları bir rejimden kurtulmak, dar gelen elbiselerini değiştirmektir. Bu "İstiklal Savaşı"dır. Savaşın bitiminden itibaren realist, rasyonel bir sosyal planın uygulanabilmesini sağlayabilirlerse, doğum buhranlarına rağmen gelişmelerine devam edebilirler.

6- Sosyal ilimlerin, müspet ilimler gibi tecrübileştiği, siyasi olayların laboratuvar tahliline tabi tutulduğu Batı'da, bir mesele görmemezlikten gelinmektedir: Milliyetçilik hareketleri ve sonuçları. Bu cereyanların, bilhassa sosyalizm karşısında zayıfladıkları ileri sürülmüştür. Türk hareketi, XIX. yüzyılı kaplamış olan milli ihtilallerin son halkası olarak tavsif edilmiştir. 1920'den bugüne kadar milli hareketlerin hâlâ birçok ihtilali beslediği görülmüştür. Görülmektedir ve görüleceğe de benzemektedir. Milli ihtilaller ergeç muvaffak olmaktadırlar.

---

(6) Eugene Staley: The Future of Underdeveloped Countries: (zikredilmiştir, s. 1, 5). Ayrıca, General Kasım'ın 25 Temmuz 1958 tarihli beyanatında şu cümleler vardır: "Bizim yaptığımız ihtilal hiçbir memlekete karşı tevcih edilmiş değildir. Biz, sadece Irak'ın zenginliklerini sömüren, mütefessih bir zümreye karşı ayaklandık ve onu devirdik." (Vatan. 26 Temmuz 1958. s. 5).

Levent Şahverdi Arşivi

Öyleyse, henüz gelişmemiş memleketlerde bu cereyanların ve doğuracakları sonuçların hesaba katılması gerekir.

7- İhtilalci kuvvetleri küçümsememek, istiklal hakkının tabiiliğini kabul etmek lazımdır. Gelecekte ortaya çıkabilecek hareketleri bugünden hesaplamak lazımdır. Batı medeniyetinin devamı bu realist planlamalara bağlıdır. Bu satırların, yazıldığı tarihte, Asya ve Afrika olaylarına bakalım. Milli şahsiyetlerinin seslerini duyurmak isteyen liderlerin ihtarlarıyla karşılaşacağız. Asya, çeşitli milliyetçilik cereyanlarını, istiklal isteklerini, ihtilal tohumlarını barındırmaktadır. Irak ihtilalinin ilk günlerinde Asya milliyetçiliğinin Batı tarafından tanınması istenmiştir (7). Arap milliyetçiliği hızla gelişirken, Uzakdoğu'dan aynı tonda bir ses işitilmiştir. Endonezya Başkanı Sokarno, siyasi bir demece bütün bir doktrini sığdırmıştır. "Asya milliyetçiliği antikomünizm ile komünizm arasında üçüncü bir kuvvettir" (8). Demeç istiklal olayının ne kadar sarî, tabii ve önüne geçilmez olduğunu belirtmek bakımından önemlidir. Doğu uyanmıştır. Afrika da uyanmıştır. Mısır, Sudan, Tunus, Cezayir olaylarını takiben Belçika Kongosu'ndaki ayaklanmalar henüz bastırılmadan, Doğu Afrika'da cereyan eden olaylar birbirine bağlanacak mahiyettedir. Nyassaland ve İtalyan Somalisi ve Kongo'daki hareketler, yer yer milli hürriyetlerin yani istiklallerin istendiğini göstermektedir. Dr. Banda kendi memleketi halkının "hayvanlar gibi sürülmesini istememektedir." Tavsiyesi şudur: "Hapishaneleri doldurunuz, oraya hürriyet diye bağırarak giriniz ki, bağımsızlığa kavuşasınız." Kongolu lider Lumumba da, Afrika milliyetçiliğinden bahset-

(7) Birleşmiş Milletler delegesi Hâşim Çevad'ın beyanatından: "Herhangi bir anlaşma ile, Ortadoğu'da doğmaya başlayan milliyetçilik düşüncesini tanımak, kabul etmek lazımdır." (Vatan, 20 Temmuz 1958, s. 5).

(8) Konuşmanın tam metni için bk. President Sokarno On Nationalism (The Times, August 18, 1958, s. 8).

Levent Şahverdi Arşivi

miştir (9). Günümüzün en önemli milletlerarası olayı da bu suretle ortaya çıkmıştır. Yer yer istiklal istekleri ve istiklal savaşlarına hazırlık, hatta, istiklali de aşan ırk birliğine doğru gidiş. Bir müşahit, Orta ve Güney Amerika devletlerinin diktatörlerle savaşında da aynı belirtileri görmüştür (10). Artık kaideleşmiş olan gerçek şudur: İstiklalini isteyen bir millet onu ne yapıp yapıp alır.

8- Şu halde, 1920'de Türklere karşı yapılan hatayı tekrarlamamak, bu seslere kulak vermek lazımdır. milli kurtuluş hareketlerinin sonu gelmiş bir dünyada yaşamıyoruz. Batı medeniyeti bu kıtalara son ileriliklerini, en yeni vasıtalarını getirerek bunları insanların ve toplumların kalkınmasına uygulamalıdır.

9- Batı medeniyetinin benimsenmesi, onun ancak "müşterek bir mülk" sayılmasıyla mümkündür. Bu alanda atılacak ilk adım Batılılara düşer. Mesela, her şeyden evvel Batı-Doğu münasebetlerinin hâlâ bir üst-alt, efendi-köle, tahakküm veya emperyalizm münasebetleri olmaktan çıkarılması lazımdır. Ayrıca, Batı medeniyetinin, bilhassa Müslüman kitleler karşısında sırf Hıristiyanlık eseri olarak tanıtılmaması gerekir.

10- Kalkınan, Batılı esasları iktibas ederek geniş değişme hareketlerine girişmiş olan memleketler, Batı medeniyetine kendi yardımlarını getirebilirler. Mesela: Türkiye tek partiden çok partiye geçmekle milli kurtuluş hareketinin 30. yılında, dünya tarihine ilk kayda değer örneği vermiştir. Batı siyasi

---

(9) Dr. Yılmaz Altuğ: Nyassaland'daki İsyan (Vatan, 8 Mart 1959, s. 2) - Thomas Hodgkin: Trouble in the Belgian Con go (The Listener, January 15, 1959, s. 92-95) - André Blanchet: Siyah Afrika (Dr. Yaşar Gürbüz'ün tercümesi, Vatan, 25 Kasım 1959) - Lumumba'nın demeci için 3 Ekim 1960 tarihli gazetelere bakılabilir.

(10) J. Halcro Ferguson: The Revolution in Cuba (The Listener, January 8, 1959, s. 53).

Levent Şahverdi Arşivi

müesseseleri iktibasları ve tatbikleri bakımından kalkınan toplumlar içinde, faydalı denemelerin yapılmasına ve bu müesseselerin değerlendirilmesine imkân verebilirler. Batılı devletler iktisadi refahlarının gelişmesinde, gerilikle vasıflandırdıkları memleket halkının hissesi bulunduğunu herhalde unutmamalıdırlar. Bir Türk şairi, bu durumu Türk tecrübesinin yetiştirdiği neslin temsilcisi olarak konu edinmiştir (11).

"Mumyalarınız müzelerinizde
Topraklarımız üstünüzde ipek ipek
Sonra büyük açlıklar, sonsuz tutsaklıklar
Yüzyıllardan beri
Sömürgelerdeki anılarınız."

11- İstiklalini gerçekleştirmek isteyen millet hakkında Batı telakkileri, tarihin seyrini değiştirememiştir. "Kolonyalist devletin idaresinden çıktıktan sonra sanki kendi kendini idare kabiliyetine sahip olabilecek midir?" Bu yersiz bir sorudur. Doğulu milletlerin henüz demokrasiye hak kazanmadıklarını iddia etmek gibi bir tez de istiklal hareketlerini durduramayacaktır. Uzun devreler boyunca bir kitleyi idare ettikten sonra, onun kendini idare edemeyecek bir durumda bulunduğu iddiası, "medeniyet taşıyıcısı", "koruyucu devlet" olarak kendi kendisiyle tezada düşmektir ve bir mazeret teşkil etmez. Hatırı sayılır bir zaman boyunca idare edilmiş bir memlekete bu kabiliyeti kısmen de olsa verememiş olmak, gerekli müesseseleri kuramamış bulunmak, ancak bu kitleleri pasif birer meta saymanın sonuçları olarak kabul edilebilirse de Batı medeniyetinin vasıflarından addolunamaz. Milletlerarası hayatın bu derece sıklaştığı bir devrede, Batı geri kalmış memleketlere mütehassıs eleman ve teknik vasıta yardımında bulunmayı bir me-

(11) Fazıl Hüsnü Dağlarca: Batı Acısı (İstanbul, 1958).

Levent Şahverdi Arşivi

deniyet ödevi saymalıdır. Müstemlekecilik edilen yerden demokrasi biçilmesine imkân yoktur. Orada ancak ihtilalle karşılaşılır.

12- Batı'nın Doğu memleketleriyle teması, iktisadî yardımlarla çözülebilir mi? İktisadî yardımın lüzumu asla inkâr edilemez. Fakat kâfi değildir. "İktisadi gelişme ile siyasi kazançlar arasında, basit münasebetler yoktur" (12). İktisadi gelişme bir milleti "iyi" yapmaz. İktisadi gelişme mutlak suretle demokrasiyi getirmez. İktisadi yardımlar bazı memleketlerden otoritarizmi kovmak bir yana, şiddetli diktatörlüklerin kurulmasına yol açmışlardır. Batı medeniyetinin temsilcileri, bu medeniyetin getiricileri olmalıdırlar. Buzdolabı satıcıları değil. Batılılar "Bir Doğu pazarını dolaşan zengin turistler" durumunda "çirkin Amerikalı" tutumunda olmamalıdırlar (13).

Batı medeniyeti kendi dayandığı insan unsurunun geri kalmış memleketlerde bol bol mevcut olduğunu unutmamalıdır. Medeniyet bu insanların kafa ve gönüllerinde yer etmelidir. Geri kalmış memleketlerin insanları, Batı tekniğinin basit müşterileri sayılmamalıdır. Batılılar, geniş bir eğitim programı gereğince Asyalıları, renkli insanları Batı kafasına sahip kılacak manevi yardımı bir medenilik vazifesi saymalıdırlar. Akis başyazarının dediği gibi "Ortadoğu'da sadece petrol ve kum yok, insanlar da var..." (14).

13- Batı siyasi müesseselerinin iktibası bizzat Batı'nın noksanlarını da ortaya çıkarmıştır. Siyasi prensip ve müesse-

---

(12) Eugene Staley: Zikredilen eseri, s. 1.

(13) J. C. Hurewitz: Our Mistakes in the Middle East (The Atlantic Monthly, December 1956, ayrı bası) - W. J. Lederer ve Eugene Burdick: The Ugly American (New York 1958).

(14) Metin Toker: Hatalar Zincirinin yeni halkası, (Akis, No: 214, 19 Temmuz 1958, s. 5).

Levent Şahverdi Arşivi

selerinin büyük bir kısmı hâlâ XVIII. yüzyıl kalıplarını muhafaza etmektedirler. Fakat özleri tamamen değişmiştir. Birçok muvazenesizlikler bu yüzden ortaya çıkmaktadır. Mesela, siyasi partilerin bugünkü tesirleriyle mütenasip bir statü henüz mevcut değildir. Batı müesseselerindeki noksan ve nispetsizlikler ancak kuvvetli, iktidar karşısında kendisini aşağıdan yukarı bir şekilde hisettiren umumi efkâr ve açıklanma vasatlarıyla telafi edilebilir. Demokratik hayat ve teamüllerin henüz teessüs etmemiş olduğu memleketlerde, bu eksiklikler tamamlanamamaktadır. Böylece müesseseler kendilerinden beklenen, varlık sebeplerini teşkil eden gayenin tamamen aksi bir fonksiyona sahip olmaktadırlar. Şahsi, diktatoryal rejimleri gizleyen birer paravan haline gelmektedirler. Seçimler bu fasit gayenin gerçekleşmesi uğrunda birer vasıta olmaktadır. Şu halde bizzat Batı, siyaset prensiplerini ve müesseselerini yeni şartlara göre ayarlamaya mecburdur. Profesör Loewenstein'in deyimiyle, Batı dünyası yeni bir Montesquieu'ye muhtaçtır (15).

14- Geri kalmış veya az gelişmiş memleketlerin Batı medeniyetlerine olan ihtiyaçlarına karşılık, Batı devletlerinin kendi medeniyetlerini yaymaya ihtiyaçları yok mudur? Bir kere daha belirtilmelidir ki Batı medeniyetini benimsemek kalkınma çağındaki memleketler için bir yaşama prensibidir. Benimseyişteki başarı alıcı memleketlerin sentez kabiliyetlerine bağlıdır. Fakat Batılı olmayan milletlerin, Batı medeniyetlerini kabul edip etmemeleri, Batı için hayatidir. E. Staley'in dediği gibi Batı medeniyetinin değerleri yayılmazsa, umumileşmezse, bu medeniyet "totaliter bir dünya ortasında bir ada halinde"

(15) Karl Loewenstein: Réflexions sur la Valeur des Costitutions dans une époque révolutionnaire (Revue Française de Science Politique, Vol II, No: 2, Nisan- Haziran 1952. s. 334.)

Levent Şahverdi Arşivi

kalacaktır. Bu medeniyet bizzat Batı milletleri tarafından dahi kaybedilecektir (16). Batı karşısında, bütün gayretlerini gelişmemiş memleketler üzerinde toplamış olan değişik bir nizam var. Batılı olmayan memleketler, bu iki medeniyet değerleri arasında tercih yapmak zorundadırlar. Bu tercih "dünyada hangi yaşayış şeklinin" hâkim olacağını, daha doğrusu dünya medeniyetinin gidişini tayin edecektir. Batı medeniyetinin temsilcileri olan devletler, medeniyetlerini dar görüşlerin, yüzyıllık kinlerin tekelinden kurtarmak ödevindedirler. Türkiye bu dar görüşlerle savaşmıştır. En büyük düşmanı ordular değil, intikam hissiyle konuşan dar görüşlü siyaset adamlarıydı. Atatürk bunlara en haklı ve heyecanlı cevabı veren devrim lideri olmuştur.

Türkiye'nin gelişmeleri, geniş bir sathı ilgilendirmektedir. Batılılaşma, dün Türkler için nasıl hayati bir mesele olmuşsa bugün de aynı mahiyetini ve değerini muhafaza etmektedir. İki yüzyıllık bir hürriyetçi mücadele ve arayış devresi ancak milli ve laik bir devletin kurulmasıyla XX. yüzyılın şartlarına uygun bir platforma varmıştır. Türkiye için Batılılaşmak gerçek manasıyla Türk ve Batılı unsurların kaynaşımından vücut bulacak bir sentezdir. Türkler halen hukuki, siyasi, ekonomik, sosyal hayatlarında bu sentezi gerçekleştirmenin çetin oluşları içindedirler. Türkiye böyle bir sentezin ilk gerçekleştiricisi olma yolundadır. Türk tecrübesi bu bakımdan ışıklı ve önemlidir.

(16) Eugene Staley: Aynı eser, s. 3

Levent Şahverdi Arşivi

BİBLİYOGRAFYA

ABDULLAH İBRAHİM ÖZTÜRK: İmam Hatip Okulu ve yüksek tahsil (Hür adam, No: 290 Ocak 1958).

ABDURRAHMAN ADİL: Osmanlılarda ilk Parlamento (Hadisatı Hukukiyye ve tarihiyye C. 12).

ABDURRAHMAN ŞEREF: Tarih Musahabeleri (İstanbul 1340)

ABDURRAHMAN ŞEREF LÂÇ: İlahi hikmet yönünden kaza Büyük Doğu, No: 1-6 Mart 1959)

ADNAN ADIVAR: Yeni Ufukların "Batı mı, Doğu mu?" anketine cevabı, (No: 7, 23 Nisan 1954)

AGÂH SIRRI LEVEND: Edebiyatta irtica olur mu? (Türk Düşüncesi No: 6)

AHMET BEDEVİ KURAN: Osmanli İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri. (İstanbul 1960).

A. H. AKSEKİ: İslamın mümtaz ve üstün vasıfları (Sebilürreşat, No: 51 1950)

AHMET HAMDİ TANPINAR: XIX asır Türk Edebiyatı tarihi, C. I (İstanbul 1956)

AHMET REFİK: Kabakçı Mustafa, (İstanbul 1331)

AKÇORAOĞLU YUSUF: Üç tarzı siyaset (İstanbul 1327)

A. KORKUT: Kutsal Batı (Pazar Postası, sayı 12, 21 Mart 1958)

Levent Şahverdi Arşivi

ALİ FUAT BAŞGİL: Esas Teşkilat Hukuku Dersleri (İstanbul 1948)

ALİ FUAT BAŞGİL: Gayri Meşru Birleşmeler Meselesi (İş, No: 30-31, 1942)

ALİ FUAT BAŞGİL: İrtica Yaygarası (Savaş, 16.3. 1951)

ALİ FUAT BAŞGİL: Din ve Laiklik (İstanbul 1955)

ALİ FUAT BAŞGİL: Bizde Din ve Vicdan Hürriyeti bahsinde düşülen hatanın sebebi (Yeni Sabah, 6 Temmuz 1960)

ALİ FUAT BAŞGİL: Türkiye'de din ve vicdan hürriyeti ve laiklik prensibi (Yeni Sabah, 4 Temmuz 1960)

ALİ FUAT BAŞGİL: Eski anayasanın temel prensipleri (Yeni Sabah, 27 Haziran 1960)

ALİ FUAT BAŞGİL: Yeni anayasa yapılırken din ve vicdan hürriyeti (Yeni Sabah, 29 Haziran 1960)

ALİ SAİD YÜKSEL: Tercüme Kanunlar (Türk Düşüncesi, C. 8, No: 12, 15 Kasım 1957)

ALİ SEYDİ: Alemdar Mustafa Paşa (İstanbul 1329)

ARİF ERİM: Tek taraflı Garpçılık ve mazi düşmanlığı boğucu bir gerilik unsurudur. (Türk Düşüncesi, No: 10)

ARNOLD TOYNBEE: A study of History (D. C. Somervel tarafından I-VI. ciltlerin kısaltılması,1949)

ANDRE BLANCHET: Siyah Afrika, (Dr. Yaşar Gürbüz'ün tercümesi, Vatan 26 Kasım 1959)

ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri, 1919-1938 (İstanbul 1945)

AYDIN YALÇIN: Türkiye'de Demokrasi (Forum, No: 35 1 Eylül 1935)

Aydınların sorumluluğu (Forum, No: 37 - 1 Ekim 1955)

Aydınlıktan kaçma politikası (Forum, No: 44 - 15 Temmuz 1956)

Levent Şahverdi Arşivi

Ayni Ali Efendi Risalesi (Kavanini Der Hülasai Mezamini Defteri Divan İstanbul, 1280)

AYŞE NUR: Yeni ufukların "Batı mı Doğu mu?" anketine verdiği cevap (Yeni Ufuklar, No: 7, 23 Nisan 1954)

BAHRİ SAVCI: Laik Düşünce ve hareketin gerilemesindeki tehlike (Ankara, 1958)

BAKKALZADE SARI MEHMET PAŞA: Nasai hül Vüzera vel Ümera (Walter Livingston Wright baskısı: Ottoman Statecraft, Princeton 1953)

BAKİ VANDEMİR: Atatürk'e ait yeni bir hatıra (Cumhuriyet, 31 Temmuz 1952)

Bediüzzaman Hz. Saidi Nursi nihayet konuştu (Hür Adam, No: 344 - 20 Şubat 1959)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ NURSİ: Hutbei Şamiye (Antalya 1957)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ NURSİ: Dördüncü Lem'a, kadınlar rehberi (İstanbul 1958)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ NURSİ: Gençlik rehberi (İstanbul, 1951)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ NURSİ: Meclisi Mebusan'a hitaben yazılmış hutbe (Hür Adam, No: 320 - 12 Eylül 1958)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ NURSİ: Reisicumhura ve Başvekile yazılmış istida (Hür Adam, No: 333 - 26 Aralık 1958)

BEHİCE BORAN: Sosyoloji bakımından hümanizma (Yücel, No: 66, 1940)

BEKİR BERK: Nurculuk bir irtica hareketi midir? (Türk Düşüncesi, No: 5, 1 Mayıs 1959)

BEKİR BERK'in Müdafaası (Hür Adam, No: 311)

BEKİR BERK: Millete mal olmayan bir inkılap (Türk Düşüncesi No: 6 - 7 Temmuz 1959)

BERNARD LEWIS: The Ottoman Empire and Islam (the Listener, 2 Ekim 1952)

Levent Şahverdi Arşivi

BERNARD LEWIS: Turkey: Westernization (Unity and Varity in Müslim civilization, Chicago 1955)

BERNARD LEWIS: Recent developments in Turkey (International Affairs, Vol. XXVII, No: 3, 1951)

BERTRAND RUSSEL: Marxism and Russia (the Observer 8 Mayıs 1955)

Biz ne istiyoruz (Forum, No: 60 - 15 Eylül 1956)

BÜLENT DÂVER: Laiklik (Ankara 1950)

CAHİT OKURER: Eğitim ve öğretim prensipleri (Hareket, No: 12, Nisan 1947)

CAHİT OKURER: Züppe tipleri (Hareket, No: 14, Haziran 1947)

CAHİT TANYOL: Batı Doğu Dramı (Varlık No: 396, Temmuz 1953)

CHARLES WARREN HOSTLER: Turkism and Soviets (New York, 1957)

CHARLES ISSAWI: Economic and Social Foundations of Democacy in the Middle East (International Affairs Vol. 32, No: 1 Ocak 1956)

CAVİT BOYSUN: Mustafa Reşit Paşa'nın Paris ve Londra sefaretleri esnasındaki siyasi yazıları (Tarih Vesikaları, C. I, No: 6, C. III, No: 13)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL: Ziya Gökalp hakkında bir Bibliyografya Denemesi (İstanbul1949)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL: Prens Sabahattin (İstanbul 1959)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL: Sabahattin Bey'i anarken (Yücel, No: 8 1950)

CELALETTİN EZİNE: Bir önsöz (Hamle, No: 1, Ağustos 1940)

CELALETTİN EZİNE: Türk Hümanizmasının izahı (Hamle, No: 1)

Levent Şahverdi Arşivi

CEMİL SAİT BARLAS: CHP Meclis grubunun parti disiplini (Pazar Postası, sayı 8, 23 Şubat 1958)

CEYHUN ATUF KANSU: Avrupa Uygarlığı ve gelenekler (Varlık, No: 410, 1 Eylül 1954)

CEYHUN ATUF KANSU: Atatürk ve Demokrasi (Varlık No: 400. 1 Haziran 1955).

C. F. STRONG: Modern Political Constitutions (London 1952)

CLOVİS MAKSOUD: The Future of Arab Politics (the Listener, September, 1, 1955)

C. R. ATİLHAN: Sömürgeci Garp (Hür Adam, No: 290-31 Ocak, 1958)

C. R. ATİLHAN: Bütün münevverleri irticayla mücadeleye davet ediyoruz, (Hür Adam, No: 290, 31 Ocak 1958)

C. R. ATİLHAN: 31 Mart Faciası nasıl tertiplenmişti (Hür Adam, No: 290)

CROZAT: Umumi Amme Hukuku Dersleri (İstanbul, 1948)

ÇETİN ÖZEK: Din Konusunda (Dünya, 17 Şubat 1957)

ÇETİN ÖZEK: Laiklik denilince (Hürriyet, 31 Temmuz 1960)

ÇETİN ÖZEK: Laiklik- Gericilik-Dincilik (Hürriyet, 1 Ağustos 1960)

ÇETİN ÖZEK: İrtica konusunda (Dünya, 2 Haziran 1958)

ÇETİN ÖZEK: Devrimde Batı'ya yöneliş (Hürriyet, 25 Ağustos 1960)

ÇETİN ÖZEK: Devrimlerden korkmayalım (Vatan, 17 Nisan 1959)

ÇETİN ÖZEK: Devrimlere tutku (Hürriyet, 2 Eylül 1960)

ÇETİN ÖZEK: Devrim için laiklik (Hürriyet, 18 Ağustos 1960)

Levent Şahverdi Arşivi

ÇETİN ÖZEK: Devrim içinde demokrasi (Vatan, 11 Temmuz 1959)

ÇETİN ÖZEK: Türkiye'de Eğitim (Hürriyet, 16 Eylül 1960)

ÇETİN ÖZEK: Neden Geriye (Vatan, 4 Ekim 1959)

ÇETİN ÖZEK: Yersiz bir teklif (Dünya, 20 Ocak 1958)

DANKWART RUSTOW: Politics and Islam in Türkey 1920-1955 (İslam and the West, edited by Richard Frye, 1957)

DANKWART RUSTOW: Politics and Westernization in the Near East (Princeton, 1956)

Değişen Türkiye'de yeni adımlar (Forum, No: 41, 1 Aralık 1955)

Dertlerimizin kaynağı (Forum No: 32-15 Temmuz 1955)

Devrim yobazları (Hür Adam No: 305-30 Mayıs 1958)

Devrimler ve Demokrasi meselelerimiz (Forum, No: 59, 1 Eylül 1956)

Din irtica töhmeti altında bırakılmamalıdır (Sebilürreşad, No: 77-1950)

DOROTHY M. PICKLES: Introduction to politics (London 1951)

Düzeltmemi, yaratma mı? (Yeni Adam, No: 102-12 Kânunusani 1933)

E. H. CARR: The Bolshevik Revolution (Londra, 1953)

ELAINE DIANA SMITH: Turkey: Origins of the Kemalist Movement and the Goverment of the National Assembly (1919-1923) Washington 1959)

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO: Ziya Gökalp (İstanbul 1943)

ENVERZİYA KARAL: Osmanlı Tarihi V, VI, (Ankara, 1947)

ENVER ZİYA KARAL: Tanzimat'tan evvel Garplılaşma hareketleri (Tanzimat'ın yüzüncü yıldönümü İstanbul, 1940)

Levent Şahverdi Arşivi

ENVER ZİYA KARAL: Selim III ün Hattı Hümayunları (Ankara, 1942 ve 1946)

ENVER ZİYA KARAL: Nizamı Cedide dair layihalar (Tarih Vesikaları C. II, No: 6, C. VIII, No. 11-12, Ankara 1943)

ERDOĞAN TAMER: Anayasa ve Din (Pazar Postası, sayı 8, 23 Şubat 1958)

EŞREFEDİP: Hakiki Laiklik (Sebilürreşad, No: 84, 1950, s. 130)

EŞREF EDİP: Din ve Laiklik (Sebilürreşad, No: 78, 1950)

EŞREF EDİP: Millete malolmuş inkılaplar (Sebilürreşad, No: 80-1950)

EŞREF EDİP: Tanzimat ve ıslahat hareketlerine umumi bir bakış (Sebilürreşad, No: 54-57, 59-62, 63, 107, 108, 110-111, 112, 113, 114, 116, 118, 133, 135-1950)

EŞREF EDİP: Hakka sırtını çevirenlerin akibeti (Sebilürreşad, No: 78-1950)

EUGENE STALEY: The Future of Underdevelopped Countries (New York 1954)

FAHİR İZ: On dokuzuncu yüzyıl başında yazılmış bir Türkçe Piyes (Türk Dili ve Edebiyatı dergisi, C. 8, 1958)

FALİH RIFKI ATAY: Hürriyet üzerine (Yirminci Asır, No: 9, 31 Ocak)

FALİH RIFKI ATAY: Ölçüşme (Dünya, 4 Eylül 1940)

FARUK EREM: Gerekçeli Türk Ceza Kanunu ve Meriyet Kanunu (İstanbul 1948)

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA: Batı Acısı (İstanbul 1958)

FERİT HAKKI SEYMEN: Türk Medeni Hukuku, C. I (Umumi Prensipler, İstanbul 1946)

FERİT HAKKI SAYMEN: Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu (İstanbul 1946)

Forumsuzluk Korkusu (Forum, No: 97, 1 Nisan 1958)

Levent Şahverdi Arşivi

Forumun Davası (Forum, No: 1, 1 Nisan 1954)

FÜRUZAN HÜSREV TÖKİN: Atatürk ve Batı kültürü (Pazar Postası, sayı 24, 14 Haziran 1958)

GALİP GİRGİN: Peyami Safa'ya mektup (Hür Adam, No: 321, 10 Eylül 1958)

GİLBERT HIGHET: The mind of man (London 1954)

HACI ABDUH: Niçin Müslümanım? (Sebilürreşad, No: 51)

HAKKI TARIK US: Meclisi Mebusan C. II (İstanbul, 1954)

HALCRO FERGUSON: The Revolution in Cuba (The Listener January 8, 1959)

HALİL ARSANLI: De f'effet d'une Norme Interprétative du Droit Suisse, Specialement C. C. s. Et du C. O. s. Sur le Droit Turc (Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul 1956)

HALİL INALCIK: Örfi Sultani hukuk ve Fatih Kanunları (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. XIII, 1958)

HALİL NİMETULLAH ÖZTÜRK: Türkleşmek, Laikleşmek Çağdaşlaşmak (İstanbul, 1954)

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER: Teceddüt nedir? (Dağyolu, C. I, Ankara, 1928)

HASAN ÂLİ YÜCEL: Varlığın anketine cevap (varlık, No: 419, 1 Haziran 1955)

HASAN AMCA: Doğmayan Hürriyet (İstanbul, 1958)

HENRI MASSE: L'Islam (Paris 1930)

HIFZI TİMUR: The place of Islamic Law in Turkish Law Reform (Annales de la Faculte de Droit d'İstanbul, 1956)

HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: De Certains Problémes provenant de la réception du Code Civil Suisse en Turque Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul, 1956)

HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: Türk medeni hukuku, C. I (İstanbul 1956)

Levent Şahverdi Arşivi

HİLMİ ZİYA ÜLKEN: İslam Düşüncesi (İstanbul, 1946)
HİLMİ ZİYA ÜLKEN: Le droit Coutumier et le Code Civil (Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul, 1956)
HİLMİ ZİYA ÜLKEN: Medeniyetimizin değerler sistemi (Türk Düşüncesi, No: 1)
HOWARD A. REED: Revival of Islam in secular Turkey (Middle East Journal, Vol. 8, No: 8, 1954)
HOWARD A. REED: Religious life of modern Turkish Muslims (Islam and the West edited by Richard Frye, 1957)
HÜSEYİN NAİL KUBALI: Esas Teşkilat Hukuku dersleri (İstanbul, 1955)
HÜSEYİN NAİL KUBALI: Les Facteurs determinants de la reception en Turquie et leur portée respectives (Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul, No: 6, 1956)
HÜSEYİN NAİL KUBALI: Hukuku İslamiye ve İstilahatı Fıkhiyye Kâmusuna önsöz (İstanbul, 1949)
HÜSEYİN ORKUN: Türk Hukuk Tarihi-Araştırmalar ve vesikalar (Ankara, 1953)
İBNİ HALDUN: Mukaddime, İstanbul 1954 (Kadiri Uyan tercümesi)
İBNÜTTAYYAR SAMAHADDİN CEM: Kuranın tercümesi meselesi (Türk Düşüncesi, No: 29)
İBRAHİM KAESOĞLU: Türkler ve Medeniyet (İstanbul, 1957)
İdeolocya örgüsü, Büyük Doğu nedir? (Büyük Doğu, No: 2, 13 Mart 1959)
İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Din Softaları, Bilim Softaları (Türk Düşüncesi, No: 1)
İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Devrilmek bilmeyen Pedagoji (Türk Düşüncesi, No: 6)
İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Türkiye Dinle Kalkınacaktır (Türk Düşüncesi, No: 2-35)

Levent Şahverdi Arşivi

İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Yapıcı Adam Psikolojisi (Türk Düşüncesi, No: 3-36)

İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacak? (Türk Düşüncesi, No: 8-41).

İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Bu işte insan yetiştiricilerine düşen yük nedir? (Yeni Adam, No: 73-23 Mayıs 1935)

İ. HAKKI BALTACIOĞLU: Bir kültür devletinin ilk işi bir gençlik kurumu yapmaktır. (Yeni Adam, No: 76, 13 Haziran 1953)

İHSAN AKAY: Batı'ya Doğru (Varlık No: 432, 15 Haziran 1955)

İHSAN SUNGU: Mahmut II'nin İzzet Molla ve Asakiri Mansure hakkında bir hattı (Tarih Vesikaları, C. I, No: 3)

İHSAN SUNGU: Tanzimat ve yeni Osmanlılar (İstanbul 1940)

İLHAN E. POSTACIOĞLU: Quelques Observations sur la tech nique de la reception des Codes étrangers a la lumiére de I'expérience turque (Annales de la Faculte de Droit d'Istanbul 1956)

İSMAİL HAKKI: Kitabülhitap (İstanbul 1292)

İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI: Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı (Ankara, 1948)

İSMAİL HÂMİ DANİŞMENT: Osmanlı Tarihi Kronolojisi. C. IV

İZZET MÜHÜRDAROĞLU: İncil dili millete mal edilen inkılap mı (Sebilürreşad, No: 83, 1950).

JOACHİM RITTER: Yeni ufukların "Batı mı Doğu mu?" anketine cevabı (Yeni Ufuklar, No: 7, 23 Nisan 1954).

J.C. HUREWITZ: Our mistakes in the Middle East (the Atlantic Monthly, December 1956)

J. LAFERRIERE: Manuel de droit Constitutionel (Paris 1947)

Levent Şahverdi Arşivi

KÂFÎ EL AKSARAYÎ: Nizamülâlem (Topkapı Sarayı Arşivi)

KALUST ARAPYAN: Rusçuk ayanı Mustafa Paşa'nın hayatı ve kahramanlıkları (tercüme eden Esat Uras, İstanbul 1943)

KÂMURAN BİRAND: Aydınlanma Devri Devlet felsefesinin Tanzimata tesirleri (Ankara, 1955)

KARL LOEWENSTEIN: Reflexions sur la Valeur des Constitutions dans une époque pevolutionnaire (Revue Française de Science politique Vol. II, No: 2, 1952)

KÂTİBİ: Gencinei Adalet (Topkapı Sarayı Arşivi)

KEMAL KARPAT: Turkeys Politics (Princeton 1959)

KINALIZADE ALİ EFENDİ: Ahlâki Alâi (Kahire 1830)

Kıymetlerimizi Savunma Kararı (Forum, No: 36, 15 Eylül 1955)

K. LIPSTEIN: The Reception of Western law in Turkey The Purposes and the result of the meeting of the International of legal Sciences held in Semtember (Annales de la Faculté Droit d'İstanbul 1956)

Koca Sekbanbaşı Risalesi (Ankara 1935)

Koçi Bey Risalesi: (İstanbul 1939)

Kurtuluş yolları (Forum, No: 44 - 1 Şubat 1956)

LÜTFİ DURAN: Türk idare mevzuatı (İstanbul 1954)

MAHMUT ESAT BOZKURT: Türk Medeni Kanunu nasıl hazırlandı (Medeni Kanunun XV. yıldönümü için, İstanbul 1944)

MANSURİZADE SAİT: Cevazın Ahkâmı Şer'iyeden olmadığına dair (İslam mecmuası C. I, No: 101)

MAURICE DUVERGER: Droit Constitutionnel et Institutions Politiques (Paris 1958)

MAZHAR Ş. İPŞİROĞLU: Yeni Ufukların "Doğu mu

Levent Şahverdi Arşivi

Batı mı?" anketine verdiği cevap (Yeni Ufuklar, No: 7, 23 Nisan 1954).

MEHMET KAPLAN: Doğu ve Batı medeniyeti: (Sanat ve Edebiyat dünyası No: 20, 17 Mayıs, 1947)

MEHMET KAPLAN: Taklitçilik ve yaratıcılık (Mücadele, No: 27)

MEHMET LEVENTOĞLU: Ahlak ve maneviyat buhranı (Hür Adam, No: 310-12 Eylül 1958).

MEHMET SELAHATTİN: Bir Türk diplomatının evrakı siyasiyesi (İstanbul, 1306)

Mekteplerde din dersi (Sebilürreşad, No: 51-1950)

Meselelerimiz ve manevi hazırlık zarureti (Forum, 42, 15 Aralık 1955)

METİN TOKER: Hatalar zincirinin yeni halkası (Akis, No: 214, 19 Temmuz 1958)

MİTHAT CEMAL KUNTAY: Namık Kemal devrinin insanları ve olayları arasında (İstanbul, 1944)

M. SAİT ÖZDEMİR: İslamda kadının mevkii (Hür Adam, No: 290 - 31 Ocak 1958)

MUAMMER AKSOY: Medeni Kanun Devrimini desteklemeliyiz (Forum, No: 77, 15 Haziran 1957)

MUAMMER NECİP ARDA: Aktualitelerin aktualitesi meselesi (Varlık, No: 85, 1937)

MUSTAFA EMİL ELÖVE: İkinci Meşrutiyet siyasi hayatına bir bakış (Ankara, 1953)

MUVAFFAK NACİ: İnsan ve medeniyet (Varlık, No: 29, 1934)

MÜMTAZ TURHAN: Garplılaşmanın neresindeyiz (İstanbul 1958)

MÜMTAZ TURHAN: Teknik Değişmelerin sosyal tesirleri (İstanbul, 1958)

Levent Şahverdi Arşivi

MÜMTAZ TURHAN: Kültür değişmeleri (İstanbul, 1951)

MÜMTAZ TURHAN: Maarifimizin Ana davaları ve bazı hal çareleri (İstanbul 1954)

MÜMTAZ TURHAN: Demokrasi ve İnkılaplar (Vatan, 19 Mart 1959)

MÜMTAZ TURHAN: Kültürde değişen değişmeye mukavemet eden unsurlar (İstanbul Üniversitesi tecrübi Psikoloji çalışmaları İstanbul, 1956)

MÜMTAZ TURHAN: İlmin içtimai fonksiyonu (Onuncu Üniversite Konferansı)

NAİM ERDOĞAN: Ne Türk gencini ne de Türk kadınını tuzağınıza düşüremeyeceksiniz (Hür Adam, No: 311)

NECAT ERDER: Din meselesi (Forum C. 5. No: 52. 15 Mayıs 1956)

NECİP KUNT: Çarşaf Meselesi (Hür Adam No: 322-26 Eylül 1958)

NECMETTİN SADAK: Komünistlik ve Solculuk aynı şeyler değildir (Akşam, 8 Mart 1947)

NEF'İ DEMİRCİOĞLU: Cumhuriyet gazetesinin çarşaf konusundaki anketine verdiği cevap (Cumhuriyet, 16 Kasım 1958)

NİYAZİ BERKES: Türkler ve Medeniyet (Oriens 1959, No: 3)

NİYAZİ BERKES: Historical Background of Türkish Secularism (Islam and the West, Edited by N. Frye, 1957)

NURİ TARHAN: Batılı olmak (Forum, No: 37 - 1 Ekim 1955)

NURULLAH ATAÇ: Diyelim (İstanbul, 1954)

NURULLAH ATAÇ: Ararken (İstanbul, 1954)

O Hazreti Muhammed'e emanetti (Hür Adam, No: 345 - 24 Şubat 1959)

Levent Şahverdi Arşivi

ORHAN ARSAL: Cumhuriyet gazetesinin çarşaf hususundaki ankete verdiği cevap (Cumhuriyet, 16 Kasım 1958)

ORHAN BURİAN: Hümanizma ve biz (Yücel, No: 63, 1935)

ORHAN HANÇERLİOĞLU: Medeniyet ve Atatürk İkinci Mektup (Varlık, No: 376, 1 Kasım 1951, No: 393, 1 Nisan 1953)

OSMAN NURİ ÇERMAN: Dinde Reform (İstanbul 1958)

OSMAN TURAN: Türkiye'de din ve laiklik (Türk Yurdu, sayı 8 ve 9)

OSMAN TURAN: Türkiye'nin manevi durumuna bir bakış (Türk Yurdu No: 3, Mayıs 1959, No: 4, Haziran 1959)

ÖMER LÜTFİ BARKAN: Osmanlı İmparatorluğu'nun teşkilat ve müesseselerinin şer'iliği meselesi (İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası 3-4, 1945)

ÖMER ÖZBAŞI: Atatürk İnkılabı'nın hilafına hareket edenler kimlerdir? (Hür Adam, No: 326 - 7 Kasım 1958)

ÖMER SAKIP: Kadroların analizi (Pazar Postası, 19 Ekim 1958)

PEYAMİ SAFA: Türk İnkılabı'na bakışlar (İstanbul 1933)

PEYAMİ SAFA: Niçin Batı'yı yanlış anlıyoruz (Türk Düşüncesi No: 55, 1 Nisan 1959)

PEYAMİ SAFA: İnkılap anlayışımızdaki hatalar (Türk Düşüncesi, No: 6-7)

PEYAMİ SAFA: Türk düşüncesi ve Batı Medeniyeti (Türk DüşüncesiNisan 1958, No: 8-9)

PEYAMİ SAFA: Geriliğimizin sebepleri: (Türk Düşüncesi, 2 - 35)

PEYAMİ SAFA: Hazıra konuculuk ve yaratıcılık (Türk Düşüncesi, No: 4)

Levent Şahverdi Arşivi

PEYAMİ SAFA: Yirminci asrın manası (Türk Düşüncesi, No: 1)

Program: (Türk Düşüncesi No: 1 - 1953)

RAİF OGAN: Latin alfabesi ve uydurma dil (Sebilürreşad, No: 85, 1947)

RAİF OGAN: İslam kültürünün Garb medeniyeti üzerine tesiri (Sebilürreşad, 1950, No: 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60)

RECAİ GALİP OKANDAN: Amme hukukumuzun ana hatları (İstanbul 1957)

REFİK AHMET SEVENGİL: Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu (İstanbul, 1934)

REFİK AHMET SEVENGİL: III Selim devrinde yazılmış bir komedi (Cumhuriyet, 4 Haziran 1959)

Rejimimizde Kararlı muvazene (Forum, No: 56-Temmuz 1955)

REMZİ OĞUZ ARIK: Türk İnkılabı ve milliyetçiliğimiz (Ankara 1958)

RENE DAVID: Reflexions sur le colloque d'İstanbul (Annales de la Faculté de doit d'İstanbul, 1956)

REŞAT KAYNAR: Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat (Ankara, 1954)

REŞAT KAYNAR: İnsan Hakları Beyannamesini 119 yıl önce nasıl ilan etmiştik (Dünya 4 Ocak 1958)

REŞAT KAYNAR: Tanzimatta Hür Fikirler (Vatan 25, 26, 27 Ocak 1953)

Risalei Nur Hakkında Ankara Üniversitesi'nde verilen konferans (Ankara, 1957)

R. TREVOR-ROPER: A case of Coexistence (The New Statesman and Nation, 14 Mayıs 1957)

SABAHATTİN EYÜBOĞLU: Yeni Ufukların gelenekler üzerine anketine verdiği cevap (Yeni Ufuklar, No: 3, Temmuz 1954)

Levent Şahverdi Arşivi

SABRİ AYTEMİZ: Batı Dünyası ve Türkiye (Hür Adam, No: 313)

SADRİ MAKSUDİ ARSAL: Türk Tarihi ve Hukuk (İstanbul, 1947)

SAMET AĞAOĞLU: Kuvayı Milliye Ruhu (İstanbul, 1944)

S. BATI: Hürriyetin Şartları (Varlık, No: 419, 1 Haziran 1955)

SELÇUK ÖZÇELİK: İslam Hukukuna Göre Hükümdarın Hukuki Durumu (Tahir Taner'e armağan İstanbul 1956)

SELÇUK ÖZÇELİK: Senedi İttifak (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mecmuası, C. 24, No: 1-4, 1959)

SERDENGEÇTİ: Hezeyanlar (Hür Adam, No: 321-1958)

SIDDIK SAMİ ONAR: İdare Hukukunun Umumi esasları (İstanbul 1952)

SİNAN ONUR: Babıâli'ye bu bir ilahi ihtardır (Hür Adam No: 336, 16 Ocak 1959)

Şeceretül Mübareke (1959)

ŞEREFETTİN: "Cevazın Ahkâmı Şer'iyeden olmadığına dair" makalesi münasebetiyle (İslam mecmuası, C. I, No: 12)

ŞERİF MARDİN: Tanzimat Fermanının Manası (Forum C. VII, No: 88, 15 Kasım 1957)

ŞEVKET SÜREYYA: İnkılap ve Kadro (Ankara, 1932)

ŞEVKET SÜREYYA: Biz Avrupa'nın hayranı değil mirasçısıyız (Kadro No: 29 Mayıs 1934)

ŞEVKET SÜREYYA: Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi III, (Kadro, No: 21, Eylül 1933)

ŞEVKET SÜREYYA: 1789 ihtilalinin mezarı başında (Kadro, No: 32, Ağustos 1934)

ŞEVKET SÜREYYA: İnkılap kürsüsünde inkılap ilmileşmelidir (Kadro, No: 28, Nisan 1934)

Levent Şahverdi Arşivi

ŞEVKET SÜREYYA: Kadro hareketi hakkında (Forum, No: 114-15 Aralık 1958)

TAKİYETTİN MENGÜÇOĞLU: Yeni Ufukların "Gelenekler Üzerine" isimli anketine cevabı (Yeni Ufuklar, No: 3, Temmuz 1954)

TARIK Z. TUNAYA: Türkiye'de Siyasi Partiler (İstanbul, 1952)

TARIK Z. TUNAYA: Hürriyetin İlanı (İstanbul 1959)

TARIK Z. TUNAYA: Türkiye'nin siyasi gelişme seyri içinde ikinci Jön Türk hareketinin fikri esasları (Ord. Prof. Dr. Tahir Taner'e Armağandan ayrı bası, İstanbul 1956)

TARIK Z. TUNAYA: İkinci Meşrutiyet (Vatan, 23 Temmuz 1949 ve 1950:

TARIK Z. TUNAYA: Amme Hukukumuz bakımından ikinci Meşrutiyet (Teksir, İstanbul, 1948)

TARIK Z. TUNAYA: Amme Hukukumuz bakımından ikinci Meşrutiyetin siyasi tekeffüründe Garpçılık cereyanı (Hukuk Fakültesi mecmuası 1948, No: 3-4)

TARIK Z. TUNAYA: Amme hukukumuz bakımından İkinci Meşrutiyet'in siyasi tefekkününde "İslamcılık" cereyanı (Hukuk Fakültesi mecmuası C. XIX, No: 3-4)

TARIK Z. TUNAYA: Jön Türk ve Sosyal İnkılap lideri Prens Sabahattin (Sosyal Hukuk ve İktisat mecmuası No: 3)

TARIK Z. TUNAYA: Prens Sabahattin (Vatan, 5 Temmuz 1950)

TARIK Z. TUNAYA: Osmanlı İmparatorluğumuzun Türkiye Büyük Millet Meclisi Rejimine Geçişi (Ord. Prof. Muammer Raşit Sevig'e Armağan, İstanbul 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşu ve siyasi karakteri (İstanbul Hukuk Fakültesi mecmuası C. XXII, No: 3-4)

Levent Şahverdi Arşivi

TARIK Z. TUNAYA: İdeolojik İstiklal (Cumhuriyet, 10 Kasım 1959)

TARIK Z. TUNAYA: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi (Vatan, 23/4/1950)

TARIK Z. TUNAYA: Anayasamız ve iktidar partisi (Cumhuriyet 13 Nisan 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Meclis çalışmalarında çoğunluğun kuvveti (Cumhuriyet, 23 Şubat 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Millet Meclisi'nin yetkileri (Cumhuriyet 5 Şubat 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Büyük Millet Meclisi Dahili nizamnamesinin aksaklıkları (Cumhuriyet, 13 Şubat 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Parti Grubu hâkimiyeti (Cumhuriyet 21 Ocak 1956)

TARIK Z. TUNAYA: Türkiye Tarihinde İktidarlar (Cumhuriyet, 7 Nisan 1954)

TARIK Z. TUNAYA: Birleşmiş Avrupa Davası ve Türkiye (Vatan 9 Eylül 1948)

Tarihi sorumluluğu olan bir kongre (Forum, No: 38, 15 Ekim 1955)

TAŞKÖPRÜZADE: Mevzuatül Ulüm (Dersaadet 1313)

TEKTAŞ AĞAOĞLU: Atatürk'ü Anlamak, Atatürk ve Devrimler (Varlık, No: 415, 1 Şubat 1955 ve 1 Haziran 1955)

Tek yol hürriyettir (Forum No: 57, 1 Ağustos 1956)

TEVFİK BIYIKLIOĞLU: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hukuki statüsü ve ihtilalci karakteri (Belleten, C. XX, No: 95)

THOMAS HODGKİN: Trouble in the Belgian Congo (the Listener, January 75, 1959)

TÜRKER ACAROĞLU: Milli bir bibliyografya ve dökümantasyon ihtiyacı (Türk Düşüncesi, No: 10)

Levent Şahverdi Arşivi

URIEL HEYD: Foundations of Turkish Nationalism (London 1950)

Üçüncü yıla girerken, ileriye geriye bakışlar (Forum, No: 49 1 Nisan 1956)

WILFRED CANTWELL SMITH: Islam in the Modern History (Princeton, 1957)

VEDAT GÜNYOL: Bilimsel Düşüncenin Çilesi (Yeni Ufuklar, No: 1958)

YAKUP KADRİ: Atatürk'ün gerçek siması (Varlık No: 412, 1 Kasım 1954)

YAŞAR NABİ NAYIR: Yeni Ufukların "Gelenekler Üzerine" anketine verdiği cevap (Yeni Ufuklar, No: 3, Temmuz 1954)

YAŞAR NABİ NAYIR: Yakup Kadri ile bir konuşma (Varlık No: 32, 1 Nisan 1947)

YAŞAR NABİ NAYIR: Geriliğe karşı (Varlık, No: 367, 1 Şubat 1951)

YAŞAR NABİ NAYIR: En büyük tehlike (Varlık, No: 322, Mayıs 1947)

YAŞAR NABİ NAYIR: Yaşamak Sevgisi (Varlık No: 393, 1 Nisan 1953)

YAŞAR NABİ NAYIR: Karanlığın Kudreti (Varlık No: 327, 1 Ekim 1952)

YAŞAR NABİ NAYIR: Solcu Kime Derler? (Varlık, No: 321, 1 Nisan 1947)

Yeni Devletin Kültür Programı (Yeni Adam, No: 66, 4 Nisan 1935)

YILMAZ ALTUG: Nyassalanddaki isyan (Vatan, 8 Mart 1959)

ZİYA GÖKALP: Türkçülüğün esasları (Ankara 1339)

ZİYA GÖKALP: Türkish Nationalism and Western Civi-

Levent Şahverdi Arşivi

lisation (Tercüme ve notlar. Prof. Niyazi Berkes New York 1959)

ZİYA GÖKALP: Doğruyol, hâkimiyeti milliye ve umdelerin tasnifi, tahlili, tefsiri (Ankara 1339)

ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU: Müslüman bir devlet nazariyecisi İbni Haldun (Charles Crozat Amme Hukuku Dersleri, Cilt II, Kısım II, İstanbul 1946, son kısım)

ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU: İçtimaiyat, C. III (İstanbul, 1958)

ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU: Special problems of the reception of law in Turkey (Annales de la Faculté de Droit d'İstanbul 1956)

ZÜBEYR ERKOÇ: Rokn'n Rolla karşı savaş (Hür Adam No: 290-31 Ocak 1958)

Levent Şahverdi Arşivi

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri-II" adlı bilimsel çalışmasının ikinci cildinde Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başlayan "devrim hareketi" içindeki Batılılaşma çabaları için şunları söylemektedir:

"Gerçekten bütün devrim kanunlarında Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçiş kararının kesin ifadesi hâkim olmuştur. Ve gene bu prensibin gereğinden olarak Batı'dan geniş bir 'resepsiyon' (başka ülkenin kanunlarını almak) hareketine geçilmiştir. Bu tutum bir müşahadeye de imkân vermiştir. İnkılapçı kanunlaştırma hareketleri yapılırken karşılaşılan engel teokratik teşkilat ve zihniyet olmuştur. Evvela bu çeşit müesseseleri kaldırmak gerekmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte teokratik kalıntıların tasfiyesine geçilmiştir, çünkü bunlar bazı müesseseler olarak saltanatın ilgasına rağmen mevcutturlar. Sırasıyla önce Hilâfet kaldırılmıştır (3 Mart 1924). Bunu bir önemli olay izlemiştir: Öğretim ve eğitim ile adalet sistemlerinin Tanzimat ikiliğinden kurtarılması. Hilâfeti ilga eden kanun yanında 'Tevhidi Tedrisat Kanunu' bütün medrese ve mekteplerin doğrudan doğruya Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasını sağlamıştır."

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın yakın tarihimiz açısından bu çok önemli bilimsel çalışmasının ikinci cildinin de birincisi gibi ilgiyle karşılanacağını umarız.

Levent Şahverdi Arşi